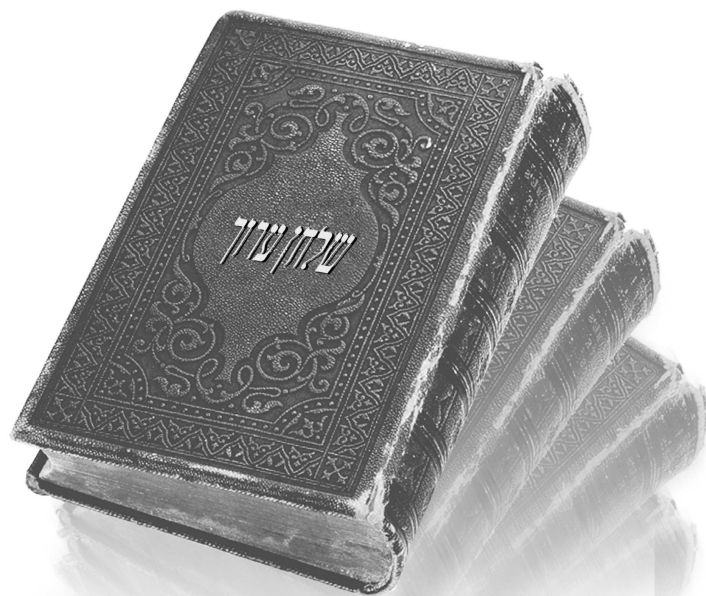

קנין הלכה

2

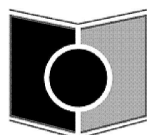
מראי מקומות

מס' 6

חודש כסלו תשפ"א

הלכות סת"ם

יו"ד סימן רפו מסעיף ו עד סוף הסימן. וסימן רפז, רפח

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ו

מקור הדין שאכסדרא פטורה מן המזוזה הוא בגמ' מנחות דף לג', עיי"ש דאמר רבה בר שילא אמר רב חסדא אכסדרא פטורה מן המזוזה לפי שאין לה פצימין, וביארו בגמרא דאע"פ שיש לה פצימין כמי שאין לה דמי, משום שהפצימין נעשו לחיזוק תקרה ולא נועדו להיות מזוזות לפתח, והו"ל פתח שאין לו מזוזות, וכן פסק הרמב"ם [פ"ו ה"ג].

[ועיי"ש בכ"מ שכתב דאף ששאר תנאי החיוב של מזוזה קיימין, וכגון שיש לה דלתות, (דלפי הרמב"ם פתח בלי דלתות פטור ממזוזה), מ"מ פטורה לפי שאין לה מזוזות].

והקשו האחרונים דבגמ' [יומא דף יא:] איתא שאכסדרא פטורה מן המזוזה לפי שאינה מיוחדת לדירה, וכללו שם אכסדרא עם בית שער ומרפסת, וכן הובא ברמב"ם [פ"ו ה"ז]. וכתב הכ"מ [פ"ו ה"ז] דצ"ל שהגמ' ביומא איירי בכגון אכסדראות הנזכרות בגמ' [מנחות דף לג:] שיש להן ד' דפנות [וממילא יש להן מזוזות], כגון אכסדרא רומייתא או אכסדרא דבי רב, ולגביהן אמרה הגמ' ביומא דמ"מ פטורות מן המזוזה לפי שאינן לדירה.¹

ולפי דברי התוס' המובאים להלן הבריייתא ביומא פטורה מן התורה, אך מדרבנן חייבו גם אכסדרא ובית שער ומרפסת, וע"ז אמרו בגמ' במנחות שחיוב זה הוא רק כשיש לאכסדרא ד' מחיצות, וכגון אכסדרא רומייתא הנזכרת [שם] בגמ', אבל סתם אכסדרא הפרוצה מרוח רביעית פטורה משום שאין לה מזוזות, [ואף אם יש לה פצימין הרי הם עשויים רק לחיזוק התקרה וכנ"ל], והיינו דכיון שסתם אכסדרא עשויה לאויר וניחא לאדם שתהא פרוצה ברוח רביעית, לכן אין הפצימין נחשבים מזוזות, אלא כל עיקרה רק לאחוזקי תקרה.

ביישוב סתירת הבריייתות בענין אכסדרא ובית שער

בגמ' [יומא דף יא] הובאה הבריייתא שפטורה אכסדרא ובית שער ומרפסת ממזוזה לפי שאינם מיוחדים לדירה. והקשו הראשונים דבגמ' [מנחות דף לג:] הובאה ברייתא שאכסדרא ובית שער ומרפסת חייבים במזוזה.

א [והירצו תוס' [יומא דף יא. ד"ה יכול, מנחות דף לג:] ד"ה אכסדרא] והרא"ש [סי' טו] והרא"ה [סוכה ח:]: שהבריייתא ביומא פטורה מן התורה, והבריייתא במנחות חייבה מדרבנן [ובתנאי שיש מזוזות, כגון אכסדרא רומייתא שעשויה כמין חלונות].²

ב [הרי"ף [הלכות מזוזה] והרמב"ם [פ"ו ה"ז] כתבו דיש לחלק בין אם האכסדרא ובית השער פתוחים לבית, דאז חייבים [ומשמע דחייבין מן התורה], ובין אם אינם פתוחים לבית דפטורים גם מדרבנן.

והשו"ע סתם דאכסדרא שיש לה ד' מחיצות חייבת במזוזה, ומשמע דאף כשאינה פתוחה לבית חייבת, וזה לכאורה כשיטת התוס' והרא"ש.³

סעיף ז

בסעיף הקודם הובאה מחלוקת הראשונים בנידון בית שער ואכסדרא, שדעת תוס' והרא"ש שמן התורה הם פטורים, [וזה מה

ביאורים והערות

1. ואף שהגמ' [מנחות דף לג:] חייבה את האכסדראות הנ"ל במזוזה, עיין להלן תירוצי הראשונים בזה, והכס"מ איירי בשיטת הרמב"ם, שהגמ' במנחות חייבה במזוזה כשהאכסדרא פתוחה לבית, אך אם אינה פתוחה לבית פטורה משום שאינה עשויה לדירה, וזה אף באופן שיש לאכסדרא פצימין.
2. מסתימת דברי התוס' והרא"ש והטור משמע שחייבו מדרבנן כל אכסדרא. והר"ן [סוכה דף ד בדפי הרי"ף] והריטב"א [שם דף ח:] כתבו שתוס' חייבו מדרבנן רק באכסדרא בית שער ומרפסת הפתוחים לבית או למקום חיוב.
3. צ"ע דלהלן [סעיף ו] בענין בית שער ומרפסת כתב השו"ע בסתמא את שיטת הרי"ף והרמב"ם שחייבים במזוזה רק אם בית פתוח להם, ואת שיטת התוס' והרא"ש הביא כיש אומרים.

קנין הלכה

מראי מקומות

שמבואר בברייתא (יומא דף יא.) דמדרבנן חייבים, וזו הברייתא במנחות דף לג:], ודעת הרי"ף והרמב"ם שאם בית פתוח אליהם חייב ואם אין בית פתוח אליהם פטורים.⁴ ואלו הן שתי הדיעות המובאות כאן בשו"ע.

מהו בית שער

בביאור לשון בית שער, כתב הט"ז דהיינו בית קטן אצל שער החצר שהשומר יושב בו. ומקורו ברש"י [מנחות דף לג: ד"ה בית שער], שכתב בית קטן שעושין בצד שערי חצירות], והש"ך כתב בית קטן שעושין לפני שער החצר והכל עושין אותו קפנדריא, ומקורו ברש"י [יומא דף יא: ד"ה בית שער].

וכתב בטור דכאשר בית פתוח אל המרפסת או הבית שער, חייב במזוזה גם הפתח שמרשות הרבים אל המרפסת והבית שער.⁵

דין גינה

בגמרא מנחות [דף לג:]: מובאת גינה כמקום הפטור מן המזוזה. אמנם כתב הרמב"ם [פ"ו ה"ז] שאם הבית פתוח לה חייבת במזוזה,⁶ והיינו שהפתח מרשות הרבים אל הגינה חייב כיון שאפשר להכנס דרכו לבית, וכך הביאו הטור והשו"ע [סעיף זה]. וכתב החזו"א [סי' קסח ס"ק ג'] שמסתימת דברי הרמב"ם משמע שאף באופן שיש לבית פתח נוסף, שלא דרך הגינה, מ"מ מתחייבת הגינה [וכן בית שער ומרפסת] אם הבית פתוח להם.⁷

גינה שאין בית פתוח לה, האם חייבת מדרבנן

לדעת הרמב"ם הנ"ל בסמוך גינה שאין בית פתוח לה פטורה מן המזוזה, אך נחלקו הפוסקים בדעת תוס' והרא"ש שכתבו שבית שער ומרפסת ואכסדרא חייבין מדרבנן, אף כשאין בית פתוח להן, האם גם גינה בכלל חייב זה. ועיין בב"ח שכתב שמדברי הטור משמע שגינה חייבת לפי תוס' אף כשאין בית פתוח לה,⁸ והב"ח הניח דבריו אלו בצ"ע, אך גם הפרישה [ס"ק יח] והט"ז [ס"ק ז] והש"ך [ס"ק מז] נקטו כן, שגם גינה חייבת מדרבנן, וכן כתב החי"א [כלל טו סעיף יא] והמקדש מעט [ס"ק כט]. ובספר ישועות מלכו [על הרמב"ם פ"ו ה"ז] והחזו"א [סי' קסח ס"ק ז] נקטו שגינה פטורה, וכפשטות הגמרא במנחות [דף לג:].

מה היא גינה

כתב המקדש מעט [ס"ק כז] דגינה היינו מקום שזורעים בו זרעים, וכמבואר בפרק ב דעירובין דזרעים מבטלי דירה.⁹

סעיף ח

מקור הדין הוא בגמ' מנחות דף לג: דאמר רחבה אר"י בי הרויקי חייב בשתי מזוזות, מאי בי הרויקי בית שער הפתוח לחצר, ובתים

ביאורים והערות

4. ולפי"ז צ"ל דמש"כ בשו"ע שעולים דרך המרפסת לעליות, מיירי בעליות שאינן בית, אלא כגון בית התבן ובית האוצרות, שפטורים לפי הרמב"ם.

5. וכתב החזו"א [סי' קסח ס"ק ג'] שמסתימת דברי הרמב"ם נראה שאף באופן שיש לבית פתח אחר, מ"מ גם הפתח שמרשות הרבים אל המרפסת ובית השער חייב. [והערוך השלחן (סעיף לד) כתב שרק אם נכנסים לבית דרך הפתח שמרשות הרבים למרפסת ולבית השער, אז חייב הפתח הזה במזוזה].

6. וכלל הרמב"ם דין גינה עם בית שער ואכסדרא ומרפסת, שכולם פטורים מן המזוזה, אך אם בית פתוח להן חייבין.

7. ויש שהביאו מפסקי ריא"ז שהפתח החיצוני של הגינה פטור ממזוזה, וכנראה מיירי שיש לבית פתח אחר.

8. וקצ"ע מהיכן דייק זאת הב"ח בדברי הטור, וכבר העיר בזה החזו"א [סי' קסח ס"ק ז].

9. ולפי"ז כתב בספר חובת הדר [פ"ב הערה כה] דאפשר שגינת נוי העשויה לישב בה דינה עכ"פ כמרפסת, ותתחייב במזוזה אם בית פתוח לה, ולפי תוס' תתחייב מדרבנן לכו"ע אף אם אין בית פתוח לה.

קנין הלכה

מראי מקומות

פתוחים לבית שער.

מרש"י משמע שלא היה לבית שער פתח נוסף לרה"ר, אלא כנראה היו נכנסים מרה"ר לחצר ומהחצר לבית שער וממנו אל הבית. והמור כתב דמלבד הפתחים לחצר ולבתים יש לבית שער פתח לרה"ר, ונמצא שחייב בג' מוזוות.¹⁰ והמ"ז [ס"ק ח] והש"ך [ס"ק יח] הביאו את דברי המור.

סעיף ט

מקור הדין של בית שער שבין גינה לבית הוא בגמ' מנחות דף לג. [ושם איתא שהבית שער הוא בין גינה לקיטונית, והיינו בין גינה לחצר קטן וצדדי של הבית]. ונחלקו ר' יוסי' וחכמים בדין זה, אם בית השער נידון כקיטונית, פירוש שהוא מתייחס אל הבית, או נידון כמתייחס לגינה.¹¹

ונחלקו אמוראים בביאור מחלוקת התנאים, ולהלכה פסקו רוב הראשונים להחמיר ולהצריך שתי מוזוות, הן בפתח שבין בית השער לקיטונית, והן בפתח שבין בית השער לגינה, והיינו שמייחסים את בית השער לקיטונית ולבית, ולא לגינה.

החזו"א [סי' קסח ס"ק ג ד"ה אבל] הסתפק אם מיירי בגינה שיש לה פתח לרה"ר, או מיירי בגינה סתומה שאין לה פתח לרה"ר. ולחק צד דמיירי בגינה שיש לה פתח לרה"ר לכאורה צ"ע, דכבר נתפרש ברמב"ם [פ"ו ה"ז] דגינה שיש בית פתוח לה חייבת במוזוה, [ופירש החזו"א לעיל מינה דאיירי שיש לגינה פתח מרה"ר], ובמה נחלקו כאן. וכתב [שם ד"ה והנה] שהרמב"ם [ה"ז] איירי כשהגינה פתוחה ישירות לבית, אבל הכא שיש בית שער בין הגינה לבית, ויושב בו שומר הגינה [כמו שכ' בג"י] יש מקום לדון שכל הפתחים מתייחסים לגינה ולא לבית, ואפ"ה קי"ל לדינא שהפתחים מתייחסים לבית וחייבים במוזוה.

ולחק לצד דמיירי בגינה שאין לה פתח לרה"ר, כתב החזו"א [שם ד"ה ומ"מ] שמבואר מזה שאע"פ שאין דרך להכנס לגינה אלא מהפתח שמהבית לגינה דרך בית השער המולך לגינה, לא אמרינן שהפתח הזה מתייחס רק לגינה ופטור ממוזוה, אלא אפ"ה חשבינן ליה כפתח הבית וחייב במוזוה. [וכ"ש כשאין בית שער מפסיק בין הבית לבין הגינה, שחייב לעשות מוזוה בפתח שמהגינה לבית].¹²

ובספר מנחת פתים [להגאון ר' מאיר אריק זצ"ל] פירש דמיירי בגינה שאין לה פתח לרה"ר.

סעיף י

מקור הדין של בית מדרש הוא בגמ' מנחות דף לג, עיי"ש שאמרו דההוא פיתחא דעייל בי רבי לבי מדרשא לא הו"ל מוזוה, והקשו בגמ' מההוא פיתחא דהוה עייל ביה ר"ה לבי מדרשא, והו"ל מוזוה, ותיצו ההוא רגיל הוה, דבמוזוה הלך אחר הרגיל. ונחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

א. מרש"י [שם ד"ה ההוא] מבואר שהפתחים עליהם מדרברים בגמ' היינו פתחי כניסה לבית המדרש ממש, ולפי"ז מבואר

ביאורים והערות

10. ולא נתפרש אם מיירי באופן שמלבד הפתח שמבית שער לבית יש גם פתח מהחצר לבית, ולפי"ז יתכן שהחיוב של הפתח שמבית השער לחצר הוא משום שהחצר מוליכה אל הבית, או דמיירי בחצר סתומה שאין ממנה פתח ישיר לבית, ורק דרך הבית שער נכנסין ממנה לבית. ובחזו"א [סי' קסט ס"ק א] משמע כדרך הראשונה שיש פתח מהחצר לבית. ובשו"ת אג"מ [י"ד ח"א סי' קפא] מבאר שאין פתח מהחצר לבית, ומבאר שעושה את המוזוה מימין הכניסה לחצר, דהחצר עצמה חייבת במוזוה.

11. כתב הג"י [דף ו.] שהסברא לומר שהבית שער מתייחס לגינה ולא לקיטונית, היא משום שיושב בה שומר הגינה.

12. אך לפי הצד הראשון דמיירי בגינה שיש לה פתח מרה"ר, כתב החזו"א [שם ד"ה אבל] דאפשר שגינה סתומה שאין לה פתח לרה"ר תהא פטורה לגמרי, דבכה"ג י"ל שמייחסים את הבית-שער לגינה בלבד אף לר' יוסי' כיון שהיא פנימית, ואין מקום אחר להכנס אליה.

קנין הלכה

מראי מקומות

בגמ' שפתח ביהמ"ד חייב במזוזה, אך פתח שמויעד רק לאדם אחד ושאר בנ"א אינם משתמשים בו, כמו הפתח של רבי פטור ממזוזה.

ב. תוס' [שם ד"ה והא] וכן תוס' ביומא [דף יא: ד"ה שאין] והרא"ש [סי' י] כתבו דבית מדרש דינו כבית כנסת ופטור ממזוזה, [אא"כ יש בו דירה לחזן או לאדם אחר. ועיין לעיל (סעיף ג) בדין בית הכנסת]. ומה שהביאו בגמ' מהפתחים של רבי ור"ה, הכוונה פתחים של ביתם שמשם יצאו מהבית ונכנסו לבית המדרש, והחוב שם הוא מצד פתח הבית ולא מצד פתח בית המדרש.¹³

וברמב"ם [פ"ו ה"ו] מבואר כתוס' והרא"ש שבית המדרש עצמו פטור ממזוזה כמו בית כנסת, ורק פתח שבין ביתו לבית המדרש חייב אם רגילין להכנס ולצאת בו.

והביאו תוס' [מנחות שם סוד"ה והא] שבירושלמי [פ"ד מגילה] מבואר שביהמ"ד חייב במזוזה, והב"י הביא עוד שמהר"ם מרוטנבורג עשה מזוזה לבית מדרשו.

ולפי"ז פסק השו"ע לעיקר שבית מדרש פטור ממזוזה כשיטת תוס' והרא"ש והרמב"ם, [אא"כ ביתו פתוח אל בית המדרש], אך הביא כיש אומרים את שיטת רש"י והירושלמי, וכתב דכן נכון לעשות כהנהגת המהר"ם, אך לא יברך על המזוזה.

בית מדרש של יחיד

בפתחי תשובה [ס"ק ט] הביא את דברי תוס' [יומא דף יא: סוד"ה שאין] שכתבו דיש לחלק בין בית מדרש של רבים, שהוא פטור מן המזוזה, לבית מדרש של יחיד שחייב במזוזה. וכתבו התוס' שבית המדרש של רבי ור"ה ור"ח היה שלהם, והביא הפת"ש דכן כתבו גם פסקי תוס' שם, וכן כתב בספר תפארת למשה.

לאיזה כיוון יתן את המזוזה

כאשר מחמיר לקבוע מזוזה לבית המדרש, יקבענה בימין הנכנס לבית המדרש, אבל אם ביתו פתוח לבית המדרש שבזה חייב מן הדין מחמת ביתו, יקבענה בימין הכניסה מביהמ"ד לביתו.

סעיף יא

סוכת התג

בגמ' יומא [דף י.] איתא דנחלקו חכמים ור' יהודה בדין סוכת התג, דחכמים פוטרין אותה מהמזוזה ור' יהודה מחייב. וביארו בגמ' [שם ע"ב] דטעמם של חכמים הפוטרין הוא משום דאזלי לשיטתייהו דסברי דסוכה דירת עראי בעינן, ודירת עראי פטורה מן המזוזה, ור"י סובר דסוכת קבע בעינן ולכן מחייב במזוזה.

הטעם שהסוכה נחשבת דירת עראי

בגמ' [יומא דף י:] הנ"ל מבואר שהסוכה נחשבת דירת עראי משום שגוף המבנה שלה הוא עראי, [ולר"י דבעי דירת קבע הכשיר מטעם זה סוכה גבוהה מעשרים אמה], ואף שהסוכה פטורה מהמזוזה לפי חכמים, אף אם עשאה מדפנות של אבן או ברזל שאינן מבנה עראי, מ"מ צ"ל דמתוך שהתורה לא חייבה לעשות מבנה של קבע אלא גם מבנה עראי כשר, ה"ז מגלה שהדיוור הנצרך

ביאורים והערות

13. ובספר דעת קדושים הקשה דהא בבית מדרש מותר לת"ח לאכול בו, וא"כ למה לא חשיב בית דירה, ותירץ דההיתר לאכול ולשתות בו הוא רק מדוחק. ועוד הקשה דהא גם מותר לישון בבית המדרש, ותירץ דלהסוברים דרק שינת עראי התירו א"ש, ולהסוברים דגם שינת קבע הותרה, צ"ל דמיירי בבית מדרש שאין בו ת"ח הישנים בו שינת קבע.

קנין הלכה

מראי מקומות

בסוכה הוא דיור קל המתאים לדירת עראי וא"צ דיור גמור, שלזה בעינין מבנה גמור, וכע"ז כתב בשו"ת רע"א [הוצאת המאור יו"ד סי' עד].

אמנם הכ"מ [פ"ו ה"ט] כתב מעם אחר, דסוכה חשיבא דירת עראי לפי שאינה אלא לשבעה ימים בשנה, וכן כתבו עוד אחרונים [עיין מקדש מעט ס"ק לז].¹⁴

ובתוס' [יומא דף י. סוד"ה וכי] כתבו סברא נוספת שמחמתה נחשבת דירת הסוכה דירת עראי, משום שבקל יוצא מן הסוכה, כגון אם מצמער או שירדו גשמים.¹⁵

העושה סוכה בתוך הבית

העושה סוכה בתוך הבית ע"י שמסיר את התקרה ומסכך שם, נחלקו האחרונים אם חדר זה חייב במזווה בחג:

א. הפרי חדש [הובא בשע"ת או"ח סוס"י תרכו] והפמ"ג [או"ח מ"ז סוס"י תרמג] כתבו דבשבעת ימי חג הסוכות ה"ז פטור, דבחג לא מיקרי קבע, וכע"ז כתב רע"א בשו"ת.¹⁶ גם המשנה ברורה [סי' תרכו ס"ק כא] העתיק את דברי הפמ"ג הנ"ל.

ב. הפתחי תשובה [ס"ק יג] והשע"ת [או"ח סוס"י תרכו] הביאו את דברי שו"ת ארבעה טורי אבן שנחלק על הפר"ח וסובר דכיון שאדם דר בחדר הזה כל ימות השנה, א"כ אין זו דירה העשויה לשבעה ימים, ואין זו דירת עראי לפטורה ממזווה.¹⁷ וכן כתבו המטה אפרים [סי' תרכה סכ"ז] והמקדש מעט [ס"ק לז] בשם הדה"ח, והקיצו"ש ע"י סי' קלד ס"ח].

האם יש פסול דתעשה ולא מן העשוי אחר החג

לדעת הפרי"ח וסיעתו הסוברים שגם אם דר בחדר זה כל השנה, מ"מ בחג הסוכות פטור מהמזווה, נחלקו האחרונים אם אחר החג צריך להסיר את המזווה ולחזור ולקובעה:

א. הפרי"ח [הובא בשו"ת ד' טורי אבן המובא בשע"ת סוס"י תרכו] כתב דיש בזה פסול דתעשה ולא מן העשוי, ולכן צריך להסירה ולחזור ולקובעה.

ב. בשו"ת ד' טורי אבן הנ"ל ובבכורי יעקב [תוספת ביכורים לסי' תרכה] כתבו דאין בזה פסול דתעשה ולא מן העשוי כיון שהמזווה נעשתה בהכשר, בזמן שדרו בבית במשך השנה. [וכע"ז מצינו בפמ"ג בהלכות ציצית (סי' טו מ"ז ס"ק ג) לענין טלית של ד' כנפות שעשה בו ג' ציציות, ואח"כ נקרעה הקרן הרביעית באופן שלא היתה ראויה ליתן בה ציצית, וחזר ותיקנה, דיכול להטיל בה ציצית וא"צ להתיר את הראשונות].¹⁸

ביאורים והערות

14. לפי סברא זו של הכ"מ שסוכה פטורה מן המזווה לפי שאינה אלא לשבעה ימים בשנה, הקשה הגבורות ארי [יומא שם] א"כ למה רבנן מחייבי לשכת פלהדרין במזווה, והרי לא היתה עשויה לדירה אלא לשבעת ימים בשנה. ותירץ דכיון שהתורה חייבה את הכהן הגדול לשהות בשבעה ימים אלו בקדושה, לכן נעשתה לשכתו בזה לדירת קבע. [ונמצא שיש בזה סברות מהופכות, מצד אחד נתבאר בגמ' (יומא שם) שר' יהודה פטר לשכת פלהדרין מן התורה מהמזווה, משום דסובר שדירה בע"כ לא שמה דירה, ומאידך גיסא רבנן דסברי דדירה בע"כ שמה דירה, הרי זו דירה חשובה טפי מדירת הסוכה, כיון שבע"כ של הכהן הוא חייב להיות בלשכה ז' ימים].

15. משא"כ לשכת פלהדרין שדר בה בקביעות ולכן חייבת במזווה מדינא.

16. הוצאת המאור ח"ד יו"ד סי' עד.

17. לכאורה מחלוקת האחרונים הזו תלויה בטעם הא דסוכה חשיבא דירת עראי, שנתבאר לעיל, דאם הטעם כמש"כ הכ"מ שסוכה עשויה רק לשבעה ימים, הכא הרי דרים בה כל השנה ואינה עראי, אך אם הטעם כמו שכתבנו לעיל ממשמעות הגמ' ביומא, וכן ביאר רע"א דאיכות הדירה של סוכה פטורה ממזווה, ה"נ הכא לשבעת ימי החג, ה"ז פטור.

18. אמנם יש לדון בראיה זו מדברי הפמ"ג, דהפמ"ג כתב הטעם משום שלא היה פסול בגוף הציציות הראשונות, אלא בקרן הרביעית

קנין הלכה

מראי מקומות

הבית שבספינה

מקור הדין של הפטור של בית שבספינה הוא ברמב"ם פ"ו ה"ט, והפוסקים דנו מה מקורו. הב"ח כתב "מצאתי כתוב שהיא תוספתא", והעירו על זה שלפנינו בתוספתא ליתא. והגר"א [ס"ק יב] כתב שהוא מרבינו ירוחם. ובירושלמי [ספ"ד מגילה] בנידון מי שאין בידו לקנות אלא תפילין או מזוזה, אמר רב הונא תפילין קודמין שכן נוהגין במפרשי ימים והולכי דרכים, משא"כ מזוזה, ומכאן למדו כמה אחרונים שבית שבספינה פטור ממזוזה. וכתב הרמב"ם [פי"א ברכות הי"ד] וז"ל שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה, אלא אם רצה לשכון כל ימיו באוהל או בספינה ישב, עכ"ל. 19.

טעם הפטור בספינה

זה לשון הרמב"ם [פ"ו ה"ט] סוכת החג בחג ובית שבספינה פטורים מן המזוזה לפי שאין עשויים לדירת קבע, ומשמע מזה שדירת הספינה אינה דירה חשובה וקבועה ואינה אלא דירה עראית. ומהרמב"ם הנ"ל [פי"א הלכות ברכות] דייק בספר קהילות יעקב [מנחות סי' כו (כד)] דגם בעלי הספינה שהם קבועים בה פטורים מן המזוזה. הערוך השולחן [סעיף כז] כתב דספינות שלנו שיש בהם בתים קבועים חייבים במזוזה. ויש מהאחרונים הפוטרם בזה בכל ענין, דס"ם עיקר הספינה נועדה לנוסעים שאינם דרים בה דירת קבע אלא דירת עראי, ורב החובל ושאר עובדי הספינה הקבועים בה לא נועדו אלא לשרת את הנוסעים, ולכן חשבינן לספינה כאינה עשויה לדירת קבע.

חננויות שבשווקים

כתב הרמב"ם [פ"ו ה"ט] החננויות שבשווקים פטורין מפני שאינן קבועין לדירה. 20 וכתב הגר"א [ס"ק יב] שמקורו בברייתא [וציינו שם למדרש תנאים דברים ו, ט יכול שאני מרבה סוכת החג בחג והבית שבספינה והחנות ת"ל בית]. והחיי אדם [כלל טו סעיף יא] כתב שמקורו בדין סוכת היוצרים, שהחיצונה פטורה אף שהיא משמשת כעין חנות.

ונחלקו האחרונים בדין החנות

א. הט"ז [ס"ק י] מפרש שהיו יושבים בחנות בקביעות מדי יום ואפ"ה פטורה ממזוזה משום שאין יושבים בה כלילה, ובעיני דירת יום ולילה. 21 וכדברי הט"ז כתבו בדרך החיים ובחיי אדם [כלל טו סי"א]. 22 והוסף הט"ז שאין להקשות מבית התבן ובית האוצר דקיי"ל שחייבים במזוזה, דהתם אין חילוק בתשמישם בין יום ללילה.

ביאורים והערות

לבד, והכא חל פטור על עצם החדר משום דהפך להיות דירת עראי.

19. אמנם יש לדון שלא נתפרש שם ברמב"ם דמיירי בבית שבספינה, דאפשר שאינו דר אלא בספינה שאין בה בית ורק פרשו בה יריעה לקירוי, וכעין אהל.

20. הרמב"ם [בהלכה זו] חילק בלשונו בין סוכת החג ובית שבספינה, לבין החננויות שבשווקים, שבסוכת החג ובבית שבספינה כתב דפטורים "לפי שאינם עשויים לדירת קבע", ואילו בחננויות שבשווקים כתב "לפי שאינן קבועין לדירה". וטעם החילוק הוא שבסוכת החג ובבית שבספינה אדם גר, אוכל וישן, אלא שאיכות הדירה גרועה, שאינה דירת קבע, ואילו חננויות [וכן סוכת היוצרים] אינן קבועות כלל לדירה.

21. והביא הט"ז דוגמא לדבר בדיני חזקת הבתים, דבעינן עדים שראו אותו דר בימים ובלילות.

22. ולשון רש"י [סוכה דף ח:]: בסוכת היוצרים, שהחיצונה פטורה לפי שאינה עשויה אלא לצאת ולבוא דרך שם ולהכניס שם תגרים, משמע שעצם ישיבתו למכור שם לא חשיבא דירה, וכהט"ז. [והחיי"א כתב שדין סוכת היוצרים הוא המקור לדין חנות].

קנין הלכה

מראי מקומות

ב. בספר יד הקטנה [חובא בפת"ש ס"ק י'] תמה על הט"ז דכל חנות קבועה היא גם בית האוצר, שהרי מאכסנין שם את הסחורה. 23 עוד הקשו דאף באופן שמפנה מהחנות בכל יום את הסחורה יש לחייבו, דעצם ישיבתו שם כל היום נחשבת כמעשה של דירה, דמאי שנא מבית המדרש שהירושלמי חייב במזוזה, וכתב השו"ע [לעיל סעיף י'] דנכון לחוש לדבריו, אף שאין יושבים שם בלילה.

ולכן נקט היד הקטנה שהפטור ממזוזה נאמר רק בחנויות המשמשות ביום השוק, ובשאר הימים אינן משמשות, אבל חנות קבועה חייבת במזוזה. והובאו דבריו בקיצור שו"ע, וכן כתב בשו"ת אבני נזר [סי' שפד]. ועיין עוד בפרישה שכתב וז"ל ונראה שבזה"ז אלו החדרים המכונים קליטין חייבים וצ"ע, ופירשו דכוונתו לחנויות קבועות, ורע"א העתיק את דברי הפרישה.

ונפקא מינה במחלוקת זו גם לגבי בתי מלאכה ומשרדים שנמצאים בהם ברוב שעות היום, שלפי הט"ז וסיעתו פטורים הם, ולפי היד הקטנה [ואפשר גם לפי הפרישה] חייבים, ולדינא נקטו האחרונים לחייב במזוזה בלי ברכה.

חנות שבביתו

כתב הט"ז [סוס"ק י'] דחנות שהיא בביתו ופתוחה לרה"ר, פשיטא שצריכה מזוזה לפתחיה. וכתב בספר מקדש מעט שטעמו הוא דלכל הפחות יש לה דין בית שער לביתו. 24

בדברי הדרך החיים שבפתחי תשובה סוס"ק י'

בדרך החיים עסק בחנויות שבבתים [דחייבות במזוזה] אשר יש פתח להכנס אליהן מבחוץ, אך יש גם דלפק שמאחוריו יושב המוכר, ודלפק זה צמוד לפתח, ולכן יש לפתח הזה מזוזה אחת רגילה מהארץ עד המשקוף, והמזוזה השניה עשויה כמין אות ל בלי בסיס, שיש מזוזה אחת נמוכה ואח"כ מתרחב הפתח, ושוב יש מזוזה מגובה הדלפק עד המשקוף העליון. וכתב על זה הדרך החיים שפתח זה חייב במזוזה, שאם המזוזה הרגילה היא מימין הפתח, קובע בה את המזוזה בדרך שאר המזוזות, ואם המזוזה האחרת היא מימין הפתח אז יש להבחין בין שני מקרים: אם החלק הנמוך של המזוזה גבוה י' טפחים, עושין את המזוזה בחלק הזה, ואם אינו גבוה י' טפחים קובע את המזוזה במזוזה העולה מהדלפק עד התקרה. 25

ביאורים והערות

23. ביישוב שיטת הט"ז שאין החנות נחשבת כבית האוצר, כתב בשו"ת רב פעלים [ח"ב סי' לז] ב' אופנים: א. בית האוצר עיקר תכליתו לשמור בו את חפציו, משא"כ חנות שעיקרה למכור בה את הסחורה, אלא שממילא גם נמצאים בה חפצים וסחורות, ככה"ג לא מיקרי בית האוצר. ב. עוד כתב די"ל דבית האוצר היינו דוקא בדברים המשמשים לצרכי דירתו כגון אוצרות יין ושמן והם טפלים קצת לדירתו, ולא במחסן בעלמא.

ועיין בתשובות רע"א [סוס"ט ט] שכתב דהיוצא מביתו לכמה ימים לכאורה יתחייב לברך על המזוזה כשחוזר, כיון שכאשר הוא מחוץ לבית הוא פטור מן המזוזה. וחזינן שלא דן את הבית כבית האוצר אף שכל חפציו וכלי ביתו נשארים בבית. ולכאורה זה שלא כדעת בעל היד הקטנה הנ"ל דס"ל שהחנות חשיבא כבית האוצר.

24. ויש מהאחרונים שכתבו דמתוך שחנות זו היא בתוך ביתו הרי היא כחלק מביתו.

25. וכתב במקדש מעט [ס"ק לז] דמש"כ דהה"ח שאם החלק הנמוך גבוה י"ט עושה בו את המזוזה, מיירי דוקא באופן שתהא קבועה בתוך השליש העליון של חלל הפתח, דאם תהא נמוכה מהשליש העליון הרי היא פסולה, ולכן במקרה כזה יקבע במקום הרחב. [ולכאורה סתימת דברי דהה"ח היא שבכל ענין שגבוה י' טפחים יעשה שם את המזוזה].

קנין הלכה

מראי מקומות

ומבואר מדברי הדה"ח שלא דן פתח זה כפיתחא שימאי, והיינו משום שאין זה דוגמת אבן יוצאת ואבן נכנסת דהוי כפתח חרב, אלא יש כאן צורה מתוקנת של פתח המתרחב למעלה.²⁶

סעיף יב

מקור הדין של סוכת היוצרים הוא בגמרא סוכה דף ח:; ועיי"ש ברש"י שבסוכה הפנימית היה דר ומצניע קדרותיו. ובמשנה במסכת מעשרות [פ"ג מ"ז] מבואר שלא היו דרים בסוכה הפנימית בימות הגשמים, ומבואר דאפ"ה כיון שדר בה בקביעות בימות החמה חשיבא דירה.

ובהא דהחיצונה פטורה, כתב החיי אדם שמכאן מקור לפטור חנויות ממוזזה, וכפי שהובא לעיל [סעיף יא] בשיטת המ"ז. ולדעת בעל הירקמנה שכתב לחייב חנויות, צ"ל שהסוכה החיצונה גריעא מפי משום שאינה בית גמור, ואולי גם לא היתה קבועה, אלא לפעמים היה סותר אותה, וכלשון הרמב"ם [פ"ו ה"ט] שהחיצונה פטורה לפי שאינה קבועה.

למה אין החיצונה חייבת מדין בית שער לפנימית

בגמרא סוכה [דף ח:]: תקשו שתתחייב הסוכה החיצונה מדין בית שער לפנימית, ותירצו משום דלא קביעא. ונחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

א. רש"י והרי"ד והראב"ד [פ"ו ה"ט] מפרשים שהכוונה שהסוכה הפנימית אינה בית קבוע, ולא חייבו בית שער לבית שאינו קבוע.

ב. הרמב"ם [פ"ו ה"ט] והרא"ה והריטב"א [שם בסוכה] פירשו שהחיצונה אינה קבועה.²⁷ ונמצא שאם יהא בית שער עראי לבית קבוע יהא דינו תלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם, דלרש"י יתחייב מדרבנן בית שער, ולרמב"ם יפטר כיון שאינו קבוע.²⁸

סעיף יג

מקור הדין של בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות פטור מן המזוזה הוא בברייתא המובאת בגמ' סוכה דף ג:, עיי"ש שנתבאר שכאשר אין לו שיעור זה אינו בגדר בית גם לשאר מילי, וכגון שאינו חייב במעקה ואינו מיטמא בנגעים.²⁹

ביאורים והערות

26. וכבר ציין המק"מ [ס"ק לו] שמבואר כאן שאין זה כפיתחא שימאי. ויש בדברי הדה"ח חידוש נוסף, דהיה מקום לומר שהמקום הרחב של הפתח אינו חלק מהפתח כלל אלא הוא כמין חלון, ואין חלק זה משמש כלל לכניסה ויציאה, ואפ"ה דן אותו הדה"ח כחלק מהפתח, וקובע שם את המזוזה, וצ"ע.

27. יש מהאחרונים [עיי' גידולי הקדש ס"ק ו] שכתבו דרש"י והרמב"ם אזלי לשיטתם בעיקר חיוב בית שער, דלרש"י דס"ל [שם בסוכה דף ח:]: שחיוב בית שער הוא רק מדרבנן, שייך שפיר לומר דלא חייבו בבית שער אלא כשהוא משמש לבית גמור, אבל להרמב"ם דס"ל דבית שער חייב מהתורה, לא מסתבר לפטור בית שער לסוכה הפנימית, דסו"ס היא חייבת במזוזה מדינא.

28. אמנם לענין דינא מי שבנה סוכה לחג בפתח ביתו, באופן שבימי החג משמשת הסוכה גם כבית שער לביתו, אינו צריך לעשות מזוזה בפתח הסוכה, אי משום דהוי פלוגתא בין רש"י לרמב"ם, והוי פלוגתא בדרבנן, ואי משום דסוכה היא עראית מאוד, וכל כה"ג מסתבר דגם להרמב"ם אין בה תורת בית שער.

29. תוספת עיון

האחרונים דנו בחדר שיש בו ד"א על ד"א אך התנור הבנוי בו ממעט מהשיעור, האם אמרינן דכיון שהתנור הוא מתשמישי הבית אין הוא ממעט, או דסו"ס אין כאן חלל של ד"א על ד"א ואין כאן שיעור בית. וכתב בשו"ת מהרש"ם [ח"ג סי' רסג] שהתנור אינו ממעט, והביא ראיה מקרפף יותר מבית סאתיים [שדינו ככרמלית], שאם נטע בו נטיעות או חפר בו בור אין זה ממעט כיון שהם

קנין הלכה

מראי מקומות

האם בעיני ד' על ד' מרובעות או דסני בשיעור שטח של מז אמה

הרא"ש בהלכות מזוזה [סי' מז] הביא את לשון הרמב"ם [פ"ו ה"ב] "אם יש בו כדי לרבע ד"א על ד"א בשוה, אע"פ שהוא עגול או בעל חמש זוויות ואפילו אם ארכו יתר על רחבו חייב במזוזה", ופירש הרא"ש דמש"כ הרמב"ם "כדי לרבע ד"א על ד"א בשוה" היינו דדי בשטח של מז אמה מרובעות, ואף אם הבית ארוך וצר כגון שארכו ח' אמות ורחבו ב' אמות חייב במזוזה, והרא"ש עצמו כתב לחלוק על הרמב"ם, אלא בעיני שיוכל להכניס בבית ריבוע של ד"א על ד"א, דבלאו הכי לא חזי לדירה. גם רבינו ירוחם והטור פירשו בשיטת הרמב"ם כפירוש הרא"ש, אך נקטו לדינא כהרא"ש. והריא"ז כתב להדיא שאם הבית היה ארוך וצר ויש בו כשיעור ד"א על ד"א ח"י חייב במזוזה.

ונחלקו גדולי האחרונים בפירוש דברי הרמב"ם אם כפירוש הרא"ש בדבריו, או שגם הרמב"ם מסכים דבעיני דוקא ריבוע של ד"א על ד"א:

א. הב"י [סעיף זה] והרלב"ח [שו"ת סי' קי] והש"ך [ס"ק כג] והמג"א [סי' תרלד ס"ק א] נקטו בביאור הרמב"ם כהבנת הרא"ש בדבריו, וכ"כ בספר נהר שלום ובחמד משה.

ב. הט"ז בהלכות סוכה [סי' תרלד ס"ק ב] והמרכבת המשנה והחיי"א והגר"ז [או"ח סי' שסו ס"ק ה] והמאמר מרדכי [סי' שצח ס"ק ב] והחזו"א [יו"ד סי' קסט ס"ק ד-ה] כתבו שגם הרמב"ם נתכוין כהרא"ש, דבעיני שיוכל להכניס בסוכה ריבוע שיש בו ד"א על ד"א, ועיקר כוונתו של הרמב"ם היא שלענין מזוזה א"צ דוקא בית שיש לו ד' קירות אלא גם בית עגול או בית שיש לו חמש צלעות או יותר חייב במזוזה. [אף שלענין טומאת נגעים בעיני דוקא בית שיש בו ד' קירות, כמבואר ברמב"ם [פי"ד טומאת צרעת ה"ו] דבית עגול או בית שיש בו חמש צלעות אינו מטמא בנגעים].³⁰

להלכה: השו"ע פסק בסעיף זה כהרמב"ם, וכביאור הרא"ש בדבריו, דגם בית ארוך וצר שאין ברחבו ד"א חייב במזוזה, ולא הביא כלל את דעת הרא"ש, ומשמע דס"ל דקובע מזוזה בברכה. והש"ך [ס"ק כג] כתב דכיון שגם דעת רבינו ירוחם כהרא"ש לכן

ביאורים והערות

מתשמישי הקרפף. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ב סי' קנן] לענין ארונות מטבח שאינם ממעטים בשיעור ד"א. אמנם בשו"ת דבר שמואל [סי' רג] נשאל בענין סוכה שאין בה שיעור ז"ט על ז"ט אלא בצירוף הדופן העבה שהיא משמשת כשולחן, וכתב להחמיר בזה. [אא"כ יש גובה י"ט מהדופן עד הסכך והדופן חזקה שאפשר לישב עליה, שבה כתב להכשיר מטעם אחר, שאפשר לראות את הטפח הזה של הדופן כתחילת קרקע הסוכה].

ובחזו"א [או"ח סי' קי ס"ק כח] עוסק בדין עיבור לעיר, ובענין בית מלאכה שאוכלין בו ויש בו מכוונות הממעטות מהשיעור, וכתב שאם הן מחוברות לקרקע הן ממעטות מהשיעור, אך שם אין המכוונות נצרכות לדירה רק למלאכה, ולכן לכאורה אין ראייה מדבריו לשאר תשמישי הבית.

30. והנה הרמב"ם בפיהמ"ש [אהלות פ"ג מ"ה] כתב לגבי שיעור פותח טפח לענין טומאת אהל, דמש"כ במשנה דהשיעור הוא טפח על טפח "מרובע", בא לאפוקי דלא סגי בפתח שיש בחשבון מדתו טפח על טפח. ובשו"ת חת"ס [יו"ד סי' רפ] הביא השואל לשון זו ורצה ללמוד ממנה דבמקום שלא כתוב "מרובע" סגי בשיעור מדה של ט' אמות מרובעות [והחת"ס שם דחה דבריו, עיי"ש]. אמנם לכאורה יש לדייק איפכא, מזה שהרמב"ם לא כתב בהלכות מזוזה את הלשון "שיש בחשבון מדתו", דבעיני דוקא ד' על ד' מרובעים. [ולענין שיעור כרמלית שאמרו בו שהוא ד"ט כתב הרמב"ם [פי"ד שבת] דבעיני דוקא שיכנס בו ריבוע של ד"ט על ד"ט, אך אם חסר מעט מרוחב ד"ט אינו כרמלית אלא מקום פטור אף אם ארכו אלף מיל].

והט"ז [סי' תרלד ס"ק ב] האריך לדייק מלשון הרמב"ם שכתב דבעיני ד"א על ד"א "בשוה", דהכוונה דבעיני דוקא שיוכל להכניס ריבוע שלם שיש בו ד"א על ד"א, וכמו שאמרו בסוכה עגולה דבעיני שיהא היקפה כט טפחים שיוכל להכניס בה ריבוע של ז"ט על ז"ט. וכתב החזו"א [יו"ד סי' קסט ס"ק ד] שראיית הט"ז מכריעה.

קנין הלכה

מראי מקומות

יקבע בלי ברכה, או שיברך על חדר אחר ויכין גם על חדר זה.³¹
וכן נקטו החיי אדם והב"ח שקובע בלי ברכה, והט"ז והחזו"א [הנ"ל] נקטו דלכו"ע בית כזה פטור ממזוזה.

מה שיעור הרוחב לדעת השו"ע

והנה לפי הבנת הרא"ש ברמב"ם, וכך פסק השו"ע, לא נתפרש עד כמה יהא הבית צר ויתחייב במזוזה. וכתב בספר מקדש מעט בשם הדעת קדושים דבעינן רוחב אמה לכל הפחות, דגברא באמתא יתיב. ובספר ישועות מלכו כתב דבעינן לפחות רוחב ז"ט, כשיעור סוכה. [ובספר ראשון לציון (לבעל האור החיים הק' סוכה דף ג) כתב דלא סגי בז' טפחים, דרק סוכה שהיא דירת עראי חזיא בז"ט משא"כ בית].

חדר המיועד להשתמשות אשר די לה בפחות מד' אמות

בגמ' [סוכה דף ג:] איתא דבורגנין מתעברין עם העיר אף כשאין בהם שיעור של ד"א על ד"א, ואף שבית שאין בו שיעור זה אינו נעשה עיבור לעיר, בורגנין שאני דחזו למילתייהו, והיינו דכיון שעיקרם של הבורגנין נעשו לשמירת השדות, ולצורך זה א"צ שיעור ד"א, משא"כ בית שמיועד לדירה, ובפחות מד"א לא חזי לדירה.

ועיין פתחי תשובה [ס"ק יא] שהביא את דברי החמודי דניאל שכתב דבית שער ומרפסת חייבים גם בפחות מד"א כיון שאינם מיועדים לדירה. [גם הרש"ש (סוכה דף ג:) כתב כן, ולמד זאת מהגמ' (סוכה הנ"ל) לגבי בורגנין]. עוד הוסיף החמודי דניאל דה"ה אם יש לו בית גדול ויוצאים ממנו חדרים קטנים שאין בהם שיעור ד"א שבהם מניח חפציו, הרי הם חייבים במזוזה.³² ומצינו בחזו"א [יו"ד סי' קסט ס"ק ב] כעין סברת החמו"ד הנ"ל, לגבי חדר המיועד לתשמיש מסויים שאינו אכילה ושינה, אך הוא נכלל בתשמישי הדירה החשובים, כגון בית הכסא, שאם לא הטעם שאין זו דירה העשויה לכבוד היה חייב לעשות בו מזוזה, אף שאין בו שיעור ד"א. [אמנם בשאר חדרים קטנים שאין בהן ד"א, משמע בחזו"א שדירתן אינה חשובה פחות מדירת החדר הגדול, ולכן יעשה מזוזה מימין הכניסה לחדר הגדול, וכדלקמן בשם רע"א, ודלא כהחמו"ד הנ"ל].

ועיין בדברי רע"א לגבי מטבח שאין בו ד"א שכתב להניח המזוזה בכניסה לבית, ומוכח שהמטבח עצמו אינו מחייב, וזה דלא כהחמו"ד הנ"ל באבני נזר [או"ח סי' שב] גם מבואר דלא ס"ל כהחמודי דניאל הנ"ל שכתב שבית החבן אינו חייב במזוזה אא"כ יש בו שיעור שראוי לדירה, וכן כתב כבר החי"א [כלל טו סי"ב], וגם בספר מקדש מעט [ס"ק לט] נקט דלא כחמו"ד הנ"ל.

כתב השלטי גבורים [סוף הלכות מזוזה] בשם הרא"ז שאם היה בית גדול פתוח לבית קטן שאין בו ד' אמות, חייב במזוזה, שפתחו של גדול הוא נחשב, והרי הוא כבית הפתוח לרה"ר או לגינה, ואין נפק"מ בזה היכן היכר הציר. ומבואר מדבריו דמאחר שהחדר הקטן פטור ממזוזה הרי הוא נחשב כאויר או כגינה, ועושה מזוזה מימין הכניסה לחדר הגדול. והובאו דברי הש"ג גם בכנסת הגדולה.

וכן כתב מסברא גם רע"א [הגהת השו"ע], דאם יש מטבח שאין בו ד' אמות, עושין מזוזה מימין הכניסה מהמטבח אל החדר הגדול, וכן כתב בשו"ת בנין ציון [סי' צט].

אמנם יש מהאחרונים שפטרו לגמרי בכח"ג, ולא חייבו לעשות מזוזה בכניסה לחדר הגדול, כן הוא בשו"ת תורת נתנאל [לבעל הקרבן נתנאל סי' לג]. וכן כתב בספר חקרי לב [סי' קכט], וטעמו דכיון שא"א להכנס מהחדר הקטן אל הגדול אם לא שיצא

ביאורים והערות

31. בספר תו"ש [או"ח סי' שסו ס"ק ט] תמה על הש"ך שדבריו סותרים למש"כ הש"ך בעצמו [יו"ד סי' מו ס"ק יד] דכיון שרבינו ירוחם והטור הם תלמידי הרא"ש לכן אין ראיה מהכרעתם כדעתו.

32. אמנם אם ייעד בביתו חדר קטן לדירה, והיינו שישנים בו כ"ב, גם לפי החמודי דניאל אין הוא חייב שם במזוזה כיון שלא חזי לדירה.

קנין הלכה

מראי מקומות

מאותו פתח תחילה אל החדר הקטן, לא מיקרי הפתח הזה כניסה אל החדר הגדול, אלא כל עיקר שמו יציאה מהגדול אל הקטן, וכסברא זו ממש כתב בשו"ת אג"מ [יו"ד ח"א סוס"י קפא].

והנה דין זה של רע"א וסיעתו הוא הפוך מדינו של החמודי דניאל שהובא לעיל, דבמקרה שהחדר הקטן מיועד להחזקת חפצים וכיו"ב, תשמישים שאינם זוקקים שיעור ד' אמות, לפי החמו"ד יעשה מזוה מימין הכניסה אל החדר הקטן, ולפי רע"א יעשה את המזוזה מימין הכניסה מהחדר הקטן לגדול.

והמנהג בירושלים לגבי מרפסת היה לעשות כדברי החמו"ד מימין הכניסה אל המרפסת, ואף במרפסת שאין בה ד' אמות, כן כתב בספר חובת הדר בשם הגר"ד יונגרייז זצ"ל, וכן כתב הגר"י פישר זצ"ל [שו"ת אבן ישראל חלק י]. ומאידך החזון איש זצ"ל היה מורה לעשות בכל גווני את המזוזה מימין הכניסה מהמרפסת מהחדרים אל הבית, וכן היה מורה ובא הגר"ש אלישיב זצ"ל.

האם שייך לעשות ב' מזוזות מחמת הספק

כתב בשו"ת בנין ציון [סי' צמ] שאם יש חדר קטן שאין בו ריבוע של ד"א על ד"א, אך לפי חישוב מדתו יש בו מזוזות אמות מרובעות, הרי זה ספק איך לנהוג, דלפי הרמב"ם [וכן נקט השו"ע] ה"ז חדר גדול, ויעשה מזוזה מימין הכניסה אל החדר הזה, ולפי הרא"ש ורי"ו והטור הוי חדר קטן וצריך לעשות את המזוזה בצד שכנגד שהוא הימין של כניסה מן החדר הקטן לגדול, וכמ"ש רע"א, ולכן כתב לעשות ב' מזוזות, מזוזה אחת בכל משקוף, מחמת הספק. וציין הבנין ציון [סי' ק] שגם בשאלת יעב"ץ [סימן ע] ציוה לעשות ב' מזוזות בפתח אחד כשהיו לו ספיקות בדיני המזוזה.

ועיי"ש עוד בבנין ציון [שם] שהעתיק מה שכתב לו המהר"ם שיק שיש בעשיית ב' מזוזות חשש בל תוסיף, ואין לדמותו למה שמניחים תפילין דרש"י ודר"ת, דהתם תפילין דר"ת פסולות לפי רש"י, וכן להיפך תפילין דרש"י פסולות לר"ת, ולכן לא מיקרי מניח ב' זוגות תפילין, משא"כ ב' מזוזות כיון ששתיהן כשרות יש בזה איסור בל תוסיף. ודימה זאת למלית שיש בה ה' כנפות ועשה בה ה' ציציות דעובר בב"ת, ואף שעושה מחמת הספק, כבר האריך הפמ"ג [פתיחה הכוללת] להסתפק בזה. והבנין ציון השיב למהר"ם שיי"ק דאין כאן חשש בל תוסיף כיון שמזוזה בשמאל הרי היא כמאן דליתא, וכאילו הניח חפץ אחר שם, ודמי לתפילין דרש"י ור"ת, ולא דמי למלית שיש בה ה' כנפות, דכל כנף ראויה לקשור בה ציצית. אמנם למעשה כתבו החזו"א ועוד אחרונים דאין לעשות ב' מזוזות.

סעיף יד

מקור הדין שבית ללא תקרה פטור מן המזוזה הוא ברמב"ם פ"ו ה"ב, וכן הוא בחד לישנא ברש"י מנחות דף לג: אהא דאמרו פיתחי שימאי פטורין מן המזוזה, ולחד מ"ד היינו דלית להו תקרה. ופירש"י בלשון ב' דהיינו שהבית אינו מקורה. [ותוס' מפרשים כלישנא קמא שאין משקוף עליון אלא אבן נכנסת ואבן יוצאת].

ויש מהראשונים הסוברים שגם בית שאינו מקורה חייב במזוזה, עיי"ש בתוס' [ד"ה דלית] שהביאו דכמו שחצר חייבת במזוזה אף שאינה מקורה ה"ה הבית. וכן דעת המרדכי [סוס"י תתקסא], וכן כתב המאירי [יומא דף יא:].

ולענין הקושיא על הרמב"ם ורש"י מהא דחצר חייבת במזוזה אף שאינה מקורה, מצינו שני תירוצים:

א. הרא"ש [סי' יא] תירץ דחצר שאני דכך דרכה להיות משמשת לדירת הבית אף שאין בה קירוי.

ב. רבינו מנוח תירץ דחצר אינה מצד עצמה אלא משום שנכנסים דרכה אל הבית.

ונפק"מ בין ב' התירוצים הוא בסוג בית שדרכו להיות בלי קירוי כיון שאינו לדירה גמורה, אך משמש הוא לדירת הבית, כגון בית האוצר, שלפי הרא"ש יהא דינו כחצר ויתחייב במזוזה, ולפי רבינו מנוח יהיה פטור מן המזוזה כיון שאין נכנסין דרכו אל הבית.

ועיי"ן בשו"ת ארבעה טורי אבן [סי' יד] שכתב, והביא דכן כתב לו גם בעל הפרי חדש, דיש לחייב בית כזה במזוזה מחמת שיטת הרא"ש הנ"ל.

קנין הלכה

מראי מקומות

בית שמקצתו מקורה

כתב הרמב"ם [פ"ו ה"ב] דאם רק מקצת הבית מקורה, אזי אם החלק המקורה סמוך לפתח חייב הפתח במזוזה. וכתב רבינו מנוח דהיינו דוקא כשיש בחלק המקורה שיעור בית, דהיינו שיש בו ד"א, 33. וכתב המקדש מעט [ס"ק מד] דאפשר שאם רוב הבית מקורה די בזה שבכל הבית יש שיעור ד' על ד', אף שבחלק המקורה אין שיעור זה.

סעיף טו

בגמ' [מנחות דף לג.] איתא ריש גלותא בנה ביתא, א"ל לרב נחמן קבע לי מזוזתא א"ל תלי דשי ברישא. ונחלקו הראשונים בביאור הגמ':

- א. רש"י פירש שר"ג אמר שיקבעו תחילה את המשקופים בבנין ורק אח"כ יקבעו בהם את המזוזה, אך אין לקבוע את המזוזה במשקוף ואח"כ לקבוע את המשקוף בבנין, דהו"ל תעשה ולא מן העשוי. ובעין זה פירש הר"י מלוניל [הובא בספר ארחות חיים שהובא בב"י בבדק הבית].
- ב. תוס' [שם ד"ה תלי] והרא"ש [סי' ח] והראב"ד בהשגות [פ"ו ה"א] פירשו דמיירי בפתח אשר מקום קביעת המזוזה תלוי בהיכר ציר [בעין פתח שבין בי גברי לבי נשי, המבואר שם בגמ' לעיל בסמוך], ולכן אמר לו לקבוע את הדלתות בתחילה, כדי שיראו היכן היכר הציר.
- ג. הרמב"ם [פ"ו ה"א וה"ה] פירש שאמר לו לתלות תחילה את הדלתות, דלפני כן אינו חייב במזוזה. [ופירש הרמב"ם (תשובת פאר הדור סי' כ, הובאה בכ"מ) דעיקר מצות מזוזה נאמרה בלשון בשעריך ואין שער אלא בפתח שיש בו דלתות, דפתח בלי דלתות נקרא פתח ולא שער. וגם ריש גלותא ידע זאת אלא שהיה סבור שאפשר לקבוע את המזוזה על המשקוף קודם שיתלה את הדלת, ואח"כ יתלה את הדלתות, ור"ג אמר לו שתחילה יתלה את הדלתות]. גם המאירי [יומא דף יא:] והחינוך [מצוה תכג] כתבו כהרמב"ם, וכן הוא גם בכל בו [סי' צ]. וכתב הש"ך [ס"ק כה] בשם הלבוש שלפי הרמב"ם אם קבע את המזוזה לפני תליית הדלת ואח"כ תלה את הדלת, פסולה משום תעשה ולא מן העשוי, וכן הוא במאירי [יומא דף יא: 34]

להלכה: כתב הב"י דאף שנראין דברי הרמב"ם, יש להחמיר כרוב הראשונים ולעשות מזוזה אף בבית שאין בו דלת, וכן כתב השו"ע בסתמא, ואת שיטת הרמב"ם כתב השו"ע כיש אומרים. ועיין בש"ך [ס"ק כה] שכתב דיש לחוש לשיטת הרמב"ם שלא לברך על קביעת מזוזה בפתח שאין לו דלת, ולכן יתלה תחילה

ביאורים והערות

33. והוסיף הש"ך דלשיטת הרמב"ם והשו"ע [לעיל סי"ג] דסגי בשיש בשיעור מדתו טז אמה מרובעות, ה"נ סגי בזה.

34. וכן כתב בשו"ת ארבעה טורי אבן [סי' יד], והביא שם את דברי הפר"ח שגם הוא נקט כן, וכן העתיק לדינא החי"א [כלל טו ס"ט] ודקיצור שו"ע [סעיף יג].

אמנם בספר קרן אורה [מנחות דף לג:] וכן בספר העמק שאלה להנצי"ב [שאילתא קמה אות יב] כתבו דמהגמ' [מנחות דף לג:] שהובאה ברמב"ם [פ"ה ה"ח] מוכח שרק אם קבע את המזוזה בפצים ואח"כ העמידה וחיברה לכותל, אז יש חסרון של תעשה ולא מן העשוי. ומשמע שאם כבר עמדו הפצימין וקבע מזוזה, אין חסרון אף שתלה את הדלתות אח"כ, ואולי הטעם משום שתליית הדלתות הוי מעשה קל, ולכן אין בזה חסרון.

אמנם לענין הלכה אין לנו אלא דברי הש"ך והפר"ח והדה"ח והחיי"א שיש בזה חסרון של תולמ"ה.

קנין הלכה

מראי מקומות

את הדלת ואח"כ יקבע את המזוזה, ואם א"א לתלות את הדלת מיד, יקבע מזוזה בלי ברכה, ולכשיתלה את הדלת יסיר את המזוזה ויקבענה שוב בלי ברכה, [דא"א לברך עכשיו כיון שלפי רוב הראשונים כבר קיים את המצוה משעת קביעת המזוזה בפתח קודם תליית הדלת, וכאשר מסיר את המזוזה וחוזר וקובעה אין לו לברך, דהוי כמסיר טלית וחוזר ולובשה],³⁵ יברך על חדר אחר ויהא דעתו גם על חדר זה ובזה יוצא.

כתב בדרך החיים [הובא בפת"ש ס"ק יד] שאם קבע את המזוזה אחרי תליית הדלת, ואח"כ הסיר את הדלת וחוזר ותלאה, אין בזה משום תעשה ולא מן העשוי אף לשיטת הרמב"ם, כיון שמתחילה נקבעה המזוזה בהכשר.

מקום שאין דרך לקבוע בו דלתות

כתב בספר מקדש מעט [ס"ק מו ובגידולי הקדש ס"ק ח] שמדברי הרמב"ם [פ"ו ה"ב] לגבי אכסדרא, שהיא תקרה על גבי עמודים, דפטור משום שאין לה פצימין, יש ללמוד שבאכסדרא אין חסרון הדלת פוטר, דאל"כ תיפוק ליה שבלא"ה האכסדרא פטורה משום שאין לה דלת. וכן כתב בספר טהרת הקודש [מנחות דף לג:].
אמנם הכ"מ העמיד דמייירי באכסדרא שקבע בה דלת, וכן הוא בערוך ערך אכסדרא דיש לאכסדרא דלת, ולפי דבריהם אין לקבוע מזוזה בברכה גם במקומות כאלו שאין דרך לעשות בהן דלת.³⁶

היכן קובע את המזוזה

כתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ב סי' קנו] דמסתבר דכל שיש בפתח דלתות, יכול לקבוע את המזוזה בכל עובי מזוזות הפתח, וממילא יקבענה בטפח החיצון אף שהוא אינו סמוך למקום הדלת.

סעיף מז

מקור הדין הוא ברמב"ם פ"ו ה"י, עיי"ש שכתב חדר שבבית, אפילו חדר בחדר, חייב לעשות מזוזה על שער החדר הפנימי ועל שער החדר החיצון ועל שער הבית, שכולן עשויין לדירה וקבועין.

ביאורים והערות

35. עיין בהגהת רע"א שכתב שכנראה הש"ך מדמה את המסיר מזוזה וחוזר וקובעה, למי שפושט טליתו וחוזר ולובשה שנחלקו בזה הראשונים, וכן נחלקו בזה השו"ע והרמ"א בהלכות ציצית [סי' ח סעיף יד]. והש"ך אזל בשיטת הפוסקים הפוטרים בכל ענין, אף כשלא נשארה עליו טלית קטן, עיי"ש במשנה ברורה [ס"ק לז]. אמנם רע"א סיים על זה "ועיין", וכנראה סובר דאפשר דהמסיר מזוזה וחוזר וקובעה יתחייב טפי לברך שוב מאשר הפושט טלית ע"מ לחזור וללובשה, ומ"מ הש"ך והדה"ח נקטו שאין לברך שוב, וכך כתב בחיי אדם.

אמנם יש מהאחרונים שכתבו דכיון שבשעה שקבע את המזוזה לא בירך [משום שחשש לשיטת הרמב"ם], א"כ יכול לברך עכשיו כאשר קובעה מחדש אחרי תליית הדלתות. עיין בעיקרי הד"ט [סי' לא] שכתב דקבע מזוזה ואחרי ימים נזכר שלא בירך והיה שם הרב מהר"י נבון ואמר שיברך עכשיו, שהרי כתב הרמב"ם [פ"א ברכות] דיכול לברך על המצוה כל זמן שעשייתה קיימת. וכן כתב בשו"ת כתב סופר [יו"ד סי' קלט], ודימה זאת למי שנתעטף בציצית ולא בירך דיכול לברך אח"כ. וכן כתב במקדש מעט [ס"ק מז] וציין לתוס' סוכה [דף לט], דכה"ג חשיב עובר לעשייתה כיון שעשייתה נמשכת, וכע"ז כתב גם בשו"ת אג"מ [יו"ד סי' קעט]. אמנם כיון שהש"ך והדה"ח והחיי"א כתבו שאין לברך, לכאורה יש לחוש לדבריהם.

36. ולכאורה סברת המקד"מ שייכא רק אם נפרש שהפטור של העדר דלת הוא משום דהוי חסרון בבית, דאינו ראוי לדירה בלי דלת, אבל לפי מש"כ הרמ"א בתשובה שהטעם הוא משום שכתוב בשעריך, ואין שם שער בלי דלת, א"כ בכל גווניו יפטור הרמב"ם, דסו"ס אין זה שער.

קנין הלכה

מראי מקומות

ומשמע מלשון הרמב"ם שא"צ כאן לדין בית שער, אלא כל חדר חייב בפ"ע כיון שהוא עשוי לדירה וקבוע.³⁷

סעיף יז-יח

מקור הדין של בית שיש בו הרבה פתחים הנזכר בסעיפים אלו הוא בגמ' מנחות דף לד., עיי"ש שאמרו דהאי אינדרונא שיש בו כמה פתחים כולם חייבים במזוזה, אע"ג דרגיל באחד מהם. והקשה רש"י דהא אמרו [בדף לג:] דרבי לא עשה מזוזה בפתח שמביתו לבית מדרשו הואיל ולא היה רגיל להשתמש בו, ובמזוזה אזלינן בתר הרגיל. ותירץ רש"י ב' תירוצים:

א. מה שאמרו שהולכין אחר הרגיל הוא רק בבית שיש בו שני פתחים, והאחד אינו רגיל, דבטל לגבי פתח הרגיל, אבל בית שיש בו ארבעה פתחים ואחד מהן רגיל לא בטלי שלשה פתחים לגבי אחד.

ב. עוד הביא רש"י מחלוקת הגאונים, דמה שאמרו הלך אחר הרגיל היינו כאשר כמה בני אדם רגילים להשתמש בו, ובפתח של בית מדרשו של רבי השתמש רק רבי לבדו, ואילו בגמ' [דף לד.] איירי באופן שמתחילה היו בני בית מרובים והיו רגילים להשתמש בכל הפתחים, ולכן גם כשנתמעטו בני הבית והיו רגילים להשתמש רק בפתח אחד, לא בטל חיוב המזוזה משאר הפתחים.

והרא"ש [סי' יד] ורבינו ירוחם העתיקו את שני הפירושים של רש"י, והטור העתיק רק את הפירוש השני, וכן הביא השו"ע [סעיף יז].

אמנם הרמב"ם [פ"ו הי"ד] הביא את הפטור של פתח שאינו רגיל רק בפתח שבין בית לבין בית המדרש, משא"כ בבית שיש לו כמה פתחים לחצר או לרה"ר, כולם חייבים במזוזה אף שרגיל להשתמש רק באחד מהם, וכן העתיק השו"ע [סעיף יח].
[וכבר עמד בזה הב"י שהרמב"ם הביא פטור של אינו רגיל רק בפתח מביתו לבית מדרש].³⁸

ונמצא שלענין דינא יש מבוכה בפסקי השו"ע, שבסעיף יז העתיק את דעת הטור, דדוקא אם מתחילה היו רגילים להשתמש בכל הפתחים, מחייבין אותם גם כשנתמעטו בני הבית ואינם רגילים אלא באחד, ואילו בסעיף יח העתיק את דברי הרמב"ם שבכל גווני חייבים כל הפתחים אף שרגיל באחד מהם.

וכתב בספר גידולי הקדש [ס"ק ט] דאין כאן סתירה, דבסעיף יז איירי דמתחילה היו רגילים להשתמש בכל הפתחים, נשאו כל הפתחים בחיובם, אף אחרי כן כשנתמעטו בני הבית ומשתמשים רק בפתח אחד ואין משתמשים כלל בשאר הפתחים, אבל בסעיף יח איירי באופן שכבר מתחילה היו רגילים רק בפתח אחד, ובוה אין הפתחים האחרים חייבים במזוזה אלא אם נכנסים ויוצאים בהם מעט, רק שרגילים יותר בפתח אחד.

פתח שהפסיקו להשתמש בו מאימתי נפטר מהמזוזה

א [בגידולי הקדש] [הנ"ל ס"ק ט] וכן במק"מ [ס"ק מח] ובערך ש"י [סי' קלב] ובערוך השולחן [סעיף לח] ובשו"ת אג"מ [סי' קעז] כתבו דעצם זה שהפסיקו להשתמש בפתח אינו פוטר מן המזוזה, וי"א שלא יקבע בכה"ג מזוזה בברכה.³⁹

ביאורים והערות

37. וקצ"ע מש"כ הגר"א כאן לציין לסעיפים ז-ט ויב, דכולם עוסקים בדין בית שער, והכא לא משמע דעוסקים בדין בית שער.

38. ואפשר שכיון שבית המדרש עצמו אינו חייב במזוזה, לכן אם עיקר תשמיש הפתח היה להכנס מביתו לביהמ"ד, אך לא היה רגיל להכנס בפתח זה מביהמ"ד לביתו, פטור הפתח הזה ממזוזה כיון שכל עיקרו להכנס לבית המדרש ולא להכנס לבית, משא"כ בית שיש לו כמה פתחים לרה"ר, אף אם אינו רגיל בכלם מ"מ כולם נעשו לכניסה מרה"ר לבית. [ועיין בשו"ת אג"מ (יו"ד סוס"י קפא) שכתב שפתח העשוי רק ליציאה מהבית ולא לכניסה אל הבית, פטור מן המזוזה].

39. וכתב בספר חובת הדר [פ"ו ס"ק י] דהיינו אף אם נעל את הפתח במנעול ואין משתמשים בו כלל.

קנין הלכה

מראי מקומות

[ב] ואם העמיד ארון כבד החוסם את מקום הפתח, כתב בשו"ת אג"מ [סי' קעז] דפמור. [ג] ובערוך השולחן [סעיף לח] וכן בשו"ת תשורת ש"י [סי' קלו] נקטו דרך אם פרץ את פצימיו [פי' עקר את מזוזות הפתח וסתמו בלבנים] פמור, וכעין הא דמבואר בגמ' [ב"ב דף יב] לענין ביטול זכויות בעל הפתח בחצר.

ברברי הרמ"א בפתח המרתף

כתב הרמ"א בשם תשובת מהרי"ל [סי' צט] דאם יש פתח מהמרתף אל הבית, אין הפתח שמרה"ר אל המרתף חייב במזוזה, ואינו דומה למה שכתב הרמב"ם [המובא בשו"ע סעיף יח] שגם פתח שאינו רגיל חייב במזוזה, כיון שהפתח עשוי רק להכנסת משאות, וכשאינן מכניסים משאות אין משתמשין בו כלל [לכן בטל הוא לגבי הפתח שמהבית למרתף אף שהוא קטן ממנו, אבל כשאין בפתח שמהבית למרתף שיעור פתח (גובה י"ט ורוחב ד"ט) אין זה פתח כלל, ורק הפתח שמרה"ר למרתף חייב].

סעיף יט

מקור הדין הוא בגמ' מנחות דף לד., אתמר לול הפתוח בין בית לעלייה אמר ר"ה אם יש לו פתח אחד חייב במזוזה אחת ואם יש לו ב' פתחים חייב בשתי מזוזות.⁴⁰

כתב במקדש מעט [ס"ק נב] דהמחיצות שסביב הסולם עושות את מקומו לבית שער, והוסיף דלפי החולקים על החמודי דניאל וסוברים שגם בית שער אינו חייב במזוזה אלא אם יש בו שיעור ד"א, ה"נ צ"ל דיש בתוך המחיצות שיעור ד"א, ודוחק.⁴¹

סעיף כ

מקור הדין של פתח שאחורי הדלת הוא בגמ' מנחות דף לג: ונחלקו הפוסקים בביאור הדברים, ונביא בזה את ביאור הב"ח [שהש"ך ציין לו] ואת ביאור המ"ז:

ביאורו של הב"ח

[א] הב"ח מביא שהרא"ש והטור העתיקו מפירוש רש"י דמיירי שיש ב' פתחים סמוכים לדירת הבית, האחד בצד צפון והשני במערב. ופירש הב"ח כהמרדכי המובא בב"י דמיירי שהפתח שבמערב אינו מוליך לרה"ר אלא מוליך לחדר אחר, באופן שחיוב המזוזה בו הוא מימין הנכנס מהבית לאותו חדר, והיינו בפתח שעומד בזוית, והפתח שמצפון הוא פתח מרה"ר או מהחצר אל הבית, ולכן חיוב המזוזה בו הוא מימין הנכנס לבית, והיינו נמי בפצים העומד בזוית הבית. והנידון הוא אם סגי במזוזה אחת על הפצים הזה ותועיל לשני הפתחים, ועל זה אמרו שאם הפצים אינו רחב טפח מהני מזוזה אחת לשני הפתחים. ולגבי פצים רחב טפח כתב הב"ח שזה תלוי אם הדלת חוצצת בין המזוזה לבין הנכנסין בפתח האחר, שאם הדלת של החדר, שהיא בדרך כלל סגורה מסתירה את המזוזה באופן שהנכנסין מצפון אינם רואים אותה, צריך מזוזה אחרת, ואם המזוזה אינה מאחורי הדלת והיא נראית לנכנסים מפתח הבית, סגי במזוזה אחת אף כשהפצים רחב טפח.

ביאורים והערות

40. ואמרו ע"ז בגמרא אמר ר"פ ש"מ מדר"ה האי אינדרנא דאית ליה ארבעה באבי חייב בארבע מזוזות. והקשו דפשיטא הוא, ותירצו ל"צ אע"ג דרגיל בחד, וזהו הדין דלעיל [סעיפים יז יח], ומשמע ששני הפתחים של אותו לול שבין בית לעליה עשויים למטה, וקמ"ל דשניהם חייבים. [אך מה שכתבו הטור והשו"ע דאם יש לו פתח למעלה ולמטה חייב בשני מזוזות, אינו ענין לגמרא הנ"ל שלמדה בזה לבית שיש לו פתחים הרבה].

41. כתב בספר חובת הדר [פרק ז ס"ק מד] שאם אין סולם קבוע לעלות מהבית לעליה רק סולם המיטלטל, יש להסתפק אם הפתח חייב במזוזה, דאפשר דבכה"ג לא מיקרי פתח כלל.

קנין הלכה

מראי מקומות

ביאורו של הט"ז

הט"ז מפרש את רש"י דמ"י שיש פצים עבה מאד העומד בפינת הבית, ופתחו בו פתח ממערב ופתח מצפון, ועשו את המזוזה מימין הנכנס מהפתח המערבי, ועל זה אמרו שאם בחלק הפצים שנשתייר בין הפתחים אין שיעור טפח, מועילה המזוזה שבפתח המערבי גם לפתח הצפוני, דחלק הפצים הזה שהוא פחות מטפח כמאן דליתא, ונכשר גם הפתח הצפוני כאילו הוא בחלל המערבי, [נראה כוונתו דרואים את הפתח הצפוני כהמשך של הפתח המערבי, אלא שאינו המשך ישר אלא המשך בזווית], ואם אותו חלק של הפצים רחב טפח, אזי הפתח הצפוני עומד בפני עצמו והוא מחוייב במזוזה.⁴²

וכתב הט"ז שאין נפק"מ בדינים אלו היכן נמצאות הדלתות, ולשון "פתח שאחורי הדלת" שנאמרה בגמרא אינה בדוקא.⁴³

סעיף כא

מקור הדין של פתח שעשו בו עמוד באמצעו הוא בתשובת הרשב"א ח"א סי' צ המובאת בב"י. וכתב הרשב"א דאין העמוד מחלק את הפתח לשנים אלא אם יש היכרי ציר משני צידי העמוד האמצעי, אך כשאין היכרי ציר שם, אין העמוד הזה מחלק את הפתח לשנים אלא רק נעשה לנוי.

והנה גם הטור כתב נידון זה של פתח שיש עמוד באמצעו, והוא כתב טעם אחר להא דאין העמוד מחלק את הפתח לשני פתחים, דמ"י שכאשר פותחים את הדלת בצד אחד נפתחת גם הדלת שבצד השני, וכאשר סוגרים צד אחד נסגר גם הצד השני, וזה מוכיח שהכל פתח אחד.

ולכאורה דברי הטור והרשב"א אינם חדא שיטתא, דכל אחד נתן סימן אחר אימתי הווי פתח אחד ואימתי שני פתחים, אך גם אין הכרח שהם חלוקים זה על זה, דאפשר שגם אם לא יהיו היכרי ציר ליד העמוד האמצעי, מ"מ אם כל פתח נפתח בנפרד יחשבו כב' פתחים, וכן כתב הט"ז [ס"ק יב] שהרכיב את דברי הטור על דברי השו"ע שהעתיק את לשון הרשב"א.

גם הש"ך [ס"ק כז] העתיק את לשון הטור, ולא ציין כלל שזה דלא כהרשב"א שהובא לשונו בשו"ע [כאן].⁴⁴

סעיף כב

מקור הדין של שוכר הוא בברייתא מנחות דף מד, ע"י"ש שאמרו השוכר בית בחו"ל כל ל' יום פטור מן המזוזה, אבל השוכר בית בא"י עושה מזוזה לאלתר משום ישוב דארץ ישראל.

האם השוכר אחר ל' יום חייב מן התורה

הראשונים נחלקו בדין שוכר בית, אם אחר ל' יום חייב מן התורה:

[א] תוס' [מנחות דף מד. ד"ה טלית] כתבו במהלך הראשון שהיובו של שוכר הוא מן התורה, שהרי בגמ' [חולין דף קלה:] דרשו

ביאורים והערות

42. והנה הט"ז מדגיש דמ"י שיש פצים עב שחתכו בו פתחים, ומשמע שרק באופן זה אמרין דאפשר לייחס את המזוזה גם לפתח הצפוני, שהרי הכל חתוך באותו פצים, אבל אם יהיו שני פתחים רגילים בקירות הבית והם סמוכים זה לזה בפינת הבית, לא יאמר דין זה שמזוזה אחת תפטור את שני הפתחים. וצ"ע שבדרך החיים העתיק את דברי הט"ז גם לגבי פתחים בקירות הבית.
43. ונמצא שלפי הט"ז כשאין רוחב טפח שבפצים, ה"ז גורם לכך ששני הפתחים נחשבים כאחד, ולפי הב"ח דלעיל מ"י שהמזוזה נמצאת על הפצים הימני של הפתח הצפוני [אלא שהיא נמצאת בצידו של הפצים הפונה אל הפתח שבמערב], וכשאין רוחב טפח ה"ז כאילו הקלף של המזוזה נמצא בפתח הצפוני ממש, משא"כ כשיש רוחב טפח.
44. וכתב בספר חובת הדר [פ"ז הערה מח] דנראה דשערים של חצירות או כניסות לבנין המחולקים בעמודים ונראים כב' ג' שערים, אם אין בהם דלתות או שאין בכלל דלתות, אינם חייבים כי אם במזוזה אחת בקצה הימין, ובפרט שהעמודים שבינתיים בדרך כלל אינם כי אם לחיזוק התקרה או לנוי בעלמא.

קנין הלכה

מראי מקומות

מהתיבה "ביתך" שהכוונה דרך ביאתך, ולא מיעטו בית חברו, וסברא הוא דכיון שהמזוזה עשויה לשימור מסתבר שגם הדר בבית חברו בעי שימור. וכן כתב רש"י [פסחים דף ד. ד"ה חובת הדר] דחיובו של שוכר הוא מדכתיב "ביתך" ודרשינן דרך ביאתך, אלמא למי שנכנס ויוצא אזהר רחמנא. וכתב הנשמת אדם [אות ב] שרש"י סובר ששוכר חייב מהתורה, וכן כתבו גם הריטב"א ותוס' רי"ד [שבת דף קלא.]. בשם י"מ, ששוכר חייב מה"ת משום ששכירות קניא.⁴⁵

[ב] אמנם רוב הראשונים סוברים ששוכר אינו חייב אלא מדרבנן, כן כתבו תוס' הנ"ל [מנחות דף מד.]. במהלך השני [וכתבו דתרי ביתך כתיבי]. וכן כתבו תוס' [ע"ז דף כא. ד"ה הא] והרא"ש [הלכות קטנות סוס"י טו] וספר התרומות [הלכות ע"ז סי' קמד] ומהר"ם מרוטנבורג [שו"ת דפוס קרימונה סי' קח] והריטב"א [יומא דף יא] בשם ר"י הזקן. וכן כתבו הרשב"א והר"ן [שבת דף קלא.].

וכתב רע"א [שו"ת סי' סו] שהעיקר להלכה שחיובו של שוכר בית אחר ל' יום אינו אלא מדרבנן.⁴⁶

שוכר בית במקומות שחיוב המזוזה הוא רק מספק

כתב בשו"ת רע"א [סי' סו הובא בפת"ש ס"ק מז] דכיון שחיובו של השוכר בית אינו אלא מדרבנן, לכן יש מקום לסמוך ולהקל בכמה אופנים שבהם עיקר חיוב המזוזה שנוי במחלוקת. ולכן רצה לדון ולפטור במזוזה בשוכר בית התבן, כיון דלדעת הרמב"ם בית התבן פטור ממזוזה, אך כתב דאין להקל בזה, דכיון שבשו"ע ובאחרונים לא הובאה כלל דעת הרמב"ם בדין בית התבן, וסתמו דבית התבן חייב במזוזה, ומשמע דאף לענין ברכה לא חיישינן לדעת הרמב"ם, א"כ דנו את שיטתו בזה כדחוייה, ולכן אין לעשות מזה ספיקא דרבנן לקולא.

וכתב הפת"ש [ס"ק מז] דלפי דברי רע"א האלו יש מקום להקל בכמה נידונים שבסימן רפו, כגון דברי הרמ"א [סעיף ב] דיש מקילין ופוטרים ממזוזה בכל מקום שנשים שוכבות, וכן בבית שער שאין בית פתוח לו, שהובאו בזה מחלוקת בשו"ע [לעיל סעיף ז], ובבית בלי דלתות, שהובאו בזה מחלוקת [סעיף טו] שהשוכר בית כזה יפטר מחמת הספק.

טעם הפטור בשוכר בחו"ל בתוך ל' יום

לפי רוב הראשונים שכתבו שחיובו של שוכר במזוזה אינו אלא מדרבנן, משום דאחר ל' יום מיחזי כשלו, בתוך ל' יום עדיין לא מיחזי כשלו. אך לפי מה שדנו תוס' הנ"ל [מנחות דף מד.]. במהלך הראשון, שחיובו של שוכר הוא מהתורה, הטעם לפטור בתוך ל' יום הוא כמו שכתבו תוס' [שם] דלאו בית דירה הוא, והיינו שעדיין הוא עראי ואין כאן דירת קבע. [וציינו לזה את הגמ' ב"ב דף ח.]. שהמודר הנאה מיושבי העיר אסור באלו שנשתהו בה שלושים יום, שהם בגדר יושבי העיר.

השוכר ליותר מל' יום האם מתחייב מיד

כתב בספר נחלת צבי שמרהיטת לשון הגמ' במנחות, ומפשטות דברי השו"ע, משמע שגם מי ששכר דירה ליותר משלושים יום אינו חייב אלא אחר שלושים ולא בתוך שלושים, ותמה על בעל דרך החיים שכתב שמתחייב מיד. [ועיי"ש שנידון זה תלוי לכאורה בטעם הא דבתוך ל' יום פטור ממזוזה, שאם הטעם משום שאינו נראה כשלו א"כ בכל גיוני פטור, אף כששכר ליותר מל' יום, אך אם הטעם משום שבפחות מל' יום לא מיקרי דירה כיון שאינה אלא דירת עראי, וכמו שכתבו תוס' (מנחות דף מד.) במהלך

ביאורים והערות

45. ונראה שאין כוונתם לנידון הכללי אם שכירות קניא, דהא קיי"ל דשכירות לא קניא, אלא הכוונה שהשוכר קונה זכות דירה.

46. בשו"ת מנחת יצחק [ח"ב סי' פג] הביא כמה אחרונים שכתבו שדעת רוב הראשונים ששוכר חייב מה"ת. ובשו"ת אג"מ [יו"ד סי' קמא ד"ה ועכ"פ] כתב שהוא ספיקא דדינא.

קנין הלכה

מראי מקומות

הראשון, א"כ כל ששכר מתחילה ליותר מל' יום הרי הוא נחשב מיושבי העיר מיד, כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' רנו ס"ה) לענין דיני צדקה].

וכתב הנחלת צבי שכנראה דהוא נמשך אחר לשון הש"ך [ס"ק כח] שכתב דהטעם הוא משום דלא מיקרי דירה, אך כבר תמה רע"א [שו"ת סי' סו על הש"ך] דטעם זה הוא להסוברים שאחר ל' יום חייב מהתורה.⁴⁷ אמנם זה לשונו של הנ"י [סוף הלכות מזוזה], השוכר בית לפחות משלושים יום פטור, ומשמע שאם שוכר ליותר משלושים חייב מיד.

וכתב הערוך השולחן שהמנהג לחייב בכה"ג לקבוע מזוזה מיד.

האם רשאי לקבוע מזוזה בברכה תוך ל' יום

עיין בפתחי תשובה [ס"ק יז] שהביא מספר דברי רב משולם [בנו של החכם צבי, והובאה בו בס' א] תשובת החכם צבי שכתב דנראה דרשאי להחמיר ע"ע ולקבוע מזוזה בברכה, כשם שכתבו תוס' [חולין דף קי: ד"ה מלית] בענין מלית שאולה בתוך ל' יום, דהמברך לא הפסיד, והובאו דבריו במג"א [סי' יד ס"ק ה]. ובהגהת רע"א ציין לשו"ת בית יהודה שדן ג"כ לומר דרשאי להחמיר ולברך, והפ"ש הביא עוד מספר אשל אברהם [או"ח סי' יד ס"ק ב] שכתב דרשאי לברך. ובספר נחלת צבי [לבעל הפתחי תשובה] כתב לפקפק בזה, דאולי עדיף להמתין עד שעת החיוב ואז לקבוע ולברך, מאשר לברך בשעה שעדיין אינו מחוייב, ואינו דומה למלית שאולה, דהתם מברך בכל פעם שמתעמף, אבל במזוזה כל שקבעה וברך עליה, שוב אינו מברך אף כשהגיעה שעת החיוב.

האם בענין ל' יום רצופים

כתב הפת"ש [ס"ק יח] בשם הברכי יוסף בשם שו"ת בית דוד שהסתפק אם חייב כשהיו ל' יום שאינם רצופים, כגון שיצא מביתו אחרי כמ' יום וחזר אח"כ ושכרו, אם מתחייב ביום אחד או דאינו חייב עד שיהא ל' יום רצופים. ותמה הפת"ש דהא לענין מלית שאולה כתב הנ"י דאינו חייב אלא ברצופין. והמעין בשו"ת בית דוד יראה שהביא את דברי הנ"י, וספיקו הוא דלהך צד ששוכר חייב במזוזה מן התורה, אולי אין לדמות דין מזוזה למלית שאולה, שלכו"ע חיובה רק מדרבנן. ולפי"ז למאי דנקט רע"א דהעיקר לדינא שהחיוב של שוכר אינו אלא מדרבנן, אינו חייב במזוזה אלא בשלושים יום רצופים.

השוכר בית בארץ ישראל

בגמ' מנחות [דף מד.] איתא דהשוכר בית בא"י חייב מיד במזוזה, משום ישוב א"י. וכתב רש"י דהביאור הוא דמתוך שחייבוהו מיד במזוזה, יקשה עליו לעזוב את הבית כיון שלא יהא לו היתר ליטול את המזוזה, ואף אם יעזוב את הבית ישכרנה אחר מהרה הואיל ויהא זה בית עם מזוזה.

ובעל בית הלוי [קונטרס המזוזה שבסוף ספר בית הלוי על התורה] כתב דלפי הרמב"ם [פ"ה תפילין] צ"ל שמשום מצות ישוב א"י החשיבו חכמים גם דירת ימים ספורים כדירה חשובה לחייב במזוזה.

והשפת אמת [מנחות שם] פירש דמתוך שהמזוזה היא שמירה מן המזיקין, רצו חכמים שבארץ ישראל יהיו הבתים שמורים יותר מן המזיקין.

השואל בית

כתב הרמ"א ששואל דינו כשוכר, וכן כתב הב"י בשם רבינו מנוח, וכתב דכן משמע בגמרא, והיינו דבגמ' [מנחות דף

קנין הלכה

מראי מקומות

מד. [השוו דיני מלית שאולה לדין שוכר בית לענין מזוזה.

השואל בית בארץ ישראל

כתב בעל החיי אדם בספר שערי צדק דשואל דינו כשוכר לכל מילי, ולכן השואל בית בא"י חייב מיד במזוזה. ובספר פאת השולחן [הלכות א"י סי' א סעיף יד] כתב דלענין שואל לא שייך הטעם שכתב רש"י דמתוך שחייבוהו במזוזה בקושי יצא מהבית הזה, דזה שייך רק בשוכר ולא בשואל. [ועיי"ש בפאת השולחן שכתב גם שהשוכר בית בא"י מגוי אינו חייב במזוזה תוך ל' יום, משום שכאשר יוצא מהבית מותר לו ליטול את המזוזה, ובמל הטעם שכתב רש"י שיקשה עליו לעזוב משום הפסד המזוזה].

המתארח בבית חברו

מלשון התוס' רי"ד [שבת דף קלא.]. משמע שהמתארח בבית חברו פטור ממזוזה ואין דינו כשואל כלל.⁴⁸

השוכר בית ואח"כ קנאו אין חוזר ומבכר

הפתחי תשובה [סוס"ק יח] ציין לספרו נחלת צבי, שם דן אם אדם שכר בית ליותר משלשים יום וקבע בו מזוזה, ואח"כ קנה את הבית ואז הרי נתחייב מן התורה, האם צריך לברך עתה שנית על המזוזה. והוסיף דספק זה הוא רק לפי מה שדן רע"א [תשובה סי' ט] שאדם שקנה בית שיש בו מזוזות ונכנס לדור בו יצטרך לברך עליהן. [ועיי"ש דבסוף התשובה כתב רע"א דשוב בא לידו ספר ברכי יוסף, ומצא בו (או"ח סי' יט) שכתב שפשיטא שאינו מבכר, דלא תקנו ברכה אלא בשעת קביעת המזוזה]. והנה יש לדון בציור הנ"ל על עצם קיום מצות המזוזה, דאולי יהא בזה חשש של תעשה ולא מן העשוי, דקבע מזוזה בזמן שהיה פטור מן התורה, ורק אח"כ התחדש לו החיוב ע"י שקנה את הבית. וכתב הקרן אורה [מנחות דף מד] שאין בזה חשש של תעשה ולא מן העשוי, וכשם שבונים סוכה שלא בזמן החיוב, אף לפי ב"ש הסוברים דבעינן עשייה לשמה, ה"נ אפשר לקבוע מזוזה שלא בזמן החיוב.

[והנה המנחת חינוך (מצוה תכג) הסתפק במי שקבע מזוזה תוך ל' יום ואח"כ הגיעו ל' יום, האם יש בזה חסרון של תעשה ולא מן העשוי. ובספר חקרי לב (סי' קכח) כתב שבמחוסר זמן אין חסרון של תעשה ולא מן העשוי, דאי לא תימא הכי איך חייבו חכמים לעשות מזוזה בא"י קודם ל' יום, והרי לכשיגיעו ל' יום שהוא עיקר החיוב יהא בזה פסול של תעשה ולא מן העשוי.⁴⁹ וכעין זה כתב הבית מאיר (או"ח סי' ד), עיי"ש שסיים ועדיין צ"ע. אך סברות אלו שייכי רק במחוסר זמן, ולא שייכי בשוכר שקנה את הבית, דאז הוא מחוסר מעשה].

ויש שכתבו שיסיר המזוזה ויקבענה מחדש [ספר מזוזות ביתך שעה"צ אות קמג].⁵⁰

שכירות לעולם, הנקראת "דמי מפתח"

כתב בשו"ת מהרש"ם [ח"ח סי' ריח] דבשכירות לעולם י"ל שחייב מן התורה, כיון שהט"ז [חו"מ סי' קמב ס"א] כתב שבשכירות

ביאורים והערות

48. עיי"ש בתוס' רי"ד שכתב דאם מפקיר ביתו פטור הוא מן המזוזה אף אם הוא דר בבית המופקר, דדמי לחונה בבית חברו דפטור.

49. כתב בשו"ת תשובות והנהגות [ח"ב סי' תקנז] שהגרי"ז בהיותו בוילנא לא קבע מזוזה תוך ל' יום, משום שחשש לפסול תעשה ולא מן העשוי.

50. ועיי"ש שציין למש"כ בעל הקיצור שו"ע [בהערות לחם הפנים על הקיצו"ש סי' קיד] שהמוכר בפסח חדר לגוי [במכירת חמץ] וחוזר וקונה אותו לאחר הפסח, אפשר שצריך להסיר המזוזה ולחזור ולקבעה, משום שכאשר היה ברשות הגוי היה פטור ממזוזה, וכאשר חוזר וקונה חוזר ומתחייב, ואולי הוי תעשה ולא מן העשוי. [אמנם לא ראינו נוהגים כן].

קנין הלכה

מראי מקומות

לעולם כו"ע מודו דשכירות ליומיה ממכר הוא. וכתב המגיה על המהרש"ם שגם בתשובת חת"ם [חו"מ סוס"י נז] מוכח שנקט כהמ"ז, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי [חו"מ סוס"י קסא] שחייב מיד מהתורה.

שוכר שאינו קובע מזוזה, האם המשכיר חייב לקבוע

כתב הגרי"ש אלישיב [קובץ תשובות ח"א סי' קמז-קיו] שגם אם השוכר אינו קובע מזוזה, אין המצוה מוטלת על המשכיר, וכמבואר בגמ' [ע"ז דף כא.] שהמשכיר ביתו לגוי לא מיקרי הפקעת הבית מחיוב מזוזה, כיון שמזוזה חובת הדר והגוי אינו מחוייב.

הדר בפונדק

בגמ' [מנחות דף מד.] איתא דהדר בפונדק בא"י חייב אחר ל' יום במזוזה, ומבואר מזה דלא חייבו את הדר בפונדק בא"י לקבוע מזוזה מיד. גדר פונדק הוא מקום שרגילים לשוכרו רק לזמנים קצרים, כגון בית מלון ודירות קיט וכיו"ב.⁵¹

הדר בפונדק בחו"ל

בבביתא [מסכת מזוזה פ"ב הי"ב] איתא דהדר בפונדק בא"י שלושים יום חייב במזוזה. ומהר"ם חלאווה [פסחים דף ד] גרס בבביתא זו שבחו"ל פטור אפילו אחר ל' יום, וכן כתב המאירי [יומא דף יא:], ובירושלמי [סוף מגילה] הובאה בביתא זו. [עיי"ש בקרבן העדה ובפני משה שפירושיהם חלוקים בזה, אם פונדק בחו"ל חייב אחר ל' יום]. ובספר ברכי יוסף [סוף אות ג] משמע דס"ל דפונדק חייב גם בחו"ל, וכן כתב בערוך השולחן [סעיף מח].

חיוב אשתו של אדם וילדיו

בית שגרה בו משפחה והוא שייך לאיש ולאשה, הרי שניהם חייבים במזוזה. ולגבי הילדים עיין בתשובת רע"א [סי' ט מובאת בפת"ש סי' רצא ס"ק ד] שנקט שהם פטורים, שאין הבית שייך להם. אמנם מסתבר שהאב והאם חייבים מהתורה גם בחדרי הילדים, דחלק מצורת הדיור שלהם הוא לשכן בבית את ילדיהם. [ובספר נחלת צבי כתב דלא גרע מבית האוצר, הואיל וכליו של בעה"ב ובני ביתו נמצאים שם].

ונראה דאם יש לאדם משרתים חדרים עימו בבית בחדר נפרד, גם חדרים אלו חייבים, דגם מגוריהם הם חלק מדירתו.⁵²

סעיף כג

מקור הדין של השוכר הוא בית מגוי דחייב במזוזה הוא בירושלמי סוף מגילה, וכן מבואר ברמב"ם [פ"ב הי"א], וכ"כ המרדכי [סוף הלכות ציצית] והמאירי [ב"מ דף קא:]. [וזה דלא כשיטת ר"י שהביא הגמ"י [פ"ה אות ז] שנקט שבית גוי פטור ממזוזה, וגם לאחר ל' יום אינו נראה כשלו דקלא אית ליה].

וכתב הש"ך שדינו כשוכר מישראל שחייב בחו"ל אחר ל' יום ובא"י חייב מיד, וכן הביאו החי"א והדה"ח והערוך השולחן. ובספר

ביאורים והערות

51. יש שכתבו שהחילוק בין שוכר בית לדר בפונדק, הוא שלשוכר יש קנין פירות בגוף הבית, משא"כ לדר בפונדק, כן כתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ב סי' קנג, וח"י סי' קפ]. ובספר מועדים וזמנים [ח"ד עמ' רפז] כתב שאמר סברא זו לפני הגרי"ז ולא קיבלה.

52. כן כתב בספר חובת הדר [פ"ב ס"ק א] ובתשובות והנהגות [ח"א סי' תרנ]. ומצינו בגמ' שבית כנסת של כפרים חייב במזוזה הואיל ומשכנים שם אורחים, וכן פסק הרמב"ם [פ"ו ה"ו], והקשה במקדש מעט [ס"ק יז] דהא האורחים אינם דרים ל' יום. ודן לתרץ דאולי החיוב על בעלי בית הכנסת שגם הם נכנסין תדיר לביהכ"נ לתפילה. ולכאורה אין כוונתו דרך משום התפילה חייבין, שהרי אמרו במפורש שהחיוב מצד האורחים, אלא צ"ל שכיון שהם נכנסין תדיר לתפילה, ה"ז כבית דירה שלהן שיש בו חדר לאורחים, וה"ז כאילו הם משתמשים בחדר לאירוח האורחים.

קנין הלכה

מראי מקומות

פאת השולחן [הלכות א"י סי' א סי"ד] וכן בקונטרס המזוזה של הבית הלוי כתבו שלפי מעמו של רש"י הטעם להא דהשוכר בא"י חייב מיד, הוא כדי שיקשה עליו לעזוב את הבית משום הפסד המזוזה, וטעם זה אינו שייך בשוכר מגוי שהרי מותר לו לקחת את המזוזה כשהוא עוזב את הבית, כדי שלא תבוא המזוזה לידי בזיון.⁵³

סימן רפז

סעיף א

בגמ' במנחות [דף לד] הובאה ברייתא שבה נחלקו ר"מ וחכמים, דר"מ סובר דבית שאין לו אלא פצים אחד חייב במזוזה. [ונתבארו בברייתא אחרת דהיינו דוקא פצים של ימין, שנאמר בדרך דרך ביאתך, ואדם עוקר תחילה את רגלו הימנית]. וחכמים פוטרם, שנאמר מזוזה, דבעינן שתי מזוזות. ואח"כ הובאה ברייתא נוספת שבה סוברים ר' ישמעאל ור' עקיבא דרי בפצים אחד.

להלכה נחלקו הראשונים:

- א. הרמב"ם [פ"ו ה"א] והראב"ה והרי"ד והרי"א פסקו כחכמים דבעינן שני פצימין.
- ב. הרא"ש [סי' יד] ורבינו ירוחם והטור פסקו כר"מ, הואיל ור' ישמעאל ור"ע סוברים כך, ולשיטתם כל שיש פצים אחד מימין ה"ז חייב במזוזה.

להלכה השו"ע הביא רק את דעת הרמב"ם שצריך שתי מזוזות, והרמ"א לא נחלק, אך הט"ז [ס"ק א] והש"ך [ס"ק א] הביאו את דעת הרא"ש, וכתב הש"ך שיקבענה בלי ברכה.⁵⁴

מה הם הפצימין והמשקוף

בגמרא [מנחות דף לג:] אמר רבא הני פיתחי שימאי פטורין מן המזוזה, ואמרו בגמ' מאי פיתחי שימאי חד אמר דלית להן תקרה וחד אמר דלית להן שקפי. ונחלקו הראשונים בביאור הדברים:

- א. רש"י בלישנא קמא כתב דלית להו תקרה, שאין משקוף עליון, [ובעירובין (דף יא.)] כתב רש"י שאין שום בנין למעלה מן הפתח], דלית להו שקפי, שאין מזוזה.
- ב. בלשון ב' פירש"י דלית להו תקרה שהבית אינו מקורה, ודלית להו שקפי היינו אסקופה עליונה.
- ג. תוס' במנחות [שם ד"ה דלית] והרא"ש והמרדכי והטור ביארו דלית להו תקרה, היינו שהמשקוף העליון אינו שוה

ביאורים והערות

53. ובעיקר דברי הש"ך שדינו כשוכר שבחול"ל שחייב רק לאחר ל' יום, כתב באבי עזרי [פ"ו הלכות מזוזה בסוף הדברים] דיש לדון על זה, שהרי כתב הרא"ש [פ"ק ע"ז] דבימינו מותר להשכיר בית לגוי אף שהוא עלול להכניס לתוכו עבודה זרה, והטעם הוא משום שבדיני הגויים השכירות נחשבת כמכר לאותו זמן, והראיה שהרי אם נפל ביתו של משכיר באמצע זמן השכירות אין הוא יכול להוציא את השוכר מהבית השוכר, וכיון שהשכירות כמכר אין בזה איסור לא תביא תועבה אל ביתך. [וכתב הרא"ש שלא יוכל המשכיר להוציא את השוכר מצד דיני שכירות של ישראל, הואיל ויד הגויים תקיפה. והגר"א כתב שא"צ לזה, אלא כך הדין שישראל ונכרי הבאים לדין דיינינן להו בדיני הגויים והוא השכירות כמכר]. וממילא כתב האבי עזרי דאם אפילו לקולא אמרינן דהשכירות כמכר, כ"ש שלחומרא בנכרי שמשכיר לישראל נימא דשכירות כמכר, ויתחייב ישראל לקבוע מזוזה מיד.

54. כתב בשו"ת מהרש"ם [ח"ד סי' קיא] שאם בפתח זה שאין לו אלא פצים אחד אין דלתות, יש מקום לפטור מן המזוזה מחמת ס"ס, דיש כאן ב' מחלוקות שונות בפוסקים, אך יש שהצריכו לעשות מזוזה בזה, משום שלפי רוב הפוסקים אין דלתות מעכבות, ועוד שהרא"ש והטור החמירו בב' המחלוקות, הן דסגי בפצים אחד והן דחייב אף בלי דלתות.

קנין הלכה

מראי מקומות

אלא אבן נכנסת ואבן יוצאת, ודלית להו שיקפי שהמזוזות אינן שוות אלא אבן נכנסת ואבן יוצאת.
ד. דעת הרא"ה והריטב"א [עירובין דף יא.] שצריך שיהיו מזוזות ומשקוף מיוחדים, מלבד עצם קצוות הכותל והתקרה,
וכגון מזוזות ומשקופים של עץ או של מתכת.⁵⁵

ועיין בט"ז [ס"ק א] שהביא את שיטת התוס' והרא"ש שפיתחי שימאי היינו אבן נכנסת ואבן יוצאת.

האם דיני פתח של מזוזה וצוה"פ של עירובין שווים

האחרונים נחלקו אם הדינים של פתח דמזוזה ושל צוה"פ דעירובין שווים:
א. דעת המקור חיים [תיקון עירובין שבסוף הספר] שאלו הם ב' עניינים שונים, שלמזוזה בעיני פתח ממש, ולעירובין סגי בצורת הפתח, והובאו דבריו בדעת תורה למהרש"ם [סוס"י שעב], ולכן כתב המקו"ח שצורת הפתח לעירוב כשרה גם בפיתחי שימאי, שאבן נכנסת ואבן יוצאת, שהרי בזמורה שעושין ממנה צורת הפתח יש ענפים בולטים.⁵⁶
עוד כתב שרק לענין מזוזה כתב הריטב"א דבעינן מזוזות ומשקוף מיוחדים ולא סגי בכתלים שמכאן ומכאן, משא"כ לענין צורת הפתח, ולכן אין עושים מזוזות בצורת הפתח הנעשות לעירוב.
ב. החזו"א [או"ח סי' ע"ס כה, ויו"ד סי' קעב ס"ק ג] חלק על דברי המקו"ח, ונקט דאין חילוק בין פתח דמזוזה לצורת הפתח דעירוב, ופיתחי שמאי פסולים גם בעירוב, והריטב"א מצריך מזוזות ומשקוף מיוחדים גם בעירוב, וכתב דאח"נ שהיה צריך לעשות מזוזות בפצימין של צוה"פ, והא דאין עושין הוא משום שאינו משתמר, וגם לפעמים יש שותפות נכרי.

האם ראשי הכתלים נחשבים כמחיצה

בגמ מנחות [דף לד.] איתא אמר אמימר האי פיתחא דאקרנא חייב במזוזה, א"ל ר"א לאמימר והא ליה פצימין, א"ל עדי פצימין.
ונחלקו הראשונים בביאורו:
א. רש"י פירש דמירי בפתח שבקרבן זוית של בית [ציור א בעמוד הבא], וראשי הכתלים שמכאן ומכאן נחשבים כפצימין, והיינו דכיון שצורת הכניסה לבית היא באלכסון, בקרבן זוית שלו, לכן כשנכנס בצורה זו נראין ראשי הכתלים שמכאן ומכאן כסוגרים על הפתח ולכן דינם כפצימין.
ב. הרא"ש [סי' יד] פירש שהפתח ממלא את כל הרוח [ציור ב בעמוד הבא], וקמ"ל שראשי הכתלים מכאן ומכאן חשיבי פצימין.
דברי הרא"ש הובאו בטור, והט"ז [ס"ק א] הביא את דברי הטור, וכן בש"ך [ס"ק א] משמע כן, מדכתב שרק אם הכותל נמשך מן הפתח ולהלאה [כציור ג] אמרינן שאין שם פצים, ומשמע שאם אינו נמשך להלן חשיבין ראש הכותל כפצים.

ביאורים והערות

55. ולכאורה לפי דעת הריטב"א והרא"ה אם הקירות של הפתח עבים, ובאמצעם מצויים המזוזות והמשקוף העשויים עץ או מתכת, יצטרך לקבוע את המזוזה ע"ג מזוזות העץ, ואילו לפי שאר הראשונים יקבע ע"ג הקיר בטפח החיצון.
56. והקשה המקו"ח על עצמו מהגמ' עירובין [דף יא:] שהביאו דין פיתחי שמאי לענין עירוב, ונדחק לתרץ דהתם מיירי באופן שאינו כשר לצורת הפתח כגון שאורך הלחי יותר מד' אמות, [וסובר המקו"ח דכשם שלחי ד"א פסול מהיות לחי למבוי, כן הוא פסול מלהיות לחי לצוה"פ, וגם ע"ז חלקו רבים מהאחרונים], ובזה בעינן פתח ממש כדי שיחשב כמחיצה, ורק בכה"ג פיתחי שימאי פסולים, אבל כל שצוה"פ כשירה אין חסרון של פיתחי שימאי לענין עירוב.

קנין הלכה

מראי מקומות

כעין דברים אלו מצינו בראבי"ה בהלכות סוכה לענין המשקוף העליון של צורת הפתח, שכתב שאם הדופן מגיע לסכך, נחשב הסכך בקנה עליון לצוה"פ וא"צ משקוף אחר, והובאו הדברים במדרכי [סוכה סי' תשל"א], וכן פסק הרמ"א [סי' תרל"ב].⁵⁷ אמנם המג"א [סי' שס"ג ס"ק כח] הקשה דאם ראש הכתלים חשיבי כפצימין לצוה"פ, א"כ בכל מבוי שיש בראשו קורה יחשב צוה"פ ולא נצטרך קורה רחבה טפה, [וגם יהא מותר ברחב יותר מעשר אמות].

וע"ע בחזו"א [יו"ד סי' קעב ס"ק ב] שכתב דמשיטת רש"י בדין פיתחא דאקרנא, נראה שכאשר כל הרוח פרוצה אין ראשי הכתלים נחשבים פצימין, וגם הביא את קושיית המג"א [הג"ל בסי' שס"ג]. וגם בספר מקדש מעט כתב שלפי פי' רש"י הג"ל לא נראה שראשי הכתלים חשיבי פצימין. ולכן הסיק החזו"א שבכה"ג יקבע מזוזה בלי ברכה, אך אין להקל לענין דיני מחיצות שבת.

אמנם רק ראשי הכתלים נחשבים פצימין, אבל אם הכותל נמשך כלפי חוץ [ציור ג], וכן אם התקרה נמשכת כלפי חוץ, א"נ בפתח שבין שני חדרים אשר התקרה נמשכת מזה לזה ואין במקום הפתח היכר משקוף, אין זה פתח המחייב במזוזה.

ובמקרה שראשי הכתלים של המבוי אינם עומדים בפני עצמם אלא הם פונים לימין ולשמאל [ציור ד], עיין חזו"א [סי' קעב ס"ק ב ד"ה ואם] שמשמע ממנו דבכה"ג אינו נחשב פצימין למבוי גם לפי הרא"ש.⁵⁸ ולכן אם בקצה המבוי יש בתים מימין ומשמאל וכתלי המבוי הם כתלי הבתים [ציור ה], אין כאן פצימין גם לדעת הרא"ש והטור, וכך כתב בספר מקדש מעט [ס"ק ד].

סעיף ב

מקור הדין של פתח העשוי ככיפה הוא בגמ' עירובין דף יא: ויומא דף יא: וכתבו הב"י והט"ז [ס"ק ב] שנראה שנחלקו בזה רש"י והרמב"ם:

א. שיטת רש"י שגם פתח שכולו עגול ואין בו מזוזות ישרות חייב במזוזה, דהעיקר שהיא בחללו גובה י"ט ברוחב ד"ט.⁵⁹

ב. שיטת הרמב"ם [פ"ו ה"ד] דבעינן מזוזות ישרות בגובה י"ט. וכן הביא הב"י בשם הרשב"א בתשובה [ח"ג סי' רע"א],

וכן מפורש בריטב"א [עירובין דף יא:]: דבעינן מזוזות שוות [פי' ישרות], ומשקוף עגול פסול, וכ"כ הרא"ה.

ולגבי המשקוף העליון נקטו הרבה אחרונים שנחלקו רש"י והרמב"ם והתהפכה שיטתם: א] בשיטת רש"י [שם ד"ה חייבת] פירשו

ביאורים והערות

57. ועיי"ש במג"א [ס"ק ב] שכתב דבירושלמי סוכה [פ"א ה"א] משמע שהסכך אינו נחשב כקנה עליון לצורת הפתח, הואיל ולא נעשה לכך, אך המשנה ברורה [ס"ק יג] כתב שהפמ"ג והגר"א יישבו את הקושיא. עיי"ש בהגר"א שכתב שהבבלי חולק על הירושלמי, וסובר דמתוך שצוה"פ היא מדין מחיצה [ולא היכר בעלמא], לכן לא בעינן שתהא עשויה לשם צוה"פ.

58. אך צ"ע כמה ימשכו הכתלים לימין ולשמאל ויחשב שאין ראש הכותל נראה, שהרי אם הכותל אינו נמשך להצד אך הוא כותל עב, חשבינן לכל העובי כראש כותל וכפצימין, וה"נ אפשר שביעור מועט נדון זאת כראש הכותל שנעשה עב יותר.

59. הב"י והט"ז דייקו כן מרש"י שכתב [עירובין דף יא: ד"ה וחכמים] שהחסרון בפתח שאין ברגליו עשרה הוא משום שכאשר מתחיל העיגול מתמעט שיעור הפתח מד"ט, ומשמע שאין חסרון בעצם העיגול אלא העיקר שהיא חלל י"ט ברוחב ד"ט. ועיין בחזו"א [יו"ד סי' קע ס"ק ה] שכתב דאין הכרח לדייק כך ברש"י, די"ל דרש"י התייחס רק לציור שבגמ' דאירי שהיו מזוזות ישרות, ולכן כתב שהחסרון הוא שאין רוחב ד"ט בחלל הפתח. ואכן בחידושי הר"ן כתב דרש"י נקט חסרון אחד מתוך שנים, והשני הוא דפתח עגול אינו פתח.

קנין הלכה

מראי מקומות

שהמשקוף העליון אינו העיגול, אלא הקורה העליונה המונחת ביושר מעל העיגול.⁶⁰ ונקטו דלפי רש"י המשקוף העליון צריך להיות ישר, ומשקוף עגול אינו כשר לצוה"פ ואינו חייב במזוזה.⁶¹ [ב] ובלשון הרמב"ם [והשו"ע] משמע שהעיגול עצמו הוא המשקוף העליון, וא"כ מבואר בדבריו דהמשקוף העליון נחשב צורת הפתח גם כשהוא עגול, וחייב במזוזה.⁶²

להלכה: הפוסקים נקטו בפתח עגול וכן במשקוף עגול לקבוע מזוזה בלי ברכה.

פתח שיש בו שתי מזוזות גבוהות י"ט והמשקוף עשוי כמין צריך כזה בחזו"א [סי' קע"ס"ק א] משמע שדינו כפתח העשוי ככיפה אשר אין לו משקוף ישר מלמעלה, שלדעת כמה ראשונים פטור ממזוזה. אך בשו"ת אבני נזר [או"ח סי' רסד] ובשו"ת בנין ציון [סי' כז] כתבו דזה הוי כפתח מעליא לכל הדיעות וחייב בודאי במזוזה.

שיעור רוחב הפתח

ברמב"ם ובשו"ע לא נזכר שיעור רוחב הפתח. והב"ח הביא את דברי המ"מ [פט"ז הל' שבת הלכה כ] שכתב דלפי הרמב"ם יש דין פתח גם בפחות מד"מ, וחייב במזוזה, והביא המ"מ שהרשב"א חולק וסובר דאין שם פתח בפחות מד"מ. ועיין ש"ך [ס"ק ב] שהביא שגם דעת רש"י והמרדכי והמור דבעינן ד"מ, וכן דעת הרמב"א והר"ן [עירובין דף יא.], ומשמע שלהלכה יש לקבוע בלי ברכה.

דבריו השו"ע שאם אין מזוזות י"ט אין כאן משקוף

כתב המ"ז [ס"ק ב] שהביאור ברמב"ם הוא שאם יש מזוזות י"ט, אין אנו יכולים להחשיב את כל העיגול כקנה העליון והוא המשקוף, אבל אם אין מזוזות גבוהות י"ט עלינו להחשיב חלק מהעיגול כמשך המזוזה, וא"כ אין לנו היכר כלל למשקוף עליון.

במפיקו של המ"ז ס"ק ב

כתב המ"ז [ס"ק ב] שאם יש פתח שיש לו מזוזות גבוהות י"ט, ואח"כ מתחילה כיפה שחללה גבוהה הרבה [פירוש יותר ממו טפחים], צ"ע מה יעשה, דלפי הרמב"ם בכה"ג רק המזוזות נחשבות כמזוזה וכל העיגול כמשקוף, וא"כ צריך לקבוע את המזוזה בשליש העליון של המזוזות [כמבואר בסי' רפט], אך לפי רש"י גם העיגול נחשב כמזוזה, עד המקום שבו הוא רחב רק ד"מ, דמשם ואילך מתחיל המשקוף, וא"כ נמצא שאם ינהג כהרמב"ם תהא המזוזה למטה משליש העליון דרש"י וה"ז פסול גם בדיעבד, ואם ינהג כרש"י תהא המזוזה למעלה ממקומה לדעת הרמב"ם, וכאילו קבע מזוזה במשקוף העליון. וכתב המ"ז לחדש דכאשר יש מזוזות עשרה, מודה הרמב"ם שחלל הפתח מתרחב על כל החלל, וממילא יעשה מזוזה כפי שיטת

ביאורים והערות

60. ומכאן הביאו בגמ' [שם] ראייה לרב נחמן שהקנה העליון אינו צריך ליגע במזוזות, שהרי הקורה העליונה רחוקה מהמזוזות הישרות.

61. ועיין בסוף ההערה הבאה שהחזו"א דן לפרש שגם לרש"י משקוף עגול כשר.

62. ולפי הרמב"ם צ"ב מהיכן למדו בגמ' שהקנה העליון אינו צריך ליגע במזוזות, והרי העיגול נוגע במזוזות. וכתב החזו"א [י"ד סי' קע"ס"ק ג] שהרמב"ם נקט דאם היה הקנה העליון צריך ליגע במזוזות, היה הקנה צריך להיות ישר, כדי שלכל אורכו יהא צמוד לחלל הפתח שבין שתי המזוזות, וחלל העיגול מפסיק בין אמצע הקנה העליון לבין הפתח. וכתב החזו"א שגם בשיטת רש"י יש מקום לפרש כן, דמש"כ שהתקרה העליונה אינה נוגעת היינו אמצע העיגול.

קנין הלכה

מראי מקומות

רש"י, פירוש בשליש העליון של חלל הפתח וזה יהא כשר גם להרמב"ם. ובספר יד הקטנה כתב שדברי המ"ז צריכים ביאור, 63

סימן רפח

סעיף א

מש"כ בשו"ע שכותבין את המזוזה על דף אחד, היינו שכותב את שתי הפרשיות בטור אחד ולא בשני טורים, ומובא דין זה להלן [סעיף ב].

ומש"כ בשו"ע שכותבה ביריעה אחת, מבואר בגמרא [מנחות דף לג.]. ומפורש שם שהוא לעיכובא. ולענין שני עורות שתפרן עיין להלן [סעיף ד].

ומש"כ בשו"ע שעושה ריוח כחצי ציפורן מלמעלה ומלמטה מקורו בגמ' [מנחות דף לב.], ואמרו בגמ' שהוא כמלוא אטבא דסיפרי, ופירשו הגאונים שהוא כשיעור חצי ציפורן. ועיין ב"י [או"ח סי' לב סעיף לב] שהביא שנחלקו הראשונים בדין זה: א. הספר התרומה [סימן רה] נקט שהטעם לשיעור זה הוא כדי לשייר מקום לראש אות ל בשיטה העליונה, ולרגל אות כ פשוטה בשיטה התחתונה.

ב. הארחות חיים כתב בשם רבינו יונה שצריך לשייר שיעור מלא אטבא דסיפרי מלבד מה שנצרך לאותיות ל ו כ הנ"ל.

השו"ע [הלכות מזוזה] כתב בסתמא כחצי ציפורן, וזה ניתן להתפרש כשתי השיטות הנ"ל, והיינו דאפשר לפרש שזה השיעור הנצרך, ואפשר לפרש שזה השיעור הנצרך מלבד ראש אות ל.

ובהלכות תפילין כתב השו"ע את לשון הסה"ת, שמשיר כדי ראש ל, וכרגל כ' פשוטה.

והב"ח [שם] כתב שכל בעל נפש יחמיר לעצמו גם בתפילין לעשות שיעור מלא אטבא דסיפרי מלבד ראש הל'. גם המ"ז [שם ס"ק כג] והא"ר והפמ"ג החמירו לכתחילה, והמשנה ברורה [ס"ק קמ] הביא את דעת המחמירים כיש אומרים, והוסיף דכל זה רק לכתחילה.

גם במזוזה כתב הפתחי תשובה [ס"ק א] בשם התפארת צבי שהשיעור הזה אינו מעכב בדעיבה, 64

בדברי השו"ע - ובתחילתה ישייר כדי לגול אותה

מקור הדברים הוא בתוס' מנחות דף לב. ד"ה ועושה וברא"ש [שם סי' ד], וכתבו כן מסברא, וכעין מה שמצינו בגמ' [ב"ב דף יג.]. בספרים.

ובסה"ת [סי' רה הובא בהגמ"י פרק ה אות א] כתב דא"צ לשייר כדי לגול היקף, דא"כ יכוסה שם ש-ד דנהגו לכתוב מעבר לדף. וכתב הגמ"י שאם יעשה נקב בקלף כנגד השם הזה, ה"ז נכון וראוי לעשות כן. ובתשובות שבות יעקב [ח"ב סי' קח] הביא שהסופרים לא נהגו לשייר כדי לגול היקף, וכתב שהטעם הוא משום דברי סה"ת הנ"ל שהובאו בהגמ"י ובמרדכי, וגם הרמב"ם לא הזכירו, וגם הב"י [או"ח סי' לב סעיף לב] כתב שהרא"ש לא כתב כן בהלכות תפילין משום שראה שלא נהגו כן במזוזה. [ולגבי העצה לעשות נקב ביריעה, כתב השבו"י שכנראה לא נהגו כן כי גנאי הוא לעשות נקבים בקלף].

ביאורים והערות

63. ובספר מקדש מעט הביא את תמיהת היד הקטנה, ומסיק דלמעשה ראוי לעשות שתי מזוזות, האחת כדברי הרמב"ם והאחת כדברי רש"י, וכתב שאין בזה משום כל תוסף כיון שלפי כל שיטה יש כאן רק מזוזה אחת.

64. ועיין בחזו"א [או"ח ריש סי' י] במה שהעתיק מכת"י של אביו.

קנין הלכה

מראי מקומות

ובקסת הסופר [סי' נו לשכה אות א] כתב שנהגו לשייר כדי לגול היקף אם תיגלל המזוזה בהידוק, ולמעשה אין גוללין אותה בהידוק ולכן אין השם מכוסה.

רמ"א - ובסופה אין צריך להניח כלל

כתב הש"ך שצריך להניח קצת קלף כדי שיהיו האותיות מוקפות גויל.⁶⁵

סעיף ב

מקור דברי השו"ע הוא ברמב"ם פ"ה ה"א, עיי"ש שכתב דכותבה בדף אחד [פירוש בטור אחד], אך אם כתבה בשנים ושלושה דפין כשרה. [וכתב הכ"מ שהרמב"ם פירש כן את לשון הגמ' (דף לא.) כתבה שנים ושלוש ואחת ואמרו בזה דכשירה]. וכן כתבו תוס' [מנחות דף לג. ד"ה כתבה ודלא כרש"י שם ד"ה ראוייה שנקט שבשני דפים פסולה], ומ"מ סיים הטור דטוב לכותבה בדף אחד, וכלשון הרמב"ם.

סעיף ג

מקור הדברים שכתובה שלא כסדרן פוסלת את המזוזה הובא בב"י מהמכילתא סוף פרשת בא. [ואמנם המכילתא איירי בתפילין ולא במזוזה]. ולשון הרמב"ם כתבה שלא על הסדר כגון שהקדים פרשה לפרשה ופסולה. [ולא נתפרש כאן אם יש פסול גם בכתיבת תיבות או אותיות שלא כסדרן. אמנם הכסף משנה ציין שבפרק א (הט"ז) נתבאר שאפילו אות אחת שכתובה שלא כסדרה פסולה, ועיי"ש שלא נתפרש כן להדיא, אלא הרמב"ם פסק שם את הירושלמי (פ"ד דמגילה ה"ט) שאין תולין אותיות או תיבות בתפילין או מזוזות, ופירש הכ"מ שזה משום דין שלא כסדרן, וכן נקטו הש"ך (ס"ק ב) והגר"א (ס"ק ו) שדין זה דאין תולין בתפילין ומזוזות הוא משום דהוי שלא כסדרן].
וכן כתב בספר התרומה [סו"ס קצט] והובא בהגהמ"י [פ"א אות ג] דפסול שלא כסדרן נאמר בין בפרשיות ובין בתיבות או באותיות.

עיי' בט"ז [ס"ק א] שתמה על לשון השו"ע שכתב וא"צ לומר "אם הקדים פרשה לפרשה", שמבואר דפשוט יותר לפסול בהקדמת פרשה לפרשה. ותמה הט"ז ע"ז דלענין קריאת שמע מצינו שהקדמת פסוק לפסוק או תיבה לתיבה מעכבת, והקדמת פרשה לפרשה אינה מעכבת, [גם ציין הט"ז לתוס' (מנחות דף לב. סוד"ה להשלים) דמשמע שלא פסלו אם הקדים פרשה לפרשה, ומשמע שנקט שתוס' מודים לפסול אם הקדים פסוק לפסוק או תיבה לתיבה, ורק בהקדמת פרשיות הכשירו].
ובש"ך [נקד"כ] כתב דאין להביא ראיה מדין קריאת שמע לדיני הכתיבה, דבכתיבה בעינן כסדר הכתוב בתורה ולכן גם בסדר הפרשיות קפדינן. וגם מה שהביא הט"ז מתוס' [דף לב] כתב הש"ך שבס"י רצ' יבואר שאין מדברי תוס' ראיה.

אין תולין בתפילין ומזוזות

א [לעיל בסמוך הובאו דברי הכ"מ והש"ך [סו"ס ק ב] והגר"א דהא דכתב בירושלמי [פ"ק דמגילה] דאין תולין בתפילין ומזוזות הוא משום דהוי שלא כסדרן.

ב [הפת"ש [ס"ק ג] הביא משו"ת דבר שמואל [סי' קנד] שנקט שאפילו אם ירצה לכתוב את התלייה כסדרן, ואח"כ ימשיך לכתוב את השיטה, ג"כ מיקרי שלא כסדרן משום שינוי, וגם משום שרגילים לכתוב תפילין ומזוזות בכתיבה דקה בלי ריוח ואין

ביאורים והערות

65. בספר משנת הסופר [על קסת הסופר ביאור הסופר ריש סימן כז] כתב דיש לשייר קצת יותר, שהרי מזוזה בעיא שרטוט לכו"ע מהלכה למשה מסיני, ויש אומרים שהשרטוט כולל גם שרטוט מהצדדים וכן ראוי לנהוג לכתחילה, וא"כ צריך לשייר מקום לשרטוט.

קנין הלכה

מראי מקומות

מקום לתלות, ועוד הביא כן גם מספר גינת ורדים [או"ח כלל ב סי' ד].

סעיף ד

מקור הדין שמוזוה שכתבה בשני עורות פסולה הוא בברייתא מנחות דף לג. כתבה בשני דפים והניחה בב' סיפין פסולה, ופירשו בגמרא הכוונה שאם ראוייה לשני סיפין הרי היא פסולה. ופירש הרמב"ם [פ"ה ה"א] הכוונה שכתבה על שני עורות נפרדים. ובשו"ת בית אפרים [או"ח סי' א ד"ה אך] הקשה דמנין לרמב"ם לפסול אף אם תפר את העורות זה לזה, דהא בגמ' לא נתפרש הפסול אלא בשעה שהם עורות נפרדים. וכתב הבית אפרים שהמקור הוא בירושלמי [פ"ק מגילה] שהקשה למה לא אמרו במשנה שיש חילוק נוסף בין ספרים לבין תפילין ומוזוה, שהספרים נכתבים על שני עורות משא"כ תפילין ומוזוה, והרי בספרים אף שנכתבים ביריעות נפרדות מ"מ חייבים לתפורן בגידין, ומוכח מזה שכתפילין ומוזוה לא מהניא גם תפירה בגידין. ודעת תוס' [מנחות דף לג. ד"ה להשלים] שאפילו כתב בשני עורות אם תפרן הוכשרו.

תפר ואח"כ כתב

כתב הפת"ש בשם רע"א [תשובה סי' ריג] דיש מקום לומר דדוקא אם כתב את הפרשיות בשני עורות ואח"כ תפרן פסל הרמב"ם, [וכפי שמדויק בלשונו שכותב כתבן בשני עורות פסולה אע"פ שתפרן], אבל אם תפר את העורות תחילה נעשו כעור אחד ממש וכשרים לכתוב עליהם מוזוה. ובוה מבוארים דברי רש"י [מגילה דף ח: ד"ה לתפורן] שכתב דיש הלכה למשה מסיני בתפילין ומוזוה לתפורן בגידין, ולפי האמור יל"פ דרש"י נתכוין לתפורן קודם הכתיבה. אמנם בדברי רע"א לא מוכח שהחליט את החילוק הזה לדינא, אלא שכתב שהעיר בזה בתשובתו, והכוונה לתשובת רע"א [סי' יא] דשם האריך בדיני דיבוק, וכתב [בד"ה ולמה] דמה שכתבו תוס' [סוטה דף יז: יח. ד"ה כתבה] שאם כתב גט על ב' דפים ותפרם פסול, היינו אף אם תפר קודם הכתיבה.

ועיין בבית"ל [סי' לב סעיף לח ד"ה מעור] שהביא את דברי הב"ח שהחמיר שדיבוק לא חשיב חיבור, ולכן צריך לעשות בתים לתפילין מעור אחד שלא ע"י דיבוק. גם הביא מספר באר מרדכי [לר' מרדכי בנעט] ומתשובת רע"א [סי' יא] שהניחו זאת בספק, ולמדו זאת מדברי הרמ"א [אה"ע סי' קל ס"ז] שכתב בשם האו"ז שגט המדובק משני עורות הוא ספק גמ. וכתב הביה"ל שבאו"ז גופא [סי' קעו] מבואר שאפשר לכתוב תפילין ע"ג עורות מדובקים או תפורים, וע"כ שחילק האו"ז בין גט לבין תפילין, או דמשום חומר א"א לא רצה להקל בגמ. עוד הביא הביה"ל את דברי הריטב"א [מגילה דף ח:]: שתפירה מועילה בשני עורות הן לתפילין והן למוזוה. 66 [ועיי"ש עוד בבית"ל שהאריך לענין דיני הבתים לתפילין, ואין כאן מקומו].

העולה מכל זה שדעת הרמב"ם והטור היא שאם כתב את המוזוה על שני עורות ואח"כ דיבקם ה"ז פסול, ודעת תוס' [מנחות דף לב. ד"ה להשלים] והריטב"א [מגילה דף ח:]: דכשר. גם רש"י [מגילה דף ח:]: כתב דכשר, אך רע"א [בתשובה] דן לומר דאפשר שלא הכשיר רש"י אלא דיבוק קודם הכתיבה, וגם כתב שאפשר שהרמב"ם מודה בכך"ג דכשר, וחילוק זה נמצא כבר בב"ש [אה"ע סי' קל ס"ק ח.]. ולענין הלכה סיים הביה"ל [סי' לב סעיף לח סוד"ה מעור] דלכתחילה כשאפשר לו בודאי טוב להחמיר לעשות הבתים של תפילין מעור אחד, וה"ה לענין הפרשיות של התפילין והמוזוה.

סעיף ה

הראשונים נחלקו אם מוזוה צריכה עיבוד לשמה, כדין ס"ת ותפילין:

ביאורים והערות

66. בריטב"א [שם] מבואר דאם כתב את המוזוה בשני עורות ותפרן ה"ז כשר, ומשמע שזה אף כשתפר אחרי הכתיבה, וזה בודאי דלא כהרמב"ם.

קנין הלכה

מראי מקומות

- א. הרא"ש [סי' ו'] כתב דנוהגין להצריך עיבוד לשמה. וכן כתב הג"י [דף ה. ד"ה במעובר], ומשמע מהג"י שגם הרי"ף נקט כן.
- ב. הרמב"ם [פ"א תפילין הלכה יא] כתב שמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, משא"כ ס"ת ותפילין. והובאה שיטתו בתוס' [מנחות דף מב: ד"ה תפילין], ודנו תוס' לומר שהרמב"ם למד זאת מזה שתפילין אינם ניקחים אלא מן המומחה, וביארו דהיינו שידע שצריך לעבד לשמה, משא"כ מזוזה דניקחת אף שלא מן המומחה. וביארו דזה משום שהמזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה.
- והכסף משנה שם הביא את תשובת הרמב"ם לחכמי לונל, שכתב דעיקר טעמו הוא משום שבס"ת ותפילין מצינו בגמ' שהצריכו עיבוד לשמן, משא"כ במזוזה שלא מצינו, והיכא דאיתמר איתמר, והטעם לחלק הוא משום שס"ת ותפילין הן חובת הגוף, משא"כ מזוזה רק מי שיש לו בית חייב בה, לכן קילא טפי.
- להלכה: כתב הב"י [וכן הובא בשו"ע] שצריך עיבוד לשמה, אך אם הדבר יגרום לו עיכוב בקיום המצוה, יקבע מזוזה שלא עובדה לשמה, ויחפש בינתיים מזוזה מעור מעובר לשמה.
- והב"ח חלק על הב"י וכתב שכיון שלפי רוב הפוסקים צריך עיבוד לשמה, לכן עדיף שלא יקבע עכשיו מזוזה כלל, דאם יקבע יש לחוש שיתרשל ולא יקבע מזוזה שעובדה לשמה. והט"ז העתיק את דברי הב"ח.
- הש"ך נקט שיקבע בלי ברכה, וישתדל למצוא מזוזה כשרה לכל הדעות.

סעיף ו

- בגמרא [מנחות דף לב.] איתא הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף, מזוזה על דוכסוסטוס, אך בהמשך אומרת הגמרא דהיינו למצוה ולא לעיכובא, ואם כתב מזוזה על קלף כשרה.
- בגמרא [שבת עט:]: איתא שר"מ היה כותבה על הקלף לפי שמשמרת ודייק מזה הר"ן שגם לכתחילה סובר ר"מ דאפשר לכותבה על קלף, וכן כתב הר"ח. אבל הרי"ף [שם] והרמב"ם כתבו כלשון הגמ' במנחות דלמצוה יש לכותבה על דוכסוסטוס. [והב"י דן לומר דגם לשיטתו אם המזוזה מונחת במקום דבעי שימור כגון מקום התורפה, או מזוזה של רבים שאינה נבדקת אלא פעמיים ביוכל, ע"ז אמרו שכותבה לכתחילה על הקלף מפני שמשמרת].

האם מזוזה כשרה על גויל

הראשונים נחלקו אם מזוזה כשרה על גויל:

- א. תוס' [מנחות דף לב. ד"ה תפילין] כתבו שאינה כשרה על גויל, וכן כתב הרא"ש [סי' ו'] בשם ר"י.
- ב. הרא"ש עצמו והרמב"ם פסקו דמזוזה כשרה על גויל, וכן פסק השו"ע.

סעיף ז

- סעיף זה לקוח מלשון הטור, ועיי"ש בטור שהוסף, אלא שהיא נכתבת שלא מן הכתב, כמבואר בגמ' [מגילה דף יח:]: דתפילין ומזוזות נכתבין שלא מן הכתב משום דמיגרם גריסין.
- וכתב הש"ך [ס"ק ה'] דמה שלא כתב כן השו"ע, הוא משום שסמך על מש"כ בהלכות תפילין [סי' לב סעיף כט]. והט"ז [ס"ק ג'] כתב דהשו"ע לא כתב זאת משום דלענין מעשה יש לכתוב מתוך הכתב אף דמיגרם גריסין, שלא יטעה בחסרות ויתרות.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ח

בגמרא [מנחות דף לב:] נחלקו התנאים במזוזה אי בעיא שרטוט, ופסקו להלכה שתפילין אינן צריכות שרטוט ומזוזה בעיא שרטוט, ואם אינה משורטטת פסולה. דיני השרטוט יבוארו בע"ה בשו"ע או"ח סי' לב.

סעיף ט

מקור הדינים שבשו"ע הוא בגמ' דף לא: ובענין כתבו כקובה או כונב לא נתפרש כמה שיעור הבליטה שיפסול, ובגידולי הקדש [סי' רעג ס"ק ב] משמע שאף אם כל שורה בולטת מחברתה בשיעור אות אחת, ה"ז נחשב כקובה וכונב ופסול.⁶⁷

סעיף י

המקור שתיבות על הארץ בראש שיטה אחרונה הוא בגמ' דף לא: וכתב הפת"ש [ס"ק ו] בשם ספר חומות ירושלים שאם שינה בזה לא פסל.

סעיף יא

מקור המנהג של כב שיטין הוא ברי"ף הלכות מזוזה וברמב"ם פ"ב ה"ה. וכתב הדרכי משה [אות ב] בשם המרדכי [סי' תקנ"ט] שאין זה לעיכובא.

סעיף יב

דין כתיבה בימין נתבאר לעיל סימן רע"א סעיף ז

סעיף יג

דיני פרשה פתוחה וסתומה וצורת הפסק הפרשיות במזוזה, נתבארו לעיל סי' ערה סעיף ב.

סעיף יד

מקור הדין שכורכה מאחד כלפי שמע הוא בגמ' מנחות דף לא: [ואף שלפי מנהג הסופרים אין השיטה הראשונה מסתיימת בתיבת אחד אלא בתיבת ואהבת את, מ"מ נתכוונו בגמ' לומר שכורכה מסופה לתחילתה, כן כתב הפרישה (ס"ק טו)].

סעיף טו

המקור לכתיבת שם ש-ק-י מצד החיצון של המזוזה הוא בב"י בשם הוזהר, אמנם הובא מנהג זה גם ברמב"ם [פ"ה ה"ד]. ומש"כ השו"ע שכותבה כנגד תיבת והיה, מקורו בב"י בשם הוזהר. ומש"כ הרמ"א די"א שכותבו כנגד הריוח שבין פרשה לפרשה, מקורו ברמב"ם [שם] וברא"ש.

ומש"כ הרמ"א שמניחין נקב בקנה כנגד השם ש-ק-י, הכוונה שמניחין נקב בקנה המשמש בית קיבול למזוזה, ובכדי שיראה השם מבחוץ.

ביאורים והערות

67. אמנם בשו"ת שבט הלוי [ח"ב סי' קנ"ב] קנה ס"ק א] כתב דממשמעות הגמרא שאמרו כתבה שתים ושלש ואחת, משמע שההפרש בין השיטות הוא בתיבה שלמה, דע"ז אמרו ובלבד שלא יעשנו כקובה. [ואכן מבואר כך בהגהות ברוך שאמר על ספר תיקון תפילין אות עא].

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש כסלו תשפ"א
יו"ד - המשך הלכות מזוזה - סי' רפו ס"ו - רפח
מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז וש"ך, פ"ת ורעק"א

סימן רפו סעיף ו

- א. אכסדרה שיש לו ג' קירות וגג, האם חייבת במזוזה;
(1) כשיש לה בצד הרביעי שני פצימין העשויים להעמיד הגג?
(2) כשיש לה בצד הרביעי מחיצה גבוהה או נמוכה?

סעיף ז-ט

- ב. מרפסת שהיא מעבר לעליות, ובית שער שהיא לפני החצר, האם חייבין במזוזה, מן התורה או מדרבנן;
(1) כשיש בית פתוח לאחד מאלו?
(2) כשאין בית פתוח לאחד מאלו?
ג. בית שער הפתוח לבית ולחצר, האם חייב במזוזה, וכמה?
ד. בית שער העומד בין החצר לגינה, האם חייב במזוזה, וכמה?

סעיף י

- ה. בית המדרש, האם חייב במזוזה, והאם בברכה;
(1) בפתח הכניסה לבית המדרש?
(2) אם יש בית צמוד לבית המדרש, בפתח שבין בית המדרש לבית?
(3) ומאי שנא בית המדרש מבית הכנסת?

סעיף יא-יב

- ו. כל אלו האם חייבין במזוזה, ומה הטעם;
(1) סוכת החג בחג?
(2) בית שבספינה?
(3) חנויות שבשווקים?
(4) חנות בביתו?
(5) ומאי שנא חנות בשוק מבית האוצר?
ז. שתי סוכות של יוצרים זו לפני זו;
(1) האם חייבות במזוזה?
(2) והאם החיצונה דומה לבית שער?

סעיף יג-יט

- ח. בית כדלהלן, האם חייבת במזוזה;
(1) שאין בו ד' אמות על ד' אמות בשווה?
(2) שארכו יתר על רוחבו או עגול או בעל ה' זוויות, אבל יש בו כדי לרבע?
(3) בית שער, מרפסת וגינה, שאין בהם ד' על ד' אמות?
(4) בית גדול שיש בו הרבה חדרים קטנים להניח שם חפצים?
ט. בית כדלהלן, האם חייבת במזוזה;
(1) שאין לו תקרה?
(2) מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה - בשהקירו נגד הפתח או לא, כשאין הקירו ד' על ד' או כדי לרבע?
(3) שאין בו דלתות?
י. קבע מזוזה קודם תליית הדלת, האם יוצא ידי חובת המצוה אח"כ כשתולה הדלת?
(2) ואיך יעשה אם אי אפשר לתלות הדלת מיד?
יא. (1) חדר שאינו מקורה שמונח שם תנור בית החורף ולולין של תרנגולים, האם חייב במזוזה, ומה הטעם?
(2) סוכה העשויה בחדר מקורה עם מזוזה, ובסוכות מסירין הקירו והמזוזה נשארת, לאחר שמחזירין הקירו, האם צריך לקבוע המזוזה מחדש משום תעשה ולא מן העשוי, ומה הטעם?
יב. (1) כשיש הרבה חדרים זה לפני זה, האם כולם חייבין במזוזה או רק החיצונה?

- (2) בית שיש בו הרבה פתחים לחצר או לרה"ר, האם חייבים כולם במזוזה [לפי ב' הפירושים ברש"י, שנפסק בשו"ע בסעי' יז-יח]?
- (3) ומה הדין כשלא משתמשים רק באחד, או כשנתמעטו בני הבית?
- יג. מרתף שיש לו פתח מהרחוב שמכניסין בו חביות גדולות של יין, ויש לו פתח קטן מהבית שנכנסין ויוצאין בו תמיד, איזה פתח חייבת במזוזה, ומה הטעם;
- (1) כשהפתח הקטן ראוי למזוזה?
- (2) כשהפתח הקטן אינו ראוי למזוזה?
- (3) ומה נקרא ראוי למזוזה?
- יד. מחיצות שעושים סביב הסולם העולה לארובה, למעלה או למטה, ויש לו צורת הפתח, האם חייב במזוזה, למעלה או למטה?

סעיף כ-כא

- טו. פתח שאחורי הדלת אם יש לו פצים טפח חייב במזוזה;
- (1) מה פירושו של רש"י לברייתא זו?
- (2) איך ביאר הב"ח והדרישה ופרישה פירושו של רש"י?
- (3) ואיך ביאר הט"ז פירושו של רש"י?
- טז. אם יש פתח בצד אחד שהוא חלוק ועמוד באמצע, האם סגי במזוזה אחת לשניהם;
- (1) כשיש היכר ציר בזה ובזה לצד העמוד?
- (2) כשאין צירים לצד העמוד?
- (3) ומה הדין כשיש שער גדול ליד שער קטן ופעמים שפותחים רק את הקטן ופעמים שפותחין שניהם?

סעיף כב

- יז. באופנים דלהלן האם חייב במזוזה, ומה הטעם;
- (1) השוכר בית בחו"ל פחות משלשים יום?
- (2) השוכר בית בחו"ל יותר משלשים יום - עד שלשים יום ואחרי שלשים יום?
- (3) השוכר בית בארץ ישראל?
- (4) הדר בפונדק בארץ ישראל?
- (5) השואל בית בארץ ישראל?
- (6) השוכר בית תבן ועצים?
- (7) השוכר בית המדרש?
- (8) באופן שהוא פטור, האם רשאי להחמיר ולקבוע מזוזה בברכה?

סעיף כג

- יח. (1) השוכר בית מאינו יהודי;
- (2) מה הנידון אם חייב או פטור ממזוזה?
- (3) להלכה, האם חייב או פטור, בא"י ובחו"ל, מיד ולאחר ל' יום?
- יט. ישראל ששכר מרתף מעכו"ם והמפתח אצל הישראל ויש לעכו"ם השוכר זכות ורשות להניח שם חפציו אך כשרוצה להשתמש צריך לבקש המפתח מהישראל השוכר;
- (1) מה הסברא לומר שיהיה חייב במזוזה?
- (2) ומה הסברא לפטור ממזוזה?
- (3) איך הכריע הפ"ת בזה?
- (4) והאם ישתנה הדין כשהמרתף אין בו כדי חלוקה, ומה הטעם?

סימן רפז סעיף א

- כ. פתחים דלהלן, האם חייבות במזוזה;
- (1) פתח שיש לו רק מזוזה אחת ובצד השני הכותל ממשיך?
- (2) פתח שהמשקוף או המזוזות אינם ישרות, אבן נכנס ואבן יוצא?
- (3) פתח שממלא כל רוחב החדר ואין לו פצים בסוף הכתלים?
- (4) פתח שהוא מושכב על הארץ, כגון למרתף?

סעיף ב

- כא. פתחים באופנים דלהלן, האם חייבות במזוזה;
- (1) פתח שאינו גבוה עשרה טפחים ואינו רחב ארבעה?
- (2) פתח שאינו גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה?
- (3) כשהמזוזות נמוכות מעשרה טפחים ויש עליהם כיפה כמין קשת?
- (4) כשהמזוזות גבוהות עשרה טפחים ויש עליהם כיפה כמין קשת?

- 5) כשהמזוזות מתחילות להתעקם מן הארץ עד הקשת שלמעלה ויש ברחבו למטה ד' טפחים?
- כב. פתח שהמזוזות עומדות בשוה גבוהות מעשרה טפחים, ואח"כ מתעקם ועולה ויש בחללו שיעור גדול;
- 1) מה הן הצדדים שיש לדון במיקום קביעת המזוזה, לדעת רש"י ולדעת הרמב"ם?
- 2) ואיך מכריע ה"י למעשה, ומה הטעם?
- כג. מה הסברא לחלק ולומר דאם המזוזות גבוהות עשרה - הקשת מלמעלה מיקרי משקוף, ואם אינן גבוהות עשרה אין הקשת מיקרי משקוף?
- כד. 1) מהי המנהג שמביא הרמ"א שנתפשט בקביעת המזוזה בבית?
- 2) ומהי ההנהגה הנכונה שכל ירא שמים יתקן בביתו, ומה הטעם?

סימן רפח סעיף א

- כה. כשכותבין המזוזה על דף אחד ביריעה אחת;
- 1) האם צריך לשייר ריוח מלמעלה ומלמטה?
- 2) האם צריך לשייר בתחילתה כדי לגול אותה אחר שתכרך?
- 3) האם צריך לשייר בסופה?

סעיף ב-ד

- כו. מה הדין אם כתב המזוזה על ב' או ג' דפין?
- כז. שכח לכתוב אות אחת במזוזה;
- 1) האם יכול לתלות האות, ומה הטעם?
- 2) האם יש לו תקנה אחרת?
- כח. ומה הדין אם הקדים וכתב פרשת והיה אם שמוע לפני פרשת שמע, ומה הטעם?
- כט. 1) מה הדין אם כתב המזוזה על שני עורות, ותפרן אח"כ או לא?
- 2) ומה הדין אם תפרן קודם הכתיבה?

סעיף ה-ח

- ל. מדיני הקלף;
- 1) קלף למזוזה, האם בעי עיבוד לשמה לכתחילה?
- 2) כשאין לו קלף מעובד לשמה, האם יכתוב על שאינו מעובד לשמה ויקבענה בינתיים, ומה הטעם?
- 3) האם כותבים על דוכסוסטוס או על קלף או על גויל?
- לא. מה הדין במזוזה, לגבי;
- 1) הדיו והכתיבה והתגין של שעטנז גץ?
- 2) לכתוב שלא מן הכתב?
- 3) אם צריכה שרטוט, ואם כתב שלא בשרטוט?
- 4) אם שרטט אחר הכתיבה?
- 5) אם כתב בין שרטוט לשרטוט, ורוצה כעת לשרטט בראשי השורות?

סעיף ט-טו

- לב. מדיני יישור השורות;
- 1) מה הדין אם השורה הראשונה רחבה 15 ס"מ, השורה השניה 16 ס"מ והשלישית 14 ס"מ?
- 2) ומה הדין אם עשאה כקובה או כזנב או כעיגול?
- 3) מהי כקובה או כזנב?
- לג. 1) היכן יכתוב סיום הפרשה "על הארץ", ומה הטעם?
- 2) ומה הדין בדיעבד אם לא כתב כן?
- לד. כמה שורות נהגו לעשות את המזוזה?
- לה. האם צריך לכתוב דוקא ביד ימין, ומה הטעם?
- לו. ריוח שבין שמע לווהיה אם שמוע, האם צריך לעשות סתומה או פתוחה, לכתחילה ובדיעבד?
- לז. באיזה אופן כורך המזוזה?
- לח. באיזה מקום כותבין בחוץ השם ש-ד-י?
- לט. מה עוד נוהגין לכתוב בחוץ, והיכן?

שאלות הנוגעות למעשה

יו"ד – המשך הלכות מזוזה – סי' רפו

א. משרד שהעמדות מחולקות ע"י מחיצות נמוכות ובחלקם יש צוה"פ.

1. האם כל מקום חייב במזוזה.
2. אם יש צוה"פ והעמדות מחולקות רק ע"י וילונות, האם כל מקום חייב במזוזה.
3. ילדות עושות קיטנה בחצר לתקופת החופש, מעמידים קרשים ומחברים להם וילונות, אם ע"י הקרשים יש צוה"פ, האם חייב במזוזה.
4. האם יש חילוק בין אם מחברות את הוילונות שלא יזה, או שמתנענע, או שמעמידות מחיצות ניידות.
5. העמידו לשמחת תורה, או לשבת שבע ברכות מחיצות, ונוצר מחמתו במעבר ביניהם גם צורת הפתח, האם מתחייב במזוזה. – וכן חדר ארוך שבאמצעו משתי צדדים יש דלתות אקורדיון שנפתחים לגמרי, ומלמעלה ומהצדדים יש מוט, האם כשסגורים חייב במזוזה.
6. פרגולה שבחלקה יש עמודים, ומעליהם למעלה עובר קרש, האם חייב במזוזה.
7. פרגולה שכל דפנות שלה עשויות מקרשים שתי וערב, ויש לה כניסה עם צוה"פ, האם חייבת במזוזה.
8. מקום הבימה שמוקף עם מחיצות, ובמקומות המעבר יש צוה"פ האם חייב במזוזה.
9. חנויות אולמות משרדים וכדו' שכל הקירות שלהם עשויות מזכוכית לתצוגה וכדו' האם חייבות במזוזה.

תשובה א. – ס"ז – גדר י ותנאי מחיצות

האם באכסדרה החיסרון הוא רק להעמיד תקרה, או גם בגלל שאין לה מחיצה רביעית. – והנפק"מ האם הגידון של הפטור הוא רק באותו צד, או גם בפתחים שבצדדים אחרים שלה. – וגם אי נימא שצריך ד' מחיצות, האם בדין מחיצה סגי וממילא אולי גם צוה"פ, או להיפך שכל הסיבה שצריך הוא כי אחרת חסר לו שם בית, וממילא מחיצה דינית לא יועיל לו. – וכן מאידך מקום שיצורת שימוש הוא ללא מחיצות חיסרון המחיצה לא יצור פטור. – וכן מחיצה מתנדנדת שמצד השימוש שלה היא ראויה, אלא שכשאינה יכולה לעמוד ברוח אין לה שם מחיצה, אם זהו צורת תשמישה יתחייב. – והעמיד לפרקה כתב בחוה"מ להוכיח מסוכה למ"ד דירת קבע שחייבת, שאין לה חיסרון. – וכן מאידך גובה י' יועיל רק במקום שיצורת השימוש שלו בחילוק זה מגדירו לחילוק כמשרד, ולא בסתם חדר, ואפילו שלכל דבר מוגדר כמחיצה. – וכן האם מחיצה העומדת אבל היא לזמן ממש אבל הועמדה לצורך שימושה ומשמשת את המטרה יתחייב.

ואפשר שכל הנ"ל תלוי בביאור הראשונים באכסדרה רומייתא. – ובחלונות שמבואר שחייב ביאר בש"ך סק"ג מכל חד' רוחות ולכאורה הוא אפילו שאין דפנות, ולכאורה הוא ראייה לפחות כשזה הוא צורת מקום הדיור. – ובחזו"א יור"ד קס"ט סק"ג דן האם אכסדרה שמצד עצמה לפי צורת דיורין שלה ראויה לדירה גם בלי הכותל, מצד עצמה חייבת, וכל החיסרון רק שאין לה פצימין, אבל כשבצורת דירתה ללא כותל אינה ראויה ודאי פטורה. – באבנ"ז

יור"ד שפ"ד כתב שמחמת תקרה עצמה ג"כ נחשב לבית. – ואם גם זה נלמד מאכסדרה יש לדון האם משי"כ הטי"ז שלדעה זו גם אכסדרה חייבת מדרבנן, האם גם בכה"ג ולא גרע מגינה, ובשבח"ל ח"ה ק"ס כתב שגם לדעת הטי"ז ודאי צריך צורת דיוורין. – ובפרשה סדורה על פ"א הל"ז הלקטיות שפטור ביאר שחזא תקרה על עמודים ללא כתלים. – ובדע"ק סק"ד כתב שאולי שייד בכך עומד מרובה, ואולי כשיש עומד רוב ג' מחיצות סגי. – ומאידך אי נימא שגם אם צריך בית מ"מ תלוי בשם דיני של בית א"כ אפשר שישוה לגדרי בית לענין מעשר ועיין בזה בדר"א מעשר פ"ד סק"ט.

ב. מעבר בבית שיש לו בליטות מחצדדים, ומעליו יש רק מוט שמיועד לתלות וילון.

1. האם חייב במזוזה.

2. חדר שיש לו בשתי הצדדים של הכניסה אליו רצועות ביטון, ולמעלה מסתיים שם חגג האם חייב במזוזה.

3. עמודים שבכניסה לחניה ומעליהם העמידו שלט פרסום, האם חייב במזוזה.

4. בליטה של רצועת ביטון בגג שהעמידו תחתיו דלת עם בליטות מחצדדים עד למעלה, – או שהבליטות לא מגיעים עד למעלה. – וכן שעשו לדלת חיזוקים שתפוסים רק לריצפה וכגון דלת אקורדיון, האם מתחייב במזוזה.

5. כניסה לחדר שאין לו מזוזות, מעל הכניסה יש חגורת ביטון, רוצה להניח מזוזה, האם יוכל להעמיד שתי קרשים משתי צדדי הכניסה לחדר עד לתקרה.

6. העמיד שער, וכדי שיצדדיו יחזיקו, חיבר גם מוט ברזל מעליהם לחבר ולהחזיק את שתי הצדדים, האם חייב במזוזה.

7. וכן העמיד מוט מלמעלה כדי שלשער יהיה על מה להתפס, או כדי שיהיה מה שיתפוס וימשוך ויחזיר את הדלת, או כדי שהעומדים וממתנינים תחתיו לא יהיה להם שמש או גשם, האם מתחייב במזוזה.

8. מעקה של המדרגות שמתנדנד עשו לו מוט חיזוק מהצד למעלה, האם מתחייב במזוזה.

9. הגיע דייר חדש, או שזכר לבנין, שלא סומך על עירוב שכונתי, ומכח צורת הפתח זה מתאפשר לו לטלטל בחצר, או בחדר מדריגות, האם מתחייב במזוזה.

10. מעבר המסתיים בשתי צדדי כתלים ויש בודים מעליו, האם חייב במזוזה, ואם הצמידו אליו דלת.

תשובה ב. – ס"ו – תנאי צורת הפתח

בשו"ע מבואר שהפטור באכסדרה שאינו נחשב לצוה"פ הוא בגלל שמזוזות להעמיד התקרה. – אבל כאשר המשקוף הוא להעמיד התקרה והמזוזה כן לחתוך, בחזו"א קע"ב ב' ד"ה ומיהו, וד"ה או"ח מתבאר שנחלקו בזה, ולדעת הגר"א לדעת הבבלי כאשר למטה נעמדו תחתיו לצוה"פ אפילו שהוא עיצמו לא נעשה לכך מחני. – ובחזו"א כתב שהמזוזות נותנים למשקוף שם משקוף, א"כ כשאין להם שום קשר כלל לא.

ולדעת החזו"א רק כאשר מחמת וע"י מה שלמטה יוגדר הלמעלה ליצור הפתח חייב, הא לאו הכי תקרה ודומיו אינם יכולים להחשב מעכשיו כחלק מהצוה"פ. – ובשבח"ל ח"ב ק"ג ד"ה וראיתי מסיק בחזו"א וכותיה שלמרות שהעליון אין בו חיסרון של חיזוקי תקרה, ולא רק מפני שהמזוזות נותנים לו שם של פתח כי יש אופנים שאינו כן, אבל מ"מ צריך קצת צורת משקוף ולא רק תקרה סתם. ולכן כל סוף תקרה לא נחשיבנו למשקוף מעל המזוזות.

אמנם במ"ב שמי"ז סקל"א מבואר שנחשב לצוה"פ. – וכאשר מסייע לדלת להסגר הרי"ז יעודו ממש. – ועדיין יש לדון בכל צורך צדדי.

ובחזו"א קע"ב סק"ג ד"ה מן מתבאר, שגדר חיזוקי הוא רק כאשר לא ניחא ליה כלל בסתימה אבל כל שגם ניחא ליה לכל תשמיש שהוא ואפילו רק לצורך דיני, ואפילו לא העושה, ולא רוב הבעה"ב, כבר שם סתימה עליה ומתחייב. – וכן מבואר בדבריו שכאשר יש דלת, ראשי הכתלים נחפכים לצוה"פ, כי ודאי שסופו נעשו ומיועד גם לפצימים. – ובחובת הדר פ"ז סקכ"א, כתב שלכן לא מניחים מזוזה בכל צוה"פ שבכניסה למדרגות כלומר שאפילו שאינו חיזוק תקרה, אבל אינו תשמיש המעבר, ולחזו"א אם מטלטל מחמת כן בשבת מתחייב. ואפילו אם בעה"ב ולא היה לכך דעת בעה"ב. – ולכאורה לפחות לחזו"א עמודים בכניסה לבנין שעשויים לסמיכה אבל למעשה מחמת כן או מחמת העובי או מחמת הריבוי שלהם נראה מגודר, פחות פרוץ וכדו' יתחייב. – ובחובת הדר פ"ב סקי"ט כתב שודאי כאשר הכל תשמיש אחד ומתחלק רק ע"י הצוה"פ, א"א להחשיבו מחמת זה כפתח דרך ביאתו. – אבל כאשר מחמת כן הוא מתחלק, ואפילו אם כל הפתח הוא כי עצם זה שמתחלק לכשתים הוא הגוי בפועל חילקו לשתי תשמישים, וכ"ש אם בעצם הוא מחולק עוד ללא צוה"פ, מתבאר בחזו"א ס"ס קע"ב ד"ה עוד סמכו שאפילו שכל מטרת הצוה"פ נעשה ליופי, אבל הוא ליופי של החילוק והפתח, וכה"ג נחשב לפתח עצמו. – ועדיין יש לדון בארונות האם כולו נהפך למזוזה נפק"מ כאשר רק כנגד חלק הפנימי הדק או החיצוני יש משקוף ומזוזה נגדית.

ובחזו"א שם מתבאר שיצריך שהמזוזה תסתום מעט את הכניסה, וראשי הכתלים אינם משמשים לצוה"פ אא"כ סותמים במקצת. – וכן תקרה אינה יכולה לשמש כמשקוף כי צריך שיבלוט מעט. – אבל כשהוא כצורתו אינו צריך שיעשה לשם צוה"פ, וכל החיסרון של חיזוקי תקרה הוא כי לא ניחא ליה כלל בסתימה ורק לחיזוק תקרה, אבל כשניחא ליה נהפך הפירצה לפתח והסתימה לצוה"פ הסותמו, ואפשר שאין דעת הגר"א כן. – וביותר אפילו לא עשאו לכך. – וגם עכשיו אינו עיקר התשמיש. – ועוד שאין כאן כונת בעלים כלל, ורק מי שדר שם ניחא ליה כי מתירו בטלטול, מ"מ נחשב תשמיש, ולכן עמודי טלפון היו צריכים להתחייב.

ג. שער המיועד לחסום מעבר המכוניות בשעת הצורך.

1. כשיש בו צורת הפתח האם חייב במזוזה.
2. אם גם המכוניות יכולות לעבור בדוחק מהצד.
3. האם יש חילוק אם מטרת השער רק לצורך בידוק בטחוני וכדו', או כסימון למעבר גבול, או שרק דרכו נכנסים לעיר או מדינה.
4. ומקום שבכניסתו הועמד גלאי מתכות, ומחמתו נעשה כצורת הפתח, האם חייב במזוזה.

תשובה ג' גדרי פתח בשערים

האם בשערי מדינה צוה"פ סתם ללא מחיצות מחצד חייבת יותר כי ממנה היכי תמצא להכנס לבית, וזהבית הוא הגורם. – והאם במקומות אחרים פטורה, אפילו שמסמלת או אפילו משמשת לחילוק, כי כל חדין של צוה"פ אינו דין עצמי אלא משמש רק הגדרה של מזוזות ביתך, ושערים. וכל מש"כ רש"י כגון מדינת הגר חיובו הוא רק

שמאחר ואין שום משמעות כניסה דרכה לאו כלום. ובקונטרס המזוזה כתב, שיצריך שיחיה לפחות חומה לכמה פרסאות כדי שכאשר באים מצד החומה נכנסים דרך השער, משא"כ סתם צורת הפתח באמצע הבית ואינו רק לנו, אפילו שאינו סותם, מ"מ מאחר ואפשר רק דרכו לעבור נחשב לסתימה.

ד. עמודים שנעשו עבור עיקר הבנין.

1. חיבר להם דלת האם חייב במזוזה.

2. שתי חדרים שפרץ אותם וגשאר צוה"פ מהפתח שהיה בנייהם האם חייב במזוזה.

3. קנה דירה שבאמצע החדר יש צורת הפתח, שאפשר שנוצר מחמת הבניה, ואפשר שנעשה כדי לתת איזה חילוק והפרדה בחדר. האם חייב מזוזה.

תשובה ד' – ס"ז – גדר חיזוקי תקרה.

במאירי יומא י"א ע"א ד"ה כשאתה כתב, שכל שעיקר עשייתו לחיזוק תקרה פטור. אמנם אפשר שכונתו רק כאשר השימוש השני הוא טפל ללא חשיבות עצמי, שיכו לתת לו מחמת זה שם פתח. – בדע"ק סט"ז ביאר שדלת אינו מכריח הגדרת הצוה"פ. – וכאשר נעשה בסתמא האם צורתו מוכיחו וקובעת עליו, דע"ק סק"ב. – ועדיין יש לדון האם כאשר השתנה היעוד והשימוש מחמת שינוי צורת הבית דומה לסעיף י"ז שנתמעטו הדיורים והשימושים או שהרי"ז כסתמו ובפרץ פצימו.

ה. בנינים שבכניסה אליהם בנו קשתות ליופי.

1. בפועל מסתיר חלק מהכניסה, או החצר, האם חייב במזוזה.

2. האם תלוי אם רגילים להשתמש בחצר, ובכניסה או שאינו מקום שימוש. או שמועיל לעיתים רחוקות, כשאוכלים שם בער"פ.

3. סלון, מטבח, שליופי בנו באמצעו קשת או כל צוה"פ, בפועל לפי זה המקום מתחלק לפינת ישיבה, או פינת אוכל, האם חייב במזוזה.

4. וכן מטבח שהעמידו בו בחלקו לרוחב ארונות, מחמתו נוצר צוה"פ, ובפועל מתחלק לפינת אוכל האם חייב במזוזה.

תשובה ז – ס"ז – גדר צוה"פ המחלק לחייב

בס"ז מבואר שמזוזות האכסדרה אינה מחייבת כי לחיזוקי תקרה, ובסכ"א מבואר שלנוי בעלמא אינו מחייבו אבל כאשר נעשה לנוי הפתח, מבואר בחזו"א סימן קע"ג סק"ג שכל שנעשה לנוי הפתח עצמו, זה עצמו מחזותו של פתח. – עוד מבואר שם בחזו"א שיצריך שתהיה הצוה"פ סותמת במקצת. – ואם סותמות במקצת אפילו אם לא נעשה לשם צוה"פ מתחייב. – ואפילו אם עכשיו אין עיקר שימוש לסתימה, אם בפועל משמש כחיתר לצורת הפתח לאחד מהדיורין, וצריך לזה שם פתח, חשיב פתח להתחייב. – ואפילו אם נוצר הצוה"פ מאליו מחמת וע"י שסתרו חלק מהכתלים. – אבל רק כשיסמוך עליו בקביעות, אבל אם משמש רק באופן ארעי לסתימה לא מחני. –

ובשבה"ל ח"ה ק"ס כתב שבצורת הפתח שלנוי שהיא רק לפני הכניסה לבתים, אבל אינה מחוברת כלל לבית, אינה נחשבת כפתח ולא בית שער לבית.

ו. חדר המתנה לרופא וכדו' שאין לו שיעור.

1. האם חייב במזוזה בכניסה אליו.

2. אם ממנו יש שביל צר שנכנסים לרופא, האם הפתח שביצד השני חייב.

3. חדר המשמש ככניסה ומעבר לשירותים, מהחדר אפשר גם לעבור לחדרים אחרים, האם חייב במזוזה.

4. חדר המשמש לסוכה, ודרך הסוכה עוברים לחדר אחר, האם בסוכות חייבת במזוזה.

5. וכן כאשר בונים סוכה בחצר צמוד לדירה, ודרכה נכנסים לבית, האם חייבת במזוזה.

6. כניסה לבנין שדרכו עוברים ונכנסים לכמה בנינים, בחלק מהבנינים גרים גם גוים, האם חייב במזוזה. – והאם יש חילוק מי גר בבנין הראשון שמחובר אליו ממש.

7. שער שבכניסה לחניה, או בכניסה לחצר לא שימושית, דרכם עוברים לבתים, האם חייב במזוזה.

8. והשכיר את החניה, או החצר לאחר, האם חייב במזוזה, ומי מתחייב בה.

9. יציאה אחורית של הבנין שמתחבר לשביל המוביל רק לחדר אשפה, האם חייב במזוזה, ולא יזה צד.

תשובה ו – ס"ז – גדר בית שער.

האם המתנה נידון כבית שער, או שהוא שימוש עצמי למרות שאין לו כל משמעות מבלי להכנס לרופא. – ואם נימא שהוא שימוש עצמי, אבל יש לו רק זמן מועט, ולא מיועד ליום ולילה, וגם אם אין לו שימוש עצמי, מבואר בגינה שאפילו שיש לה שימוש חשוב אלא שפטור ממזוזה, מ"מ אינו פוטרו מלהיות בית שער. – ולענין סוכה מבואר במ"ב תרכ"ז סקכ"א ומקורו מהפמ"ג שבכח"ג חייב. – ומ"מ מבואר בס"י ובש"ך שם סקכ"ב שכאשר הדירה היא ארעית אפילו שהיא בדרגה המחייבת במזוזה, אבל ליצור חיוב של בית שער שגם הוא ארעי אינו יכול. [אא"כ נימא שכונתו להיפך שמאחר והבי"ש ארעי פטור דלא כהפמ"ג]. – ובר"מ מבואר שמקום פטור שנכנסים דרכו, אפילו עשרה חייבים מצד הפנימי. – אלא שעדיין יש לדון על מקומות שדרכם עובר גם לדירת פטור, האם מחמת כן נפקע חיובו, ובפרשה סדורה פ"א י"ח כתב שבדברי הר"מ אלו מתבאר שכאשר הוא בי"ש למקום הפטור ממזוזה אין עליו חיוב, ושאפשר שתלוי במחלוקת ראשונים. – אמנם עדיין יש לדון כשיש דרכו כמה אפשרויות מה קובעו לעיקר יעודו. – וגם אם אינו יכול להתחייב מצד בית שער למקום פטור, אבל לדעת הי"א שבמחבר בס"ז בחלק מהאופנים יתחייב מדרבנן מצד הבית שער עצמו, ואפילו שהבית אינו מחייבו, וממילא מש"כ הרמ"א בס"ג שעזרה אם ישנים שם, הוא רק מצד הדאורייתא, ללא חיוב עצמי של דרבנן של בי"ש. – ובחזו"א קס"ט סק"ג דן כאשר הבית שער אינו שייך לדר בבית, מי המתחייב, האם בעל הדירה או הבית שער. – ולענין שותפות עכו"ם כתב בסידור דרך החיים שכאשר יש לישראל חדר נפרד חייב בכניסה שלהם ופטור במשותף, ולכאורה גם מצד בי"ש.

ז. חדר מדרגות קטן וצר שבכניסה יש בו צורת הפתח.

1. האם חייב במזוזה.

2. כניסה לדירה, שמיד מתפצלת לכניסה לחדרים, האם חייבת מזוזה.

3. שביל צר בדירה שממנו מגיעים לחדרים, האם חייב במזוזה.

4. שער שבכניסה לחצר, ממנו נכנסים לבתים, החצר מוקפת במחיצות נמוכות, וגם אינה מקורה, האם חייב במזוזה.

5. מקום שלצורך בטחוני וכדו' יש דלת אחת אחרי השניה, במרווח של יותר מטפח, ומהשני יש מעבר לבית, האם שתייהם חייבים במזוזה.

תשובה ז' – ס"ט – שיעור בית שער לחיוב.

במהרש"ם ח"ג קנ"ד הביא מחלוקת לענין שיעור הבי"ש, והאם תלוי רק בנידון של החמודי דניאל של חזי לתשמישו, או שכל שפתוח לבית חייב, ורק כשהוא לעצמו פטור. – מאידך יש לדון במש"כ הרע"א שכל חדר הפטור מחמת גדלו שיתחייב לצד השני לחדר המחייב האם גם אי לא נימא שבכח"ג מתחייב, האם בכח"ג שמחחרר הקטן יש לו יציאה לחוץ פשיטא כהרע"א או שבמקום שמחזותו חדר אינו יכול להעשות לבית שער. ובמאירי יומא י"א ד"ה כל שער כתב, שאם לא היו עשויים לצורך זה אלא לצורך עצמי, גם אם נכנסים מתכו אין לו דין ב"ש. – ואפילו אם לענין בית שער אפשר שאינו נמדד ביחס למקום עצמו שביניהם, מ"מ כדי להחשיב כל פתח בפני עצמו לעוד פתח צריך חשיבות מסויימת של מקום וכ"כ בפרשה סדורה פ"ב מ"ה. [ועיין בדרי"א ח"ה מכתב ז' מהחזו"א לענין כלאים].

ח. ישיבות מוסדות וכדו'.

1. שהחדר אוכל פתוח רק בשעות מסויימות, האם חייב במזוזה.

2. חדרי שיעורים שפתוחים רק בזמן השיעור. – או חדר שהצוות נח בו בשעות הצהרים, שאר היום נעול, האם חייב במזוזה.

3. חנויות ומשרדים שעובדים גם בשעות הלילה, או רק בתחלת הלילה, האם חייבים במזוזה.

4. בית המדרש שפתוח לקהל רק בשעות היום, האם חייב במזוזה.

5. בית המדרש ששייך לחוג, קבוצה, וכדו', שמתפללים בו בשבתות, בשאר ימות השבוע משאירים פתוח עם אפשרות לציבור ללמוד בו, האם חייב במזוזה. – והאם יש חילוק אם יש בו לומדים קבועים או מתחלף, מי מתחייב בו.

6. שטיבלאך ציבוריים ומרכזיים שיש בהם מגנים כמעט כל שעות היממה, האם חייב במזוזה.

7. מקום המשמש כהכנסת אורחים ציבורי, למשולחים ועוברי אורח, האם חייב במזוזה.

תשובה ח – ס"י – בית המדרש.

אם בבית המדרש חייב כי יושבים בה כל היום, ומ"מ חנויות מבואר בט"ז שאפילו יושבים שם כל היום פטור כי לא יושבים בלילה. – וכן לענין בית האוצר חייב כי נכנס לפרקים ומ"מ חייב כי זהו שימוש, בהכרח שאינו הגדרה כללית, אלא כל אחד נמדד לפי צורתו. – אמנם בפ"ת סק"י שהקשה מחנויות שבשוקים נראה שהחילוק אינו כן. – ואולי שונה חדר מנוחה מחנות וכדו' שמחזותה אינו דיור והאכילה צריך להפכו לשימוש. – ועדיין יש לדון אם בבית המדרש החיוב הוא בגלל היושב, האם זה חוזר לחייב את הבעלים, כי מגדירו למקום חיוב, או שכלפייהם הוא פטור,

וכלפי היושבים מתחייב, או שפטור לגמרי, כי אי"א להפכו לחייב כשאין לו כל זכות מהותית. – וכן האם עיצם הישיבה הכללית הרצופה של הצטרפות כל מיני אדם מתחלפים מגדירו כדוירים או צריך דר מסוים, – ובמהרשים ח"י קט"ז שדן לענין הבית חולים על טעם לפטורו ממזוזה כי אפשר להחליף את מקום המתאכסנים, כתב דמאחר והוא שאול לישראלים גם אם רק מידי פעם מגיעים לשם יתחייב, כי לא צריך להיות בקביעות וגם לפרקים מחייב, אלא שעדיין יש לדון מי המתחייב, כי מי שבא הוא בכל פעם אחר, ואם הבעלים נפק"מ גם לכל בית מלון שהבעלים עצמם יתחייבו.

ט. משרדים, מפעלים, שיש בהם רק ריחוט וציוד הנצרך לשימוש.

1. האם חייב במזוזה.

2. חנויות שלנו שמשאירים שם את הסחורה, האם חייבת במזוזה.

3. האם שונה כאשר יש לו חדר מיוחד שבו מאכסן סחורה, לא רק לצורך מכירה מיידית.

4. האם יש חילוק אם בעל החנות נמצא, או לפחות נכנס לפעמים או שלא קיים כאן כלל.

5. ועל מי חובה לדאוג למזוזה על המוכר או על הבעלים.

6. בכל הנ"ל כאשר זה חנות בגדים ויש בו גם חדר חלבשה האם הוא חייב במזוזה.

7. מסעדות וכדו' שפתוחות עד שעות מסוימות בלילה האם חייבים במזוזה.

תשובה ט – ס"א. – חנויות לפטור וחייב.

בט"ז סק"י מתבאר שכאשר השימוש שלו ראוי ליום ולילה מתחייב, אפילו אם בפועל אינו יושב, אבל חנויות מאחר וכל השימוש הוא רק ליום פטור. – אמנם יש לדון האם כשראוי רק לחלק מהלילה סג', ובש"ך סק"ז לענין בתי המזיגה הרי ודאי שלא כל הלילה. אבל בש"ך סק"ט מתבאר לענין ביהמ"ד שמבוקר עד ערב הוא מספיק לחייב. – ועדיין יש לעיין האם מיירי כשלא משאיר שם כלום בלילה, או שמאחר ובמהותו אינו אוצר אין למה שמשאיר משמעות להגדיר את המקום, וזהו קושיית חיד הקטנה בפ"ת סק"י. – עוד יש לדון שגם אם כשמשאיר בלילה הוא סיבת חיוב, אבל כאשר הסחורה היא של בעה"ב, והוא לא נמצא כאן כלל, מחד מאחר והוא אינו אפילו יוצא ונכנס כלפיו אינו אפילו דיורין, מאידך לחייב הפועל מחמת כן אי"א שכל חיובו הוא לכל היותר כשזכר או כדו', ואפשר שאפילו גריעה, כי גם באופן שאינו יכול לפטרו מעבודה, אבל אין לו כל חיוב להניחו לשבת כאן, וגם אי לא נימא כן מ"מ כלפיו אין לו ענין עם הסחורה וממילא יש לדון האם יש מי שיתחייב בזה. – ובפרט בכח"ג שהבעה"ב הוא חילוני ולא מענין אותו, או אפילו גוי, יש לדון האם יש כאן חיוב עצמי על הפועל כי בפועל הוא יושב כאן. – אמנם יש שפירשו את הט"ז כפשוטו בכל חנויות ולא רק של ימי השוק עיין שד"ח מ' קכ"ד, ואגרו"מ יור"ד ח"א קע"ח, וברב פעלים ח"ב ל"י ד"ה ונשובה כתב החלוק שכתבנו שתלוי מזה עיקר מהותו. וברע"א כאן נשאר בצ"ע. – והנפק"מ בכל הלין יהיה גם כאשר האוצר שבחנות הוא חלק מצרכי החנות כלומר שלהדיא יש לו חדר או חלק מהחדר לאכסן כמויות של סחורה שזה לא רק צרכי המכירה, ולא רק כסאות אלא איכסון ממש והוא שימוש עצמי, אמנם המחסן האחורי ודאי חייב ויש לדון כמצוי שעוברים דרך החנות להיכנס יניח המזוזה כי יש כאן חיוב יותר לכיוון פנים.

– ואם נימא שכל חנות חייב מצד עיצמו מה דין חדר הלבשה שבחנות בגדים, ומאידיך אם החיוב הוא רק מצד האוצר האם נמדוד לפי כל חדר וחדר לענין חדר ההלבשה, וממילא גם לענין שאם יתחייב לאיזה צד נחייבו להניחו.

י. אנשים שדירים קבוע בחדר קרואן המחובר לרכבם.

1. האם חייבים במזוזה.
2. אם נוסע בו לתקופה לטייל בהרבה מקומות.
3. מכוניות מסע גדולות, האם חייבים במזוזה.
4. בנה דירה ועד שיבנה ויחלק את החדרים, העמיד קירות גבס זמנים, האם חייב בהם במזוזה.
5. חדר גדול שבלילה מחלקים אותו לחדרים במחיצה, או חדרי לימוד שבשבת מפרקים את המחיצה, וע"י המחיצה יש גם צורת הפתח ומעבר, האם חייב במזוזה.
6. ער"פ ילדים אוכלים כמה ימים בחצר, סגרו את המקום ע"י קרשים וכדו' נוצר במעבר צוה"פ, האם מתחייב במזוזה.
7. מחכה לאישורי בניה, או התחלת הבניה, בינתיים חילק את החדר לשתיים עם צוה"פ ודלת, וגר בה בצפיפות גדולה מאוד, האם מקום החילוק חייב במזוזה.

תשובה י' – ס"א – ספינה ושאר דירת ארעי.

האם דומה לספינה, ובש"ך סקכ"א שחזא דירת ארעי, ותלוי גם האם הפטור של ספינה היא במחות הבית, או שמחות שימושיו הוא ארעי, וכן סוכת החג. – וכע"ז כתב הברכ"י הביאו הפ"ת לעיל סק"א לענין בית האסורים. – ובקהלת יעקב מנחות כ"ו דן האם הפטור של ספינה הוא מצד חדר לזמן, או במחותו שמיזעור לעבור ממקום למקום. וציין לדברי הר"מ פ"א הל"ב מהלכות ברכות שבפשוט דבריו מבואר שיחדר כל ימיו באהל או בספינה פטור ממזוזה. – ולכאורה הנפק"מ הוא גם האם יתחייב כאשר ישמש לבית האוצר, האם אין בו חיסרון בצורת הדיוור. – ועדיין יש לדון גם אם החיסרון הוא מצד מחות האהל, אפשר שאם רק מצד דעתו נחשב לדירה יתחייב, אלא שא"כ צ"ב מסוכה. – ובחלק"י יור"ד קס"ג כתב לחלק בין הארעי של הברכ"י לבין מי שרוצה ובדעתו לפנות מקומו, שכל הסברא של ארעי הפטור כאשר אינו מרצונו וכדו' הוא רק כאשר יש לו דיוור עיצמי וכאן הוא ארעי, ולא כאשר זה כל מקום דירתו.

יא. מחסן קטן פחות משיעור.

1. האם חייב במזוזה.
2. מי שייצא לו בדירה חדר קטן ייעד אותו לחדר ספרים או ארונות, האם חייב במזוזה.
3. והאם שונה כאשר לכתחילה תכנן ובנה חדר מיוחד עבור ארונות.
4. לולין של בע"ח שאין בהם דע"ד האם חייבים במזוזה.
5. כניסה לבנין שמיד יש מדרגות האם הפתח חייב במזוזה.
6. ארון קיר גדול האם פתחו חייב במזוזה.
7. ארון או מחסן שמתחת למדרגות שבתוך הבית, האם חייב במזוזה, והאם תלוי בגובה הכניסה, וגובה החמשך.

8. מטבח שיש בו שיעור רק לכל צרכי הבישול, האם חייב במזוזה.

תשובה י"א – סי"ג. – בחידושו של החמודי דניאל.

נחלקו הפוסקים להלכה בחידושו של החמודי דניאל, ובפ"ת הביאו לענין בית שער מרפסת וגינה, או חדר קטן שסמוך לגדול ומשמש להניח חפצים. – ובפרשה סדורה פ"א י"ד הביא שהערוך לנר מסתפק למאן דמחייב סוכת החג בחג האם בז' על ז' מתחייב, והביא שהירושלמי מחייב. – אמנם בחלקם היה מעדיף גדול יותר. – אמנם גדול אבל שלא נכנסים כארון לא שייך כלל ביאתך, אבל אם נכנסים ובפתח יש שיעור גובה המבואר ברפ"ז, גם אי נימא שיש שיעור לשם דיוור ובפחות מ"י לאו דיורים עדיין יש לדון האם שייך בזה ג"כ דין של חזי לתשמישה.

יב. חדר שהכניסה שלה צרה וארוכה.

1. בהמשך החדר מתרחב לגמרי כשיעור, האם חייב במזוזה.

2. והאם תלוי באיזה מרחק מהכניסה מתרחב.

3. וכן חדר שהכניסה שלו עגול, ובהמשך בפנים נהיה מרובע כשיעור האם חייב בברכה.

4. חדר כשיעור שיש לו פניה בצד שנהיה יותר צר ויש במעבר אליו צוה"פ האם חייב שם במזוזה.

5. חדר צר וארוך או מסדרון צר שמתעקם, או מתעגל, אין קירותיו מצד לצד רואים זה את זה, האם חייב במזוזה.

6. חדר גדול שיש בו מרובה שיעור יותר מדע"ד, באמצע החדר יש ארון, או מחיצה, עמוד, וכדו' שבולט ומבדיל במקצת את רוחב החדר, האם מברך על הנחת המזוזה.

7. פירקו את המחיצה האם צריך להסיר את המזוזה ולחזור להניחה.

תשובה י"ב – סי"ג – דיני כדי לרבע.

בחיוב כדי לרבע יש לדון האם יש שיעור שבפחות ממנו גם כדי לרבע אין לו חשיבות לחייב, כלומר שיעור אורך ורוחב מינימום, ובדע"ק סק"כ מסברא שפחות מאמה רוחב אינו מקום אדם. – ולדעת הט"ז [ובחמודי דניאל, וחזו"א כתבו שהעיקר להלכה כמותו] רק באופן שבאמצע החדר יש ריבוע ממש, אלא שמחצדים הוא עגול. או מתחיל בצורה שאין מרובע מתחייב. – ובכח"ג שהכניסה צרה ואח"כ מתרחב למרובע כתב מהרי"ל דיסקין כתבים כ"ג שודאי חייב ואינו ענין של לרבע ואינו דומה לתקרה שצריך להיות מקורה בכניסה. – ובעגול שכולו דע"ד תלוי בלרבע, כמבואר בתרל"ד, – וכל שבקיבוץ כל החלקים יהיה דע"ד מצטרף, כן מתבאר בט"ז – ועדיין יש לדון האם קרן זווית כזו שהיא בתוך החדר ושיעורה קטן מאוד ואינה ראויה לשימוש מצטרפת וכעין מש"כ המג"א בתרל"ד סק"א לענין סוכה. – ומתבאר בחזו"א קס"ט סק"ג שגם אם יש באמצע מחיצה כל שהוא אפילו פרוץ מרובה מתחייב רק להר"מ שכדי לרבע חייב. – ובכח"ג אח"כ יהיה תעשה ולא מן העשוי כי נעשה בפטור, וכ"כ בדע"ק כ"א על כל לרבע.

יג. חדר גדול שיש בו דע"ד.

1. באמצע החדר יש בליטה היורדת מהגג עד חלק מהחדר, או שתי עמודים הבולטים משתי הצדדים האם מחלקים את שיעור החדר לפטור.

2. אם בין שתי העמודים יש דלת אקורדיון, או וילון שסוגרים בלילה, או רק לעיתים רחוקות, האם יחלוק את החדר משיעור מזוזה.
3. חדר עם שתי מפלסים, או מדרגה, או שיפוע, האם מצטרף כולו למקום אחד לענין דע"ד. – והאם שונה כאשר כל שימוש ויעוד החדר הוא ע"י מדרגות כאולמי היצגות חופעות וכדו'.
4. ואם יש בו דע"ד מדויק רק ע"י השיפוע ולא במצב ישר.
5. יש בו דע"ד רק בצירוף מקום המזוזה, הדלת, או בצירוף הפאנלים, האם חייב.
6. מטבח עם פינת אוכל שביניהם יש כצורת הפתח שמגדירו ומחלקו לשתי המקומות, ורק בצירוף שתייהם יש בו שיעור מזוזה, האם מתחייב במזוזה, והאם מקום הצוה"פ ג"כ חייב.

תשובה י"ג – ס"ג. – הגדרת חדר אחד.

האם כל חלוקה כל שהיא דע"ד או מציאותי מחלקו והאם תלוי במש"כ החזו"א קס"ט סק"ז שאם יש באמצע החדר מחיצה אפילו בפרוץ מרובה תלוי במחלוקת של כדי לרבע. – ובג' מפלסים יש גם לדון האם דומה לנידון של סוכה בטפח הז' מוזאיקה שהובא בשע"ת תרל"ד סק"ג. – ובמקד"מ סק"מ מצדד ששיעור האלכסון הוא ג"ט. – ובדע"ק סק"ז כתב שאם עומדים בלילה ומקצת מהזיום ויש פתח ביניהם מתחייב ובעין מש"כ הט"ז לענין חנויות, ועדיין יש לדון האם גם ממעט או רק אינו מצטרף.

יד. משרד שיש בו חדר גדול

1. יש בו עמדות לפקידות מחולקות ע"י מחיצות נמוכות, האם החדר חייב במזוזה.
2. ואם יש לעמדות צורת הפתח כדי לתלות אליו וילון שילוט וכדו' האם צריך להעמיד בהם מזוזה.
3. בימה שיש לה מקום מיוחד ובכניסה אליו משתי צדדיו יש צוה"פ, האם חייב במזוזה.

תשובה י"ד – ס"ג – מחיצות לחלק.

בשבח"ל ח"ב קנ"א כתב שבקבועות מחלק לחייב, אבל עדיין יש לעיין לפטור. ולענין הגובה הוא כ"ש מעירובין שנחלקו המ"ב ש"ע סקכ"ז והחזו"א או"ח צ"ג סק"ח וממילא יש לדון היכא שהם מפרקים בלילה ומחזירים בבוקר בכח"ג.

טו. מטבח חדר וכדו'.

1. שבגלל המקרה, תנור וכדו' אין בו דע"ד האם חייב במזוזה.
2. אם בגלל הארונות, השיש, כיורים, אין בו דע"ד.
3. וכן חדר שינה שבגלל הארון קיר אין בו דע"ד.
4. עמוד באמצע החדר שבגללו אין דע"ד האם חייב במזוזה.
5. באופנים הנ"ל, כשעדיין אפשר לרבע, האם חייב במזוזה.

תשובה ט"ו. – ס"ג – מה נכלל בשיעור החדר.

המהרש"ם ח"ג רס"ג כתב לענין דבר שעיקר מהות תשמיש החדר. [ויש לדון האם יהיה תלוי בחמודי דניאל או שגם אם נחלקו עליו אבל למעט מהשיעור אינו ממעט, או להיפך עכשיו מיהת אינו ראוי] – ובחזו"א פ"ד סקכ"א דן

לדמותו לסוכה וממילא כל כלי תשמיש לא יוריד מהשיעור. ודחה שאין להוכיח מהחזו"א או"ח ק"י שכתב על ביח"ר שהמכונות לענין תחומין ממעטים כי שם מהותו אינו דיוור. – ובדע"ק סק"ח כתב שתלוי אם עתיד לפנותו. ועדיין יש לדון האם יש חילוק בין מחובר או שגם כבידו קובעו וכעין מש"כ בט"ז רפ"ב סק"ד. – ויש לדון האם בכח"ג שייד כדי לרבע כי יש כאן מפריע בעצם, או שאם מהני לרבע אין צורך שבפועל יהיה ראוי.

טז. מגרש כדורגל גדור.

1. האם הכניסה חייבת במזוזה.
2. וכן גג שמשותמשים בו לתליית כביסה, או מרפסת שמש, האם חייבים במזוזה.
3. אתר בניה שסגור עם מחיצות ושערים, האם הכניסה חייבת במזוזה.
4. גינה, מגרש משחקים גדור, שבאמצעו יש סככה מעל משחקים מסויימים, האם הכניסה חייבת במזוזה.
5. אם מהכניסה למגרש יש שביל שמוזיל למשחקים, וגם הוא מכוסה, האם חייב במזוזה.
6. להיפך כאשר כל סביבות הגדר במקום הנחת בגדים חפצים וכדו' מקורה, ובפנים במקום המשחק אינו מקורה.

7. חדר שסגור בגג איסקורטי שהתקלקל הורידו ואח"כ החליפו, או שבוע לפני סוכות הסירו ורק בערב סוכות הניח את הסכך, האם צריך להוריד את המזוזה ולהניחו מחדש.

תשובה ט"ז – סי"ד – בתנאי תקרה.

החיסרון של גג כתב הרא"ש שהוא רק כשאין דרך דיוורין בכך, ולכן חצר חייבת. – ובפ"ת סק"ג שבדרכו חייב. – ועדיין יש לדון האם לפי הענין או לפי שימוש היחיד. – ובשו"ע מבואר במקומות הפטורים שאם הקירו' כנגד הפתח חייב. – וצריך דע"ד סמוך אליו. ויש לעיין האם יועיל כדי לרבע סביב. – ולענין תעשה ולא מן העשוי תלוי בבי' טעמים שכתב.

יז. היה זקוק למקום גדול לצורך שמחה.

1. לקח מתחם פתוח לא שימושי גדור ופרס עליו בראזענט, האם המקום התחייב במזוזה.
2. השאיר את הסוכה לשימוש כמחסן, חדר לתליית כביסה, פינת משחקים לכל השנה האם התחייב במזוזה.
3. אולמות וכדו' שהגג שלהם מזכוכית האם חייבים במזוזה.

תשובה י"ז – סי"ד – אימתי תקרה לעיכובא.

מאחר שהחיסרון של גג הוא רק כשאין דרך דיוורין בכך ולכן חצר חייבת, יש לדון האם כל מקום נמדד לפי שימוש או שמקום שמתחייב מדין בית א"א לחלקו משימוש של כל בית. – וגם אם אפשר לחלקו עדיין יש לדון מה הגדרת גג ומאיזה דרגה של הגנה נחשב כדיוור, ובשבה"ל ח"ב קנ"ג הוכיח מסוכת היוצרים ולא כמש"כ המקד"מ סקמ"ג שכל שכשר לסוכה אינו נחשב קירו' של דורין. – ועוד האם כל סוג תשמיש של דיוורין יקבע את צורת קיריו. וכעין סוכת החג שזהו צורת דירתו.

יח. רוצה לקבוע מזוזה, יש לו דלתות כפולות אחת הדלתות עדיין לא מוכנה.

1. האם מספיק שמעמיד רק דלת אחת, ובפרט כשהיא ביצד הימני.

2. חדר שבכניסה אליו תלוי וילון האם יניח מזוזה בברכה.
3. דלת שלא סוגרת את כל גובה הפתח אלא נשאר חלון מעליו, וכן להיפך שיש מרווח ממנו לריצפה, האם מברך על המזוזה שלו.
4. כניסה לחנות וכדו' שבכניסה יש צוה"פ ומיד בהמשך או מעט רחוק יותר יש את התריס המגלגל שיורד וסוגר את הפתח.
5. הרכיבו את הדלתות וחורידו אותם ליצורך צביעה, או כל תיקון קל אחר, האם יכול קבוע אז מזוזה בברכה.
6. חדרים בבית כאלו שאין כל רגילות לסוגרם, ולכן לא הרכיב להם דלתות, האם מברך על המזוזה.
7. לא היו דלתות וקבע בלי ברכה, אחר זמן מרובה התקין דלתות מסיר את המזוזה וקובעו שוב, האם יברך. – והאם אחרי כל הסרת דלתות יש מקום לחייב להסיר המזוזה ולקבוע מחדש.
8. מעבר לבידוק בטחוני שיש בו שער בצוה"פ, וכן כניסה לשכונה וכדו' שהעמידו בו צורת הפתח ליצורך העירוב, וכן כניסה לגינה או חצר שיש בו רק שער האם מברך על המזוזה.

תשובה י"ח – סט"ז. – בתנאי דלת.

בדע"ק כ"ג נסתפק בסותם חלק מחללו. – במקד"מ סקמ"ז ביאר וכן בדע"ק שמש"כ הש"ך שיחזור ויקבענה בלי ברכה זה כשיצא ע"י אחר. אבל בדה"ח י"א ובחיי אדם ט"ז ט' מבואר שבכל מצב לא יברך בפעם הב'. – ובמק"מ סקמ"ז כתב שמזה שדרכו בכך אי"צ דלת, והיינו שהחיסרון בשם בית ודיוור, אבל הר"מ עצמו כתב בפאה"ד הביאו חכס"מ שהחיסרון בלי דלת שלא מיקרי שער אלא פתח, והוא תנאי בחיוב. – ועדיין יש לדון אם הוא מעיקר החיוב או תנאי בחיוב, והנפק"מ אולי במחלוקת הש"ך והדה"ח שהביא כאן הפ"ת סק"ד כנגד הקר"א כשדעתו להניח אח"כ הדלת האם מעכב להניחו תחלה. – ועדיין יש לדון עד כמה צריך להחשב כחלק ממנו ממש, או להיפך כסגירה נפרדת חיצונית להתחייב ולפטור.

יט. דלת שנמצאת בין שתי חדרים.

1. נעולה תמיד, וכל מטרתה למקרה של שמחות וכדו' לחבר את החדרים, האם חייב במזוזה.
2. יחידה שיש לה כניסה נפרדת, ויש גם פתח המחברו לדירה שלו, רוב השנה היחידה מוכשרת לאחרים, האם הדלת שביניהם חייבת במזוזה.
3. העמיד ארון כבד או קיר צמוד לדלת, האם הדלת חייבת במזוזה.
4. פירק את ידיות הדלת האם נפטר ממזוזה.

תשובה י"ט. – ס"ז. – נתמעטו דיורין.

בפשטות יש סתירה בין ס"ז לס"ח האם נתמעטו העוברים הוא דוקא כשכבר היה בפועל, או עצם שראוי, ובפרישה נקט שנשתמשו הוא לאו דוקא, ובאגרו"מ יור"ד ח"א קע"ז מחלק שאם שתייהם לאותו צד נתמעטו הוא דוקא, אבל לב' צדדים אבל לא נשתמשו חייב, אבל בלבוש פירש דברי המחבר בלא זו אף זו כלומר אפילו דר לבדו ועשה פתחים הרבה ורגיל באחד חייב. – ועדיין יש לדון באופן שכך הוא בתכנית הרגילה של הבניה אבל דייר זה מנסיבותיו כמעט או בכלל לא משתמש בו. – ובאגרו"מ הנ"ל כתב שלענין מזוזה שיתבטל חיוב אין דין פרץ פצימין

אלא בסתימה לחוד סג'. ולשון השו"ע לחיוב הוא רק אין רגילין משמע קצת שבפחות מזה כבר נפטר. ובדע"ק סקכ"ה חילק שרק אם נסתם לזמן מסוים שאינו עתיד להשתמש בו אין צריך גם פרץ פצימו. – ועדיין יש לדון אם השתנה היעוד מחמת הדייר החדש, והאם גם כל שזכר יחליף את ההגדרה או שנקבע ע"פ הבעלים.

כ. בנין שיש בו כניסה אחורית.

1. אם הכניסה כולה נמצאת באזור ומצב של בניה, ולכן א"א או קשה, או מסוכן לעבור שם, האם חייב במזוזה.

2. מפעל, מחסן, וכדו', שיש לה כניסה אחורית המיועדת רק לכניסת רכבים עם כמויות גדולות של סחורה וכדו', מאיזה דרגת תדירות חייבת במזוזה.

3. ואם לכניסה הרגילה יש רק דלת, שער, ללא צורת הפתח, האם משתנה דין חיוב הכניסה השניה.

4. רפת שיש בו שער כניסה לבהמות, ושער כניסה קטן רגיל לבעה"ב וקורה שעובר גם דרך כניסת הבהמות האם חייב במזוזה.

5. דלת כניסה אחורית שמיועד רק לערב פסח כדי שלא יכנסו דרך כל הבית עם החמץ האם חייב במזוזה. – והאם יציאת חירום חייב במזוזה.

6. כניסה צדדית המיועדת רק לכניסת הרב, אדמו"ר, למנהל המפעל, וכדו' בלבד האם חייב במזוזה.

תשובה כ – סי"ח. – גדר רגיל.

ברמ"א מבואר שאינו רגיל חייב רק אם נעשה לכניסה ויציאה, ובביאור הגר"א הקשה שלדעת המחבר בס"י ס"ל פירוש אחר. – ולענין פתח גדול וקטן כתב הרמ"א רק שתלוי אם הקטן ראוי למזוזה. – ובש"ך מבואר שכשרק להכניס ולהוציא לפעמים נחשב שאין תשמישו קבוע, ובטל לגמרי לקטן כשיש קטן המחייב. ועדיין יש לדון האם כשמיועד רק לזמן מסוים נחשב לפרקים או רק כשכל מהותו הוא פרקים. ובדע"ק סקכ"ז דן מהו שיעור ארעי. – ובגדר שכתב הרמ"א שהשני ראוי באגרו"מ יור"ד ח"א קע"ז כתב שה"ה אם אינו ראוי מחסרון דין ושם פתח וכדו', ולא רק כשלא נחא תשמישיה. – אבל כשמיועד רק לאחד לדעת הגר"א נתבאר דינו בס"י.

כא. כניסה לבנין וכדו' שמחולק בחרבה דלתות, או אפילו לא דלתות רק צורות הפתח.

1. מתי חייב לעשות מזוזה בכל אחד מהם.

2. ואם אין בעובי האלומנים שביניהם רוח טפח.

3. דלתות הזזה הסמוכות זו לזו, אין אפשרות לפתוח שניהם בבת אחת, כי אחד נפתח על השני, האם שתייהם חייבים במזוזה.

4. שביל ומעבר המוביל לכניסה לאולמות, העמידו מחיצה עם צוה"פ לכל הדרך כדי לחלק בין כניסת הגברים לנשים. – וכן דלתות כניסה לבית המדרש הסמוכים זה לזה, ובפועל כל אחד נפתח כנגד טור מסוים בפנים. האם כל אחד חייב במזוזה.

5. כניסה רחבה לחצר וכדו', שהעמידו עמודים וצוה"פ כדי למנוע מרכבים להכנס, האם כל אחד חייב במזוזה.

6. שער שבכניסה לחצר, חניה, וכדו', שיש בו פתח לעוברי רגל, ופתח כניסה למכוניות האם שתייהם חייבים במזוזה.

7. בכל אופנים הנ"ל אם חייב רק באחד היכן מניחו.

8. האם יש איסור או אפילו מעלה לחתום ולהניח בכל המקומות.

תשובה כ"א. – סכ"א. – פתח המחולק לב'.

ש"ך סקכ"ז נראה שכאשר הוא באותו צד, הקובע לפטור הוא שההפסק רק לנוי. – מאידך כתב בשנפתח אחד על השני, וכן מבואר בט"ז סק"ב שהקובע הוא אם מיזעך שכל פעם יפתח אחד בפני עצמו. – ובסכ"א לא חילקו בזה בין רוחב טפה, כי כל שבאמת במחזותו משמש בנפרד אי"צ לטפת. – ומתבאר שם שהיכר ציר מגדירו לב', אבל עמוד הוא רק לנוי, ועדיין יש לדון כשיעודו לחסימה, וכן כשמטרתו לחלק לב' מעברים אבל לא פתחים, או שבפועל כל אחד מביא יותר למקום מוגדר. – ואם נחשב כאחד ממש הרי"ז כב' על פתח אחד שיש בו משום בל תוסיף, אבל אם הגדר הוא ששתי הפתחים חייבים אלא שנפטרים במזוזה יש לדון בזה וכ"ש אם אלו שבאמצע מופקעים משם פתח שהרי"ז כמניח באויר.

כב. שכר יחידה שצמודה לדירה לתקופה.

1. סיכם עם הבעה"ב שבשבתות שנוסעים לחזורים וכדו' יוכל להשתמש בזה לילדיו הנשואים וכדו', או שיוכל בתיאום להכנס להכנים חפציו, או להשתמש בארונות וכדו' מי חייב במזוזה.
2. חתם חוזה לחודש, בפועל שבועיים מתוכם הם לפני החתונה האם חייב במזוזה. – וכן מי ששכר דירה לחודשיים חודש מהשכירות יוצא בשבת מתי יניח את המזוזה.
3. פתחו עוד דלת בדירה שגר בה בשכירות, ועתיד ליצאת ממנה בקרוב, האם חייב להניח בה מזוזה.
4. שכר לתקופה, האם מתחייב מיד בכניסתו או שיכול להמתין כמה שבועות ורק אח"כ להניחו.
5. מכר את דירתו ונשאר לגור בה בשכירות ממתי חייב במזוזה. – נפל לו המזוזה בשבת, האם צריך, ראוי, ויועיל להפקיר את דירתו
6. משולח וכדו' נוסע לחו"ל ושוכר דירה לתקופה של חודשיים, מה יעשה שלא יצטרך להניח בכל הדלתות מזוזות.
7. שכר גן ילדים משרד וכדו' ללינה בלילות, האם חייב במזוזה.

תשובה כ"ב. – סכ"ב – שכירות ממתי מחייבת

בפ"ת סק"ח הביא לדון האם צריך רצופים, והאם כששוכר לזמן מתחייב מיד. – ובפוסקים דנו בזה האם תלוי במחלוקת ראשונים האם סיבת החיוב לאחר ל' כי מיחזי שלו, או כי נחשב כבר לדירה, והאם בכח"ג חסר ברצופים. ובפרשה סדורה ס"א הוכיח מטלית סימן י"ד ס"ג שגם בכח"ג פטור. – והאם ל' הוא מדיוור או החיוב, בבית הלוי על התורה הביא מחלוקת הראשונים כששוכר ליותר מל' ממתי מתחייב, באגרו"מ יור"ד ח"א קע"ט כתב שאפילו שנחלקו ורבו הפוסקים כשודאי ישאר שם ראוי לקבוע מיד, ועי"ש שדן מתי יברך. – בחקרי לב קכ"ז כתב שאם הוסיפו לשוכר דלת ומקום המחייב תלוי אם חיוב מל' יום משום שמחזי או משום דירת ארעי, ובחמשך דן לענין רצופים ולענין להניח לפני ל', האם תלוי בטעמים. – ובמק"מ סק"ח דן לענין הפקיר או מכר שאם הטעם משום שאינו דירת קבע מצרפין כל דירות הראשונים ומשום נראה יש לדון בזה. בחוה"ד פ"ג סק"ד כתב שבמכר ושכר

חייב מיד. – ואם כשאין רצופין פטור, עדיין יש לדון האם דוקא כשהשכירות מתחלקת לב' או גם אם בפועל יצא לכמה ימים, וכמבואר ברע"א שכשאינו בבית אין עליו חיוב, ובדע"ק סק"ל מצדד שאם מפנה ע"מ לחזור שהיו כהערמה אינו נחשב להפסק השכירות. – אמנם אם המשולח מתאכסן במלון וכדו' אפשר שהרי"ז בפונדק. – ובדע"ק סק"ג דן לענין שוכר רק ללילות.

כג. נוסע לנופש באר"י שוכר דירה ממי שאינו שומר תור"מ.

1. בחלק מהחדרים אין מזוזות כלל, האם חייב להניח בהם.
2. אם יש מזוזות אבל ברור שכשרותם בספק גדול מאוד.
3. והאם יכול להניח תחת המזוזות עוד מזוזות שלו וליטלם כשיצא.
4. האם יועיל שיתנה עם המשכיר, או בינו לבין עצמו, שאינו שוכר את מקום הכניסה, או את המזוזות והמשקופים עצמם.
5. שוכר דירה יש בו כמה חדרים שאין בהם דלתות האם חייב במזוזה.
6. האם עדיף לשכור מגוי מאשר מחילוני.
7. השכיר דירה מרוהטת לחילוני האם עליו לדאוג שיקנה ויניח מזוזות כשרים.

תשובה כ"ג. – סכ"ב. – אופנים ועצות לפטור בשכירות.

ברע"א סימן ס"ו מתבאר שהעיקר להלכה ששוכר חייב רק מדרבנן, והקשה על מש"כ הש"ך סקכ"ח שפטור כי אינו נקרא עדיין דירה. ובגדה"ק סק"א האריך לחלוק עליו. – עוד מבואר ברע"א שכל שיטה שהובא בשו"ע כדעה לפטור מצטרף לדעת הפוסטים שוכר, וכ"כ בפ"ת סקט"ז. – בחזו"א קס"ט ססק"ג מצדד שהדר בבית חייב להניח מזוזה בבית שער אפילו שאינו שלו. – ובפ"ת רצ"א סק"ב כתב מהחמודי דניאל שבבכ"ג נחשב בל תוסף. – ובבית הלוי קונטרס המזוזה כתב שאם הטעם משום ישוב אר"י כשלא יסיר את המזוזה כשיצא, א"כ בשוכר מהעכו"ם שמסירו פטור, ועיין מש"כ בזה בפרשה סדורה ס', – אלא שבכל זה יש עדיין לדון האם בכלל מוגדר כשוכר או כפונדק, ומה ההגדרה המחלקת ביניהם. ועיין מש"כ בזה בשבח"ל ח"י סימן ק"פ. – וכשהשוכר אינו מניח, עיין בקובץ תשובות ח"א קי"ז שדן האם ניתן לחייב מדין בית האוצר והאם תלוי אם יכול להכנס לשם, ומדין לפני עיור.

כד. חכנסת אורחים ציבורי.

1. מתחלפים שם תמיד משולחים מבקרים וכדו', האם יש מי שחייב במזוזה.
2. בחורי ישיבה האם הם חייבים, או אחרים, במזוזה בחדרים, חדר האוכל, מכבסה, קומות כניסה שלהם וקומות שרק עוברים דרכם.
3. מאושפז בבית חולים האם צריך לדאוג שם למזוזה, האם יש חילוק כמה זמן מאושפז.
4. האם יש חילוק אם הבעלות של ישראל, עכו"ם, פרטי, ממשלתי.

תשובה כ"ד. – סכ"ב – פונדק.

של ציבור הרי הוא בעלות וחובת הציבור כן צידד בהמהרש"ם ח"ו י"ז. – אלא שאם הוא של כל הציבור או של הנמצאים כאן והאחרים רק כשואלים, וכעין זה מבואר בחיד"א שהביא הפ"ת סק"א. – והאם מש"כ הברכ"י שם

שמאחר ואפשר להעביר אותו מקום ה"ה בחור ישיבה בחדר או בבי"ח, או שישאני ודינו כשואל, והאם יהיה חיוב הבחור גם על כל מקום או רק מקומות השימוש שהוא רגיל מכבסה, וכדו' קומות שהוא רק עובר אבל יש לו זכות לעבור.

כה. יש לו חדר או יחידה לא שימושית.

1. נותן אותה לאדם שאין לו מקום לינה, האם מתחייב במזוזה.
2. נתן את המזוזות לבדיקה וחלקם פסולים, יקח כמה ימים עד שישגיג מזוזות אחרות, האם יועיל, ראוי, שיפקיר את הבית בימים אלו.
3. השתלט על שטח או מגרש עזוב, או מבנה נטוש, משתשמ בו כמחסן האם חייב במזוזה.
4. שאלו ממנו לשבת שבע ברכות, או לכל השבוע האם חייב להניח מזוזה.
5. בחור בע"ת שנמצא בבין הזמנים בבית הוריו מסתבר שהמזוזות אינם כשרים, האם מחובתו להחליפם.
6. והאם יש חילוק בין החדר שבו ישן, לבין שאר חדרי הבית.

תשובה כ"ח. – סכ"ב – שואל. חפקר.

שואל מבואר ברמ"א שדינו כשוכר, באגרו"מ יור"ד ח"א קע"ח כתב שאם הבעלים יכול לחזור ודאי שפטור. – ובביאור הגר"א סק"ט מבואר כן על חפקר. אמנם מצד הנראה אפשר שיתחייב מיד כמש"כ בחוה"ד פ"ג סק"ד לענין מכרו ונשאר בו. – ואם משאילו לו חוץ משבתות אפשר שתלוי של מי הריחוט כלומר האם כשיוצא ומשאיר חפציו נחשב לחפסק. – אבל פונדקי פטור וכל שמתאכסן אפילו בקביעות אצל הוריו ודאי אינו נחשב שיש לו איזה בעלות. ולכאורה אם ההגדרה של פונדק זה שמזהותו ארעי, ואין מיחזי, וכן אין את הטעם שישאר, א"כ כל הנותן או משכיר את הדירות שלו עצמו, אין לשוכר דין שוכר כלל.